

*Osaan molempia ”äidinkieliäni” sujuvasti,
mutta en täydellisesti. Mutta kuka osaa omaa
äidinkieltään täydellisesti?*

Katsaus abiturienttien kirjoittamiseen
kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden
näkökulmasta

Matias Säily

Pro gradu -tutkielma

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Kielen oppimisen ja opettamisen opintopolku, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2020

Turun yliopiston laatu-järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

SÄILY, MATIAS: *Osaan molempia ”äidinkieliäni” sujuvasti, mutta en täydellisesti.*

Mutta kuka osaa omaa äidinkieltään täydellisesti? Katsaus abiturienttien kirjoittamiseen kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden näkökulmasta
Pro gradu -tutkielma, 90 s.

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Kielen oppimisen ja opettamisen opintopolku, suomen kieli

Toukokuu 2020

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on suomea äidinkielenään puhuvien abiturienttien kurssiessien tarkastelu ja analysointi kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden näkökulmasta. Tutkimusaineisto koostuu kurssiessistä, jotka on kerätty Etelä-Suomessa sijaitsevasta lukiosta sillä periaatteella, että abiturientit ovat alun perin kirjoittaneet ne ilman ennakkovaroitusta myöhemmästä käytöstä tutkimustarkoituksiin.

Tutkimusaloina ovat oppijankielentutkimus ja lingvistinen tekstintutkimus. Teoreettinen viitekehys muodostuu usein toisen kielen oppimisen tutkimuksessa käytettävästä Complexity, Accuracy and Fluency -analysointimetodista (CAF), jota tässä tutkimuksessa sovelletaan täysi-ikäistyneistä abiturienteista koostuvaan äidinkieliseen informanttiryhmään. Tutkimuskirjallisuus koostuu pääasiassa kielenoppimista ja kielenkehitystä käsittelevistä teoksista ja artikkeleista.

Abiturienttien tekstit on tässä tutkimuksessa järjestetty parhaaksi arvioidusta heikoimpaan opettajan niille antaman kouluarvosanan mukaan, ja eritasoisuus on yksi analyysin rakentumista määrittävistä osatekijöistä. Tekstien kompleksisuutta ilmentävät elliptiset lause- ja virkerakenteet, tarkkuutta possessiivisuffiksi ja sujuvuutta idiomaattiset ilmaukset. Vastaavanlaista kolmijakoa ei ole tämän viitekehyksen puitteissa tällaisesta aineistosta koskaan aikaisemmin sovellettu, minkä vuoksi tutkimus on luonteeltaan kokeellinen, eivätkä sen tulokset ole suoraan verrattavissa muihin vastaavatyypisiin tutkimuksiin. Tästä syystä varsinaisen aineistoanalyysin ja siitä tehtyjen johtopäätösten ohella arvioidaan myös teoreettista viitekehystä itseään kriittisesti siltä kannalta, miten se onnistuu tehtävässään: edistyneiden äidinkielisten suomenpuhujien tekstien tarkastelussa ja näin tuotetun tiedon hyödyntämisessä.

Analyysin perusteella paremmiksi arvioidut esseet näyttävät olevan keskimäärin kompleksisempia ja sujuvampia kuin heikommiksi arvioidut, mutta tarkkuuden suhteen näin ei yhtä selväpiirteisesti vaikuta olevan, vaan hajonnan jakautuminen halki koko skaalan on tasaisempaa. Arvosanajatkumolla alaspäin liikuttaessa kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden keskinäishajonta hienoisesti kasvaa esseekohtaisesti; näyttää siis siltä, että annetun arvosanan ja esseensisäisen kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden välillä vallitsisi jonkinlainen positiivinen keskinäiskorrelaatio. Aineiston suppeuden vuoksi ei tämän pidemmälle meneviä päätelmiä ole kuitenkaan mahdollista tehdä. Toistaiseksi voidaan puhua korkeintaan heiveröisen tendenssin mahdollisesta olemassaolosta.

Suomesta käytännössä puuttuu myöhemmin tapahtuvaan kielenkehitykseen keskittyvä tutkimus. Tämän tutkimuksen toivotaan antavan suuntaviivoja sen pohtimiseen, miten tätä tutkimusaluetta jatkossa kannattaisi tai ei kannattaisi lähestyä.

Asiasanat: Oppijankielentutkimus, essee, kompleksisuus, tarkkuus, sujuvuus, äidinkielen opetus

*”Toinen välttämätön edellytys on tietysti se,
että kirjoittaja tyydyttävästi hallitsee kieltä.
Sellainen muoto- ja sanarikas kieli kuin suomen kieli
tarjoaa yllin kyllin keinoja hienojen ajatusvivahteidenkin
ilmaisemiseen, kunhan kirjoittaja vain pystyy ne
kielestä esille saamaan.”*

Kaarlo Nieminen, 1927

Sisällys

1. Johdanto	3
1.1. Abituriienttien kirjoittaminen tutkimuskohteena	3
1.2. Kielitiedon ja -taidon risteymäkohdassa	5
1.3. Tutkimusaineisto	7
1.4. Tutkimuskysymykset ja -menetelmät	9
1.5. Tutkielman rakenne	11
2. Tutkimuskohteena lukiokirjoittaminen	12
2.1. Kirjoittaminen osana lukion suomen kielen ja kirjallisuuden oppimäärää	12
2.2. Lyhyt katsaus aikaisempaan tutkimukseen	13
3. Teoreettinen viitekehys	16
3.1. Kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus kielitaidon jäsentäjinä	16
3.2. Kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus kirjoitetun kielen ominaisuuksina	18
3.3. Lingvistisen tarkastelun analyysitekniinen kolmijako	23
3.3.1. Ellipsi kompleksisuuden mittarina	23
3.3.2. Possessiivisuffiksi tarkkuuden mittarina	24
3.3.3. Idiomaattiset ilmaukset sujuvuuden mittarina	25
4. Esseikirjoitelmien analyysi	29
4.1. Analyysin etenemisjärjestys ja informanttien kategorisointi	29
4.2. Esseiden analyysi	30
4.2.1. Informantti 1	30
4.2.2. Informantti 2	34
4.2.3. Informantti 3	38
4.2.4. Informantti 4	41
4.2.5. Informantti 5	44
4.2.6. Informantti 6	47
4.2.7. Informantti 7	50
4.2.8. Informantti 8	53
4.2.9. Informantti 9	56

4.2.10. Informantti 10	60
4.2.11. Informantti 11	62
4.2.12. Informantti 12	65
5. Päätelmät ja kokoavaa pohdintaa	68
5.1. Esseiden kompleksisuus	68
5.2. Esseiden tarkkuus	72
5.3. Esseiden sujuvuus	73
5.4. Esseiden kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus jatkumona ja suhteessa toisiinsa ...	76
5.5. Yhteenveto ja kokoavaa pohdintaa	81
6. Lopuksi	89
7. Aineslähteet	91
8. Lähteet	92
Kiitokset	98

1. Johdanto

1.1. Abiturienttien kirjoittaminen tutkimuskohteena

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani erään eteläsuomalaisen lukion abiturienttien kirjoittamien esseiden kompleksisuutta, tarkkuutta ja sujuvuutta. Pyrin lingvistisen analyysin keinoin selvittämään, miten nämä kolme kielitaidon kehitystä kuvaavaa osaluuetta abiturienttien teksteissä ilmenevät ja suhteutuvat toisiinsa, ja millaisia eroja paremmiksi ja heikommiksi arvioitujen esseiden välillä on. Tutkielmani kuuluu lingvistisen tekstintutkimuksen ja oppijankielentutkimuksen alaan. Laajemmin se asettuu osaksi kotimaisen lukiokirjoittamisen tutkimustraditiota, joka ei ole ollut yksinomaan lingvististä vaan sekä monitieteistä että kielirajat ylittävää.

Tutkielmani on siinä mielessä harvinainen ja myös ensimmäinen laatuaan, että sovellan toisen kielen oppimisen ja kielenkehityksen tutkimuksessa tavallisesti käytettävää analysointimetodia äidinkielisten, täysi-ikäisten suomenpuhujien tekstien tarkasteluun. Informanttiryhmäni ei siis koostu alkeistason suomenoppijoista vaan täysi-ikäistyneistä, lukiotaipaleensa loppupäähän ehtineistä henkilöistä, joiden vähintään toinen äidinkieli on suomi, ja kielellinen kompetenssi siten vastaa syntyperäisen tasoa.

Päädyin valitsemaan nimenomaan abiturientit tutkimuskohteekseni siitä syystä, että heidän koulukontekstissa arvioitavaksi tuottamiensa tekstien kielellinen taso vastaa jo likipitään äidinkielen ylioppilaskokeessa ilmennettävää taitotasoa. Alun perin aikomukseni oli tutkia pro gradussa äidinkielen ylioppilasaineita, mutta niiden hankkiminen tutkimustarkoituksia varten olisi vaatinut ylimääräisiä järjestelyjä, jotka eivät silloisessa elämäntilanteessani olleet logistisesti ja taloudellisesti mahdollisia.

Analysoin ja vertailen abiturienttien tekstejä toisiinsa kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden käsitteiden avulla. Näitä käsitteitä on toisen kielen oppimisen tutkimuksessa käytetty itsenäisinä muuttujina 1990-luvulta lähtien (Kajander 2013: 22; Housen ym. 2012: 2). Kotimaisessa suomi toisena kielenä -oppijankielentutkimuksessa niitä on käytetty kuvaamaan kielitaidon kehitystä, mutta tutkimus on keskittynyt hyvin pitkälti alkeistason oppijoihin. Sama pätee myös äidinkieliä suomenpuhujia koskeviin tutkimuksiin, joissa tätä menetelmää on sovellettu (ks. esim. Elomäki 2011).

Olen sijoittanut jokaisen kolmen kattokäsitteen indikaattoriksi yhden kielen elementin. Kompleksisuutta ilmentävät elliptiset lause- ja virkerakenteet, tarkkuutta possessiivisuffiksi ja sujuvuutta idiomaattiset ilmaukset. Pysin tämäntyyppisellä kolmijaolla analyysin holistisuuteen: ellipsi edustaa kielenkäytön syntaktista, possessiivisuffiksi morfologista ja idiomaattisuus semanttista ulottuvuutta. Tällaisesta kolmijaosta rakentuvaa analysointiasetelmaa ei ole oppijankielentutkimuksessa koskaan aiemmin kotimaisessa tutkimuksessa sovellettu.

Tahdon omalta osaltani ottaa osaa kielenkehityksen tutkimuksesta käytävään keskusteluun ja raottaa tällä tutkielmalla ovea vielä toistaiseksi melko tuntemattomalle alueelle, myöhemmän kielenkehityksen tutkimukseen, jossa on vielä paljon kyntämätöntä maaperää. Oppijankielentutkimuksessa, johon tutkielmani lingvistisen tekstintutkimuksen ohella kategorisoituu, on Suomessa vielä aukkoisuutta nimenomaan myöhemmän kielenkehityksen tutkimuksen kentällä. Anneli Pajusen (2012: 4–5) mukaan fokus kielenkehityksen tutkimuksessa on ollut lapsen varhaisessa kielenkehityksessä, niin kuin myöhempi kielenkehitys keskilapsuudessa ja nuoruudessa sivuuttuisi ikään kuin itsestään tapahtuvana. Pajusen mukaan Suomesta myöhemmän kielenkehityksen kielitieteellinen tutkimus käytännössä puuttuu. Hän huomauttaa myös, että nykykäsityksen mukaan kielenkehitys on aikaisemmin ajateltua pidempi, hitaampi ja asteittäisempi prosessi, joka ei oikeastaan pääty koskaan. (Ks. myös Berman toim. 2004.)

Tämä aihealue ansaitsee mielestäni tutkimuksellista huomiota, ja myöhemmän kielenkehityksen tutkimuksen puutteeseen pyrinkin pro gradullani osittain vastaamaan. On kuitenkin tarpeen huomata ja muistaa, että käsite ”kehitys” on niin laaja, ettei sen määrittelemine tyhjentävästi aineistosta erottuvaksi, mitattavaksi ominaisuudeksi ole mitenkään mahdollista; kielen kehityksen tarkastelu täytyykin ennen kaikkea suunnata tiettyihin ilmiöihin, sillä yhdenkin kielen piirteen kuvaaminen voi tuoda merkittävän lisän alan tutkimustietoon, varsinkin jos aikaisempaa tutkimusta aiheesta ei juuri ole (Martin ja Alanen 2011: 38). Asiaa mutkistaa myös se, ettei ole olemassa yhtäpitävää ja riittävän vahvaa tutkimukseen perustuvaa yksimielisyyttä mm. siitä, mikä oikeastaan on kielen omaksumisen ja kielen oppimisen ero, ja kuinka kielenoppijat ylipäättään kieltä oppivat (Eurooppalainen Viitekehys 2012: 192–193).

Tarpeen on muistaa myös, ettei synkroninen tutkimus mahdollista kielenkehityksen pidemmän aikavälin tarkastelua; tällaista informaatiota toisi esim. seurantatutkimus

kielitaidon kehittymisestä yläkoulun 7.–9. vuosiluokilta tai lukion 1.–3. vuosikursseilta. Pitkittäistutkimusta on tosin pro gradun laajuisessa tutkielmassa ylipäätään hankalahkoa toteuttaa varsinkaan laajoista aineistoista.

1.2. Kielitiedon ja -taidon risteymäkohdassa

Tutkielmani läpäisevät käsitteet ovat kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus, joiden kautta tarkastelen abiturienttien tekstejä ja vertailen niitä toisiinsa. Kyseisiä käsitteitä on perinteisesti paljon hyödynnetty toisen kielen oppimisen tutkimuksessa ja ilmiöiden kuvaamisessa. Toisen kielen oppimisen tutkijat ovat useimmiten soveltaneet kahta eri tarkastelunäkökulmaa: yhtäältä on haluttu selvittää kielten välistä vaikutusta, toisaalta on haluttu tarkastella oppijankielen ilmiöitä sellaisenaan. Yksi yleinen tapa tässä on pilkkoa kielen kehitystä havainnoitavissa oleviksi yksiköiksi ja tarkastella erikseen kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden kehittymistä. (Martin ja Alanen 2011: 39.)

Toisen kielen oppimisen tutkimuksessa lähtöolettamuksena tällaiselle analysointitavalle on, että kielenoppijoiden tekstituotokset eroavat tilanteen ja tehtävän mukaan toisistaan siinä, mihin kolmesta edellä mainitusta kielellisen suoriutumisen aspektista oppija kirjoitusprosessin aikana keskittyy. Toisen kielen oppijoiden välillä on havaittu olevan eroja siinä, miten halukkaita tai kykeneviä he ovat käyttämään vaikeampia kielellisiä rakenteita tai ottamaan riskejä erilaisin kielellisin kokeiluin. Psykolingvivistisestä näkökulmasta vieraan kielen oppijalle saattaa tuottaa ongelmia keskittyä samanaikaisesti sekä tekstin sisältöön että kielelliseen muotoon, mikä voi johtaa siihen, että oppija priorisoi yhtä kielen osa-aluetta muiden kustannuksella. (Ellis ja Barkhuizen 2005: 139–140; Housen ym. 2012: 7.)

Omalla äidinkielellään kirjoittavan tilanne on hieman toisenlainen. Kun puhutaan yleisesti ”kielitaidon” käsitteestä, jaetaan se lingvistiikassa tavallisesti kolmeen päämerkitykseen, jotka ovat sisäinen, deskriptiivinen ja normatiivinen kielioppi. Sisäinen kielioppi omaksutaan spontaanisti ja luonnollisesti varhais- ja keskilapsuudessa yhteisöön kasvamisen ja sosiaalistumisen myötä. Sisäinen kielioppi ei varsinaisesti edellytä luku- eikä kirjoitustaitoa: se on olemassa jokaisella ihmisellä, vaikkei sitä olisi mitenkään koskaan kuvattu. (Vilkuna 2006: 12–13.) Esimerkiksi jokainen suomalainen

hallitsee suomen kielen sisäisen kieliopin intuitiivisesti ja osaa käyttää sitä tiedostamattaan (Makkonen-Craig 2011: 66).

Tekstejä omalla äidinkielellään tuottava prototyyppinen kirjoittaja¹ tiedostaa ja hallitsee kielen perusrakenneosaset, -kieliopin ja -sanaston vaistonvaraisesti, vaikkei hänen metakielinen kielitietoisuutensa olisikaan pitkälle kehittyneen tasolla. Näin ollen äidinkielen puhujan ei kirjoittaessaan tarvitse ”haaskata” energiaansa kielellisen ilmaisun perusasioista selviytymiseen toisin kuin suomi toisena kielenä -oppijan, vaan hänen on mahdollista kohdentaa huomionsa laaja-alaisemmin kielenkäytön ilmaisullisiin, vuorovaikutuksellisiin, luoviin ja diskursiaalisiin ulottuvuuksiin. Karkeasti tätä ensikielen (S1) ja oppijankielen (S2) perustavanlaatuaista eroa voi luonnehtia siten, että ensikielisen kielenkäyttäjän järjestelmää ohjaa idiomaattisuus, kun oppijankielessä lähtökohtaisesti vallitsee vapaa valinta (Sinclair 1991: 109–110).

Luku- ja kirjoitustaito, olkoonkin että ne katsotaan sekundäärisiksi puhumisen ja kuuntelemisen rinnalla, vaativat kehittyäkseen jonkin verran metakielistä tietoa kielestä (Pajunen 2012: 5). Erityisesti silloin, kun puhutaan kirjoittamisen arvioinnista kielenoppimisen kontekstissa, on kieliopillisen kompetenssin käsite keskeinen. Kieliopillisella kompetenssilla tarkoitetaan niitä tietoja ja taitoja, joita kielenpuhujalla on kielensä kieliopista. Kompetenssi kattaa laajasti kielioppirakenteiden sekä sanaston ja sanontojen korrektiuden ja idiomaattisuuden; kyse on kirjoitetun kielikoodin hallitsemisesta sekä taidosta käyttää rakenteita ja sanastoa täsmällisesti, monipuolisesti ja varioivasti. Riittävä kieliopillinen kompetenssi on yksi kaiken kirjoittamisen perusedellytyksistä. Monet kirjoittamiseen liittyvistä käytänteistä ovat tietoisien harjoittelun, opettamisen ja oppimisen tulosta, ja kirjoitettaessa tarvitaan usein myös sellaisten rakenteiden hallintaa, jotka ovat puhekielessä harvinaisia tai joita käytetään puhekielessä toisin. (Makkonen-Craig 2011: 65–66.) Klassinen esimerkki tästä ovat suomen kielen lauseenvastikkeet, joita puhekielessä käytetään melko harvoin. Lauseenvastikkeet mielletäänkin selvästi kirjallisen kielen piirteiksi. (Nurmi 2012: 30.)

Tämä omalla äidinkielellään kirjoittavan henkilön sisäisen, intuitiivisen kieliopin ja tietoisien toiminnan myötä kehittämän kieliopillisen kompetenssin risteymäkohta on

¹ Viitataan ”prototyyppisellä kirjoittajalla” henkilöön, joka ei kärsi esimerkiksi dysleksiasta tai muista kielellisen kehityksen tai kielen tuottamisen häiriöistä, joilla on keskeistä kognitiivista tai psyykkistä vaikutusta kielelliseen suoriutumiskykyyn.

tutkimukseni ydin ja sydän; tähän neksukseen tutkijanmielenkiintoni kohdentuu. Näen tällaisessa tutkimusasetelmassa sisäisen kieliopin² makrotason ulottuvuutena ja kieliopillisen kompetenssin mikrotason ulottuvuutena.

Sellaisissa tutkimuksissa, joissa kompetenssi on keskiössä, on tähdätty kokonaisvaltaisemmin kirjoittajan ajattelun kypsyyden ja kriittisyyden sekä kielitiedon ja ilmaisun rikkautta painottavien seikkojen tarkasteluun (Makkonen-Craig 2011: 82). Kompleksisuus-, tarkkuus- ja sujuvuusanalyysissa sen sijaan pureudutaan yksityiskohtaisemmin kirjoittajan kykyyn tuottaa esimerkiksi monimutkaisempia kielellisiä rakenteita. Näin saadaan silmäilevää arviointia seikkaperäisempi kokonaiskäsitys kirjoittajan kielellisestä taitotasosta sekä kielitaidon eri osa-alueiden välisistä kytköksistä. Kompetenssianalyysista poiketen kompleksisuus-, tarkkuus- ja sujuvuusanalyysissa (myöhemmin myös KTS³) fokus ei ole tekstin välittämässä kirjoittajan maailmantietoa ja subjektiivisia näkemyksiä ilmentävässä asiasisällössä, vaan kielessä ja kielitaidossa itsessään, riippuen toki jonkin verran myös tutkimusasetelmasta ja -kysymyksistä. Päädyin valitsemaan tämän teoreettisen viitekehyksen osin siksi, koska halusin testata sen soveltuvuutta edistyneiden äidinkielisten kielenoppijoiden tekstien analysointiin, osin tarkastellakseni sitä, miten nämä kolme kielitaidon osa-aluetta kussakin esseessä korreloivat opettajan antaman kouluarvosanan kanssa. Palaan tutkimuskysymyksiin tarkemmin alaluvussa 1.4.

1.3. Tutkimusaineisto

Olen kerännyt aineistoni eteläsuomalaisessa lukiassa opiskelevilta abiturienteilta siellä työskentelevän äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan avustuksella. Aineisto on tuotettu ja toimitettu minulle sähköisessä muodossa. Kun oppijankieliaineistoja tutkitaan kielitaidon arvioinnin näkökulmasta, pyritään aina saamaan tietoa oppijoiden kielitaidoista, oli kyse sitten sen tasosta, erityispiirteistä, sen arviointia koskevista

² Käytän tässä tutkielmassa Vilkun (2006: 129) sisäisen kieliopin käsitettä, vaikkei se tieteellisen tutkimuksen terminä olekaan paras mahdollinen; Vilkunakin huomauttaa käyttävänsä sitä paremman termin puutteessa. (Sisäisestä kieliopista ks. myös Hakulinen 2004: 130–132.) Tätä 2020 kirjoittaessani ainakaan minulla ei ole tiedossa, että spesifimpää suomenkielistä termiä olisi vielääkään lanseerattu, joskin sentyyppisiä termejä kuin *kielitaju* ja *kieli-intuitio* yms. voi toisinaan kuulla käytettävän.

³ KTS on suomenkielinen vastine englanninkielisestä lyhenteestä CAF = *Complexity, Accuracy and Fluency* eli 'CAF triad'.

dokumenteista tai kielitaitokäsityksistä. Kielitaitoa on mahdollista arvioida esimerkiksi teettämällä testejä tai kokeita, havainnoimalla oppijan kielenkäyttöä, keräämällä suorituksia portfolioksi, järjestämällä oppijoille pistokokeita tai pyytämällä heitä itse arvioimaan omaa kielitaitoaan. (Huhta ja Tarnanen 2011: 201–202.) Itse päädyin ratkaisuun, että kerään kentältä satunnaisotannalla rajaamattoman määrän tekstejä ilman sellaisia ennalta muodostettuja aineistoa koskevia kriteerejä, joista opiskelijat olisivat itse olleet tietoisia.

Tärkeä kriteeri aineistonhankinnassa minulle oli se, että aineisto olisi mahdollisimman tuoretta ja autenttista. Autenttisuudella tarkoitan sitä, että abiturientit ovat tuottaneet tekstinsä täysin intuitiivisesti normaaliolosuhteissa ilman tietoa tai ennakkovaroitusta siitä, että jälkepäin heitä tulisi lähestymään oppijankieliaineistoista kiinnostunut kielentutkija. Puntaroin ensin sellaista vaihtoehtoa, että olisin pyytänyt ryhmää kirjoittamaan minulle tekstejä erikseen tutkimustarkoituksia varten, mutta tämä olisi ”heikentänyt” tekstien autenttisuutta ja toisekseen ounastelin, että todennäköisesti vain harva opinnoissaan muutenkin kiireinen abiturientti vaivautuisi vapaa-ajallaan kirjoittamaan pitkää tekstiä erikseen heille tuntemattoman henkilön opinnäytettä varten. Voin toki olla väärässäkin.

Lopullinen aineisto koostuu kahdestatoista esseekirjoitelmasta⁴, jotka olen karsinut kaikkiaan 59 esseen joukosta. Kaikkien 59 tekstin käsitteleminen pro gradun laajuisessa tutkielmassa olisi ollut tämän viitekehyksen antamissa rajoissa mahdotonta, joten lajittelin esseet paperitulosteina arvosanoittain kahteentoista eri pinoon, minkä jälkeen valitsin kustakin pinosta umpimähkään yhden. Kultakin abiturientilta on tieteellisen tutkimuksen eettisten periaatteiden mukaisesti kysytty kirjallinen lupa esseen tutkimuskäyttöön. Lupalomakkeet ovat allekirjoittaneen hallussa, kuten myös tulostetut esseet, jotka sopimuksen mukaan tuhoan silppuroimalla tutkimuksen valmistuttua toukokuussa 2020.

Informanttien yksityisyyden suojaamiseksi heidän nimiään ei luonnollisestikaan mainita. Lisäksi olen häivyttänyt aineistosta kaiken sellaisen informaation, jonka perusteella voisi tehdä minkäänlaisia johtopäätöksiä informanttien henkilöllisyydestä tai tarkasta

⁴ Esseet on kirjoitettu kahden erilaisen tehtävänannon pohjalta: lukion äidinkielen ja kirjallisuuden kuudennen kurssin kirjoitusharjoitus sekä kevään 2017 äidinkielen ylioppilaskokeen esseetehtävät.

asuinpaikkakunnasta. Ainoa tutkimusasetelmani kannalta relevantti kielenulkoisen seikka on opettajan kullekin kirjoitelmalle antama kouluarvosana.

1.4. Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Koska aineistoni esseet ovat kaiken kaikkiaan hyvin eritasoisia (korkein arvosana 9 ½, heikoin 6), ja koska minulla ei aineistoa kerätessäni ollut sen kummempia esseiden sisältöä koskevia ennakkovaatimuksia tai muitakaan erityiskriteerejä, päädyin hyödyntämään esseiden eritasoisuutta ja muodostamaan tutkimuskysymykseni osin tältä pohjalta. Lukiokirjoittamisen kontekstissa on tutkimuksin osoitettu, että sanaston ja syntaktisten rakenteiden monipuolisuus ja kehittyneisyys korreloivat jopa poikkeuksellisen selvästi esseiden arvosanan kanssa. Ne tuottavat eroja hyviksi ja heikoiksi arvioitujen esseiden välille jopa koheesiopiirteitä enemmän. (Makkonen-Craig 2011: 65.) Niinpä olen järjestänyt esseet opettajan antaman kouluarvosanan mukaisesti parhaimmasta heikoimpaan.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden laadullisia (tai määrällisiä) eroavaisuuksia paremmiksi ja heikommiksi arvioitujen esseiden välillä on?
2. Onko osoitettavissa, että äidinkielisillä kirjoittajilla ilmenee taipumusta yhden osa-alueen priorisoimiseen kahden muun kustannuksella, kuten suomi toisena kielenä -oppijoita tutkittaessa on havaittu? Miten tämä mahdollisesti ilmenee paremmiksi ja heikommiksi arvioituissa esseissä?
3. Millä tavoin KTS-analyysimetodia voisi mahdollisimman hedelmällisellä tavalla soveltaa edistyneiden suomi ensimmäisenä kielenä -oppijoiden⁵ kielenkäytön ja -kehityksen tutkimukseen?

⁵ Viitataan suomi ensimmäisenä kielenä -oppijoihin ja suomi toisena kielenä -oppijoihin jatkossa myös niiden virallisilla lyhenteillä S1- ja S2-oppija.

Olettamukseni on, että parempiin arvosanoihin yltäneet esseet ovat sekä kompleksisempia, tarkempia että sujuvampia kuin heikommiksi arvioidut. Oletan, että sujuvasti kirjoittava informantti osoittaa myös tarkkuuden ja kompleksisuuden osa-alueiden hyvää hallintaa. Vastaavasti oletan, että heikommiksi arvioiduissa kirjoitelmissa ilmenee horjuntaa kaikilla kolmella osa-alueella. Tämä siis poikkeaisi S2-oppijoilla havaitusta taipumuksesta priorisoida yhtä kolmesta osa-alueesta kahden muun kustannuksella.

Luonteeltaan tutkielma on synkroninen poikittaistutkimus. Koska informantteja on ”vain” kaksitoista, on tutkimusmenetelmäni laadullinen sisällönanalyysi. Kvalitatiivinen analyysi valikoituu useimmiten juuri pienehkön informanttijoukon metodiksi; tällöin tutkimusdatakin on yleensä rikkaampaa ja yksityiskohtaisempaa (Cohen ym. 2007: 461). Olen järjestänyt aineiston sillä tavoin, että käyn jokaisesta kahdestatoista esseestä erikseen lävitse niistä poimimani ellipsi-, possessiivisuffiksi- ja idiomiesiintymät, minkä jälkeen vertailen yhteenveto-osuudessa analyysistä ilmenneitä esseidenvälisiä yhtenevyyksiä ja eroavaisuuksia koko skaalalla. Tällainen aineistonluokittelutapa perustuu osin yksilö- ja asiakohtaisuuteen, osin tutkimuskysymyslähtöisyyteen (Cohen ym. 2007: 467–468). Käytännössä tämä merkitsee sitä, että vaikkei aineiston kokoamista ole ollut ohjaamassa mikään erityinen aineiston sisäislaatua koskeva motiivi, on minun luokittelu- ja järjestelyvaiheessa täytynyt tehdä linjaratkaisuja, joita ovat olleet ohjaamassa sekä käyttämäni analysointimetodi että tutkimuskysymykset.

Toinen laadullisen analyysin luonteen kannalta keskeinen seikka liittyy siihen, miten aineistoa lähestytään, käsitellään ja tulkitaan. Joustavuutensa vuoksi kvalitatiivinen analyysi on lähes aina kvantitatiivista tulkitsevampaa ja refleksiivisempää, koska tutkijan omat ennakkokäsitykset ja subjektiiviset ominaisuudet yms. vaikuttavat aina jonkin verran aineiston käsittelyyn ja tulkintaan. Onhan tutkija lopulta se, joka tutkimuskysymyksensä asettaa ja aineistonsa kategorisoi. (Cohen ym. 2007: 469.) Käytännössä katson tämän merkitsevän sitä, että laadullisessa analyysissä tutkija lähestyy aineistoaan keskustelelevammalla ja tulkitsevammalla otteella kuin numeerisen datan käsittelyyn pohjautuvassa kvantitatiivisessa analyysissä. Tällainen lähestymistapa toisaalta luontuukin juuri sisällönanalyysiin, jollaista usein käytetään joko uudenlaisen teorian muodostamiseen tai jo olemassa olevan testaamiseen (Cohen ym. 2007: 476). Tältä osin metodinen lähestymistapani on myös teoreettisen viitekehyksen testaamista;

tavoitteeni on yleisesti kokeilla sen soveltuvuutta sellaisen aineiston analysointiin, joka ei ole tälle viitekehykselle tyypillisimmästä päästä. Näin minun on mahdollista tarkastella myös viitekehystä itseään kriittisestä näkökulmasta.

1.5. Tutkielman rakenne

Kuten jo mainitsin, on tutkielmani synkroninen katsaus informanttiryhmäni tietyllä ajanhetkellä (syyslukukausi 2017) ilmentämään kielitaitotasoon. Lähteinä ja analyysityökaluina hyödynnän erityisesti Ison suomen kieliopin verkkoversiota, Kirsti Siitosen ja Manami Mizunon Suomen monitahoinen possessiivisuffiksi ja suomenoppija -artikkelia sekä Marja Nenosen Idiomit ja leksikko -tutkimusta.

Kokonaisuudessaan tutkimus jakautuu johdantoon, taustateoriaan, aineistoanalyysiin, tulosten arviointiin ja vertailuun, yhteenvetoon ja pohdintaan sekä päätäntöön.

Tästä johdantoluvusta etenen taustoittamalla lukiokirjoittamisesta aiemmin tehtyä tutkimusta luvussa 2. Tutkimusaineiston kokoamiseen liittyvät käytänteet sekä tutkimuskysymykset ja -menetelmät olen jo esitellyt alaluvuissa 1.3 ja 1.4.

Teoreettinen viitekehys sekä analyysin kannalta keskeiset käsitteet määrittelyineen löytyvät luvusta 3. Luku 4 koostuu essekirjoitelmien analyysistä, minkä jälkeen luvussa 5 luon aineistoanalyysistä synteesin, johon liitän päätelmät ja kokoavaa pohdintaa. Luvussa 6 pohdin vielä tutkimuksesta saatuja tietoja ja hyötyjä, reflektoin tekemääni tutkimusmatkaa ja esittelen joitakin jatkotutkimusehdotuksia.

2. Tutkimuskohteena lukiokirjoittaminen

Esittelen tässä luvussa lukiokirjoittamisen funktioita, tekstitaitojen (nykyään monilukutaidon) käsitettä sekä aikaisempaa lukiokirjoittamisesta tehtyä tutkimusta.

2.1. Kirjoittaminen osana lukion suomen kielen ja kirjallisuuden oppimäärää

Tutkimukseni keskeinen lähtökohta on se, että kirjoittaminen ja kirjoitustaitojen kehittäminen ovat olennaista, elintärkeää ja kaikkeen koulutukseen tavalla tai toisella sisältyvää toimintaa. Hyvä lukutaito, johon sisältyvät niin luetun ymmärtämisen kuin puhe-, vuorovaikutus- ja kirjoitustaitokin, on kaiken yhteiskunnassa selviytymisen kiistaton perusedellytys. Perustaa kirjoitustaitojen omaksumiselle ja elämänmittaiselle kehitymiselle aletaan luoda jo peruskoulun alaluokilta lähtien. Oppiminen monipuolistuu ja laaja-alaistuu aina luokka- ja koulu(tus)asteelta ylemmäs siirryttäessä.

Perus-, lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa suomen kielen ja kirjallisuuden oppiaine on erikoistunut suullisen ja kirjallisen ilmaisun taitojen hiomiseen ja monipuolistamiseen. Kirjakieli ja sen konventiot ovat erikseen opiskeltavia asioita, ja koululaitoksella on tässä tärkeä tehtävä, jotta kansalainen harjaantuisi kirjoitetun yleiskielen käyttäjäksi ja kirjallisen kulttuurin jäseneksi (Kalliokoski 2006: 246). Äidinkielen oppiaineessa kirjoitustaitoja kehitetään harjoittelemalla eri tekstilajien tuottamista, joihin sisältyvät mm. otsikko- ja aineistoaineet, referaatit sekä kirjallisuusseesit.

Lukion opetussuunnitelman perusteet⁶ (2003: 32–36) on esittänyt lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen keskeisenä tieto-, taito- ja taideaineena, joka tarjoaa aineksia kielelliseen ja kulttuuriseen yleissivistykseen. Opetuksen tavoitteissa mainitaan, että opiskelija syventää tietojaan kielestä, kirjallisuudesta ja viestinnästä sekä niihin liittyvistä käsitteistä, kehittää vuorovaikutus- ja argumentointitaitojaan sekä oppii ymmärtämään tekstin ja kontekstin suhdetta. Opiskelija hallitsee kirjoitetun kielen normit, ymmärtää yhteisen kirjakielen tarpeellisuuden, syventää tuntemustaan tekstilajeista ja kehittää medialukutaitoaan.

⁶ Lukion opetussuunnitelman perusteet päivitettiin vuonna 2015. Vuonna 2015 tai ennen sitä lukion aloittaneiden opetukseen ja suoritustason arviointiin sovelletaan kuitenkin vielä vuoden 2003 opetussuunnitelmaa, minkä vuoksi viitataan tässä tutkielmassa siihen. (Lukion opetussuunnitelmaa on sittemmin päivitetty vuonna 2019 uudestaan, ja seuraava päivitys astuu voimaan 1.8.2021.)

Keskeinen käsite vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa ovat tekstitaidot (engl. *literacy*), joka sittemmin vuoden 2015 opetussuunnitelmassa muutettiin monilukutaidoksi. Monilukutaidon käsite on keskeinen myös viimeisimmässä opetussuunnitelmassa (2019: 68), jossa puhutaan mm. kriittisen ja kulttuurisen monilukutaidon kehittämisestä. Alun perin tekstitaidoilla on viitattu nimenomaan kirjoitettuun kieleen ja kirjalliseen kulttuuriin; sittemmin se on laajentunut käsittämään kokonaisvaltaisemmin kaikenlaisen kielellisen aineiston kanssa toimimisen, mitä monilukutaito nimenomaan merkitsee. ”Teksti” ei tarkoita vain kirjoitusta vaan laajemmin kaikkia yhteiskunnassa olevia teksti- ja puhekäytäntöjä. Lukeminen ja kirjoittaminen ovat toimintoja, jotka vahvistavat toisiaan, mutta vain jos molempia harrastetaan ja harjoitellaan. Lukemisen harrastamisen ei esimerkiksi katsota siirtyvän suoraan kirjoitustaidoksi. (Nissilä ym. 2006: 137–139; Kauppinen 2011: 374.) Kirjoittaminen on taito, jota voi kehittää, syventää ja jalostaa siinä missä mitä tahansa muutakin taitoa, mutta pelkkä teoriaopetus ei siinä riitä, vaan kehittyminen edellyttää harjoittelua, siis käytännön työskentelyä (Valtonen 2012: 30–31).

Lukiassa opiskelijat harjoittelevat kirjoittamista äidinkielen ja kirjallisuuden oppisisältöjen lisäksi toki myös muissa aineissa esimerkiksi koevastausten muodossa. Lukiovuosien aikana omaksutut kirjoitus- ja tekstitaidot kulmineituvat lopulta ylioppilaskokeeseen, jossa opiskelijoiden tiedot ja taidot valtakunnallisesti testataan ja arvioidaan. Tätä tutkielmaa varten kootun aineiston kirjoittajat ovat äidinkielen ja kirjallisuuden kuudetta, (vanhanmallisen) lukion pakolliseen oppimäärään sisältyvää kurssia suorittavat abiturientit. Heidän tekstiensä voinee tämän huomioon ottaen olettaa muotonsa, sisältönsä, tyyliensä ja rakenteensa osalta ilmentävän jo melko pitkälti heidän ylioppilaskokeessa testattavaa taitotasoaan.

2.2. Lyhyt katsaus aikaisempaan tutkimukseen

Kuten johdannossa mainitsin, on lukiolaisten äidinkielen taitojen tutkimus Suomessa ollut monitieteistä. Tutkimusta on tehty kielen- ja tekstintutkimuksen, kasvatustieteen, keskustelututkimuksen että tilastotieteen menetelmin, kaikkien näiden alojen asiantuntemusta hyödyntäen ja yhdistellen (Kauppinen ym. 2011: 8).

Lukiokirjoittamisen tutkimus on ollut vahvasti sidoksissa opetuskulttuuriin, opetussuunnitelmaan ja arviointiin, eritoten ylioppilastutkinnon äidinkielen kokeeseen ja sen kehittämiseen. Vuoden 2010 loppuun mennessä lukiolaisten kirjoittamista oli havaittu tutkitun lähinnä pro gradu -tutkielmissa. (Juvonen ym. 2011: 27.) Aikaisempi tutkimus on pitkälti keskittynyt kielen pieniin rakenneyksiköihin ja täten palvellut kielenhuollon näkökulmaa. 2000-luvulla tutkimus on enenevästi laajentunut tarkastelemaan myös tekstikokonaisuuksia. Huomiota on kiinnitetty enemmän esimerkiksi tekstilajin käsitteeseen ja tekstien kontekstiin. (Kauppinen ja Makkonen-Craig 2011: 473–474.)

Koulukirjoittamisen tutkimukselta on Suomessa perinteisesti edellytetty sovellettavuutta; tutkimuksen on oletettu tuottavan tietoa, jonka avulla koulukirjoittamista ja sen opetusta voitaisiin kehittää. (Juvonen ym. 2011: 54–55.) Muutamia laajempia funktionaalisia tutkimuksia onkin 2010-luvulla ilmestynyt. Esimerkiksi Inka Mikkonen (2010) on tutkinut väitöskirjassaan lukiolaisten yleisönosastotekstien struktuuria ja argumentointitapoja. Mikkonen osoittaa, että lukiolaiset osaavat kirjoitelmissaan ilmaista keskeisen mielipiteensä ja perustella sitä, mutta osalla heistä ilmenee ongelmia argumentointitekniikoiden monipuolisuudessa ja vakuuttavuudessa sekä pääväitteen sijoittamisessa tekstikokonaisuuteen. Mikkonen (2010: 202) esittää, että oppiaineen sisäinen ja oppiaineiden välinen integraatio kirjoittamisen opetuksessa eheyttäisi kokonaisvaltaista argumentoivan kirjoittamisen opetusta⁷. Päivi Valtonen (2012) puolestaan on väitöksessään tarkastellut abiturienttien tekstilajin tajua ja uutisen tuottamista tekstitaidon kokeessa. Valtonen osoittaa abiturienttien osaavan kirjoittaa äidinkielen tekstitaidon kokeessa uutista muistuttavan vastauksen, vaikkei uutinen varsinaisesti kuulukaan lukiossa harjoiteltavien tekstilajien piiriin. Valtonen (2012: 306) ehdottaa, että lukion äidinkielen opetusta ja koetilanteita kehitettäisiin siten, että niissä otettaisiin paremmin huomioon opiskelijoiden käsitykset eri tekstilajeista.

Lukiokirjoittamisen kotimaiset tutkimusdiskurssit jaetaan kuuteen päädiskurssiin, joita ovat kielen muotodiskurssi, kognitiivinen diskurssi, aineistonkäytön diskurssi, prosessidiskurssi, luovuusdiskurssi ja tekstilajidiskurssi. (Juvonen ym. 2011: 52–55; ks. kirjoittamisen diskursseista tarkemmin myös Erra ja Svinhufvud 2017 sekä Ivanic 2004: 225.) Muotodiskurssi, eli käytännössä oikeinkirjoitustaitojen arviointiin keskittyvä

⁷ Mikkonen tosin mainitsee, että käytännössä tällaiset integraatiokokeilut ovat usein jääneet ”pikaisiksi muutaman tunnin puuhasteluiksi” ja kaatuneet koulujen ajallisten ja taloudellisten resurssien puutteeseen.

tutkimus, on dominoinut lukiokirjoittamisen tutkimusta melko pitkään. Myös muunlaista tutkimusta on kuitenkin tehty. Esimerkiksi 2011 toteutetun Kielitaidon kirjo -hankkeen⁸ yksi tavoite oli selvittää lukiolaisten tekstimaisemia ja kieliasenteita, eli mitä lukiolaiset vapaa-ajalla lukevat ja miten heidän vapaa-ajan tekstimaailmansa heijastuu heidän koulussa tekemiinsä kirjoittamisen ja lukemisen valintoihin. (Kauppinen 2011: 303.) Tämäntyyppiset tutkimukset ovat usein olleet jossakin määrin sukupuolikontrastiivisia; poikien ja tyttöjen väliset luku- ja kirjoitustaitoerot ovat laajalti tunnettu länsimainen ilmiö.⁹ Suorituserot tulevat tutkijoiden mukaan esiin nimenomaan äidinkielessä ja lukutaidossa. (Kauppinen 2011: 363; Opetus- ja kulttuuriministeriö ym. 2019: 42.)

Mitä tulee kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus -kolmijakoon perustuviin tutkimuksiin, ei lukiokirjoittamisen tutkimuksen kontekstissa sellaisia tiettävästi ole tehty – tai ainakaan minun ei ole onnistunut löytää sellaista. Merkittävä osa KTS-tutkimuksista (menemättä tässä niihin sen syvällisemmin) Suomessa on tehty joko S2-oppijoiden kielenkäytöstä tai S1- ja S2-oppijoita keskenään vertaillen.¹⁰ KTS-näkökulma soveltuukin parhaultaisesti nimenomaan toisen kielen oppimisen tutkimiseen, koska sitä voidaan soveltaa paitsi tehtävään myös tuotokseen, ja edelleen tuotoksia voidaan lähestyä niin kielen kuin kielenkäyttäjänkin näkökulmasta (Kajander 2013: 47). S2-oppijoiden kielenkäyttöön fokuoituneista tutkielmista omani poikkeaa lähtökohdiltaan jo siinä, että kaikki informanttini ovat täysi-ikäisiä ja puhuvat suomea vähintään toisena äidinkielenään. Olen myös soveltanut viitekehystä tavalla, joka ei ole S2-tutkielmissä tyyppillinen.

Koska tutkimusasetelmani on jo tältä pohjalta melko harvinainen laatuaan, pyrin pohtimaan myös sitä, onko tämäntyyppisen S2-oppijoiden kielenkehityksen tutkimiseen yleisesti käytettävän analysointimetodin soveltaminen S1-oppijoihin ylipäättään mielekäästä, ja millaista käyttöarvoa tällä tutkimustiedolla voisi olla. Tarkastelen siis itseään viitekehystä myös kriittisesti. Pro gradun mahdollistamassa laajuudessa en kuitenkaan pysty tässä tutkielmassa S2-teemaan sen syvällisemmin perehtymään.

⁸ Kielitaidon kirjo -hankkeesta ks. tarkemmin Kauppinen ym. 2011: 8–23.

⁹ En ole tässä tutkimuksessa erotellut informanteja sukupuolen perusteella tai merkinnyt sukupuolta näkyviin; yhtäältä yksityisyssuojan vuoksi ja toisaalta siksi, että aineiston pienuuden vuoksi huomion kiinnittäminen sukupuolten välisiin eroavaisuuksiin ei liene järin relevanttia.

¹⁰ S2-kirjoittamisen tutkimuksen on perinteisesti katsottu olevan tavallaan oma erillinen aihealueensa, jolla on omat tavoitteensa, sisältönsä ja tutkimustraditionsa (Kauppinen ym. 2015: 163). S2-oppijoista tehdyistä suomenkielisistä KTS-tutkimuksista ks. esim. Waris (2008), Göös ja Karppinen (2014), Tarvainen (2016) sekä Leppäjoki (2018).

3. Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa käyn lävitse kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden määritelmiä sekä sitä, millä tavoin niitä on sovellettu puhutun ja kirjoitetun kielen tutkimukseen. Lopuksi esittelen ellipsin, possessiivisuffiksin ja idiomien käsitteet eli ne kielen elementit, jotka olen kuhunkin kolmeen kattokategoriaan sijoittanut tekstien analysoimiseksi.

3.1. Kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus kielitaidon jäsentäjinä

Kielitaidon käsitettä määriteltäessä ja jaoteltaessa on perinteisesti eroteltu neljä taitoalueiden pääkategoriaa: puhuminen, puheen ymmärtäminen, lukeminen ja kirjoittaminen. Näiden lisäksi viides taitoalue muodostuu rakenteen ja sanaston hallinnasta. Tätä viisijakoa on perinteisesti nimitetty kielitaidon kämmenmalliksi. (Nissilä ym. 2006: 40.) Kielitaidon jakaminen kompleksisuuden (*complexity*), tarkkuuden (*accuracy*) ja sujuvuuden (*fluency*) kategorioihin ei ole sinänsä uusi ilmiö; kaikkia näitä on pidetty silmällä niin kauan kuin kieliä ylipäänsä on opiskeltu. Ajatus käsitteiden käytöstä kielitaidon kehityksen jäsenysperiaatteina on lähtöisin Peter Skehanilta (Nissilä ym. 2006: 46; Ellis ja Barkhuizen 2005: 139; Pallotti 2009). Itsenäisinä käsitteinä niitä on kielitieteessä käytetty erityisesti toisen kielen oppimisen ja opetuksen tutkimuksessa 1990-luvulta lähtien (Housen ym. 2012: 1–2).

Kompleksisuus ilmentää niitä rajoja, joiden puitteissa kielenkäyttäjä toimii ja tuottaa yksityiskohtaista tai mutkikasta kieltä (Ellis ja Barkhuizen 2005: 139). Kompleksisessa tekstissä kirjoittaja kykenee ilmaisemaan asioita useilla eri tavoilla ja tuottamaan pitkiä lauseita ja virkkeitä. Viittaussuhteet ovat selkeitä, verbirakenteissa ilmenee monimutkaisuutta sekä variaatiota ja kirjoituksessa esiintyy myös lauseenvastikkeita. (Waris 2009: 14–15.) Kompleksisuus sisältyy sujuvuuden ja tarkkuuden ohella hyvään kielitaitoon; kielenkäyttäjän on pystyttävä ilmaisemaan asioita vaihtelevasti ja kiinnostavasti eikä vain yksinkertaisimpiin ilmaisutapoihin tukeutuen. Pedagogisessa mielessä yksi kielenopettajan tehtävistä onkin kielenoppijan ”pysähtyneisyyden” havaitseminen ja tämän myötä kasvuun kannustaminen. (Nissilä ym. 2006: 47–48.)

Tarkkuudella tarkoitetaan kielen konventioiden hallitsemista sekä virheetöntä ja kohdekielen mukaista ilmaisua (Waris 2009: 14). Tarkkuutta voidaan pitää näistä kolmesta faktorista kenties helpoimmin mitattavana, koska se käytännössä käsittää

poikkeamat standardikielen normeista (Housen ym. 2012: 4). Tarkkuus on kohdekielen tuottamisen ominaisuus: kuinka hyvin kielenpuhujasta tuottaa kohdekieltä suhteutettuna hallitsevaan kielisysteemiin eli normitettuun yleiskieleen. Siten se on kielen hallitsemista teknisesti ja kieliopillisesti oikein, ja se pitää sisällään virheen käsitteen. Käytännössä tarkkuuden analysointi onkin usein virheanalyysia. (Ellis ja Barkhuizen 2005: 139.)

Sujuvuus on kielitaitoon kuuluvaa nopeutta, jonka avulla puhuja tai kirjoittaja kykenee ilmaisemaan itseään ja välittämään viestejä (Nissilä ym. 2006: 90). Esimerkiksi kasvokkai keskustelussa, joka on kielenkäytön perusfunktio, on osattava nopeassa tahdissa muuttaa merkityksiä foneettisiksi jonoiksi ottaen samaan aikaan huomioon puhekkumppanin samanaikainen toiminta. Myös tauot, toistot ja uudelleenaloitukset ovat sujuvuuden osa-alueita ja luonnollinen osa puhetta ja keskustelua. Ne lisäävät kuulijan prosessointiaikaa ja jäsentävät puhevirtaa, joskin niiden runsas esiintyminen puheessa saattaa luoda takeltelevan vaikutelman. (Nissilä ym. 2006: 66–68.) Sujuvuus ei kuitenkaan ole pelkästään puheen vaan myös kirjoitus- ja tekstitaitojen ominaisuus. Sitä on kuitenkin operationaalistettava eri tavoin puhutun ja kirjoitetun kielen tarkasteluun. (Nissilä ym. 2006: 90; Ellis ja Barkhuizen 2005: 145.)

Toisen kielen oppimisen tutkimuksessa näitä kolmea käsitettä on yleisesti käytetty kuvaamaan nimenomaan kielitaidon kehitystä. Ongelmaksi on muodostunut se, että käsitteiden tarkat määritelmät tuntuvat pakenevan tutkijoita, minkä vuoksi he ovat määritelleet niitä monin eri tavoin (Nissilä ym. 2006: 47; Martin ym. 2010: 60; Kajander 2013: 46). Erityisesti sujuvuus ja kompleksisuus on nähty ongelmallisina muuttujina. Kirjoitetun tekstin osalta sujuvuuden tarkastelu on ongelmallista sikäli, että vaikka kirjoitusprosessista voidaan mitata taukoja, nopeutta ja korjauksia, ei ole selkeää, miten sujuvuus voisi olla kirjallisesta tuotoksesta mitattavissa. Esimerkiksi tekstin ja lauseiden pituus ei vielä kerro tekstin sujuvuudesta kovinkaan paljoa. (Kajander 2013: 47–48.) Waris (2009: 13) onkin huomauttanut, ettei sujuvuuden määrittelyminen ja paikantaminen kirjoitetusta kielestä ole ongelmatonta.

Myöskään tarkkuus ei ole aivan yksiselitteisesti määriteltävissä; kielellisen poikkeaman ja virheen käsitteet ovat suhteellisia, ja toisaalta kielellisiä poikkeamia määriteltäessä tulee huomioida se, arvioidaanko elementtiä suhteessa standardoituun yleiskieleen, jollain tapaa yleiskielen standardeista poikkeavaan kieleen vai jopa joissakin sosiaalisissa

käyttöympäristöissä täysin luonnolliseen ja hyväksyttävään ei-äidinkieliseen käyttöön. (Housen ym. 2012: 4.)

Suomen kielen tutkimuksessa on viime vuosikymmenellä nähty jonkinlaista tämän viitekehyksen käsitteiden spesifistämisen yritystä; esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa on kehitelty DEMfad-mallia, jossa kielitaidon kehitystä suhteutetaan siihen, milloin tarkasteltavana oleva kielenpiirre ilmaantuu kieleen ja milloin se hallitaan. Kehityskulun pääpiirteinä on ns. mestarin taso (*mastery*), jolloin rakenteen käyttö on idiomaattistunut. (Martin ym. 2010: 58–62.) Esimerkiksi Kajander (2013) on hyödyntänyt DEMfad-mallia eksistentiaalilauseita käsittelevässä väitöskirjassaan.

3.2. Kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus kirjoitetun kielen ominaisuuksina

Lähdettäessä analysoimaan minkä tahansa tekstituotoksen kompleksisuutta, tarkkuutta ja sujuvuutta on välttämätöntä tarkentaa, mikä ero on puhutun ja kirjoitetun kielen kompleksisuudella, tarkkuudella ja sujuvuudella; kyse on kahdesta eri kielen tasosta, joilla on omat ilmenemismuotonsa, ominaispiirteensä, käytänteensä ja kielelliset konventionsa. Puhuttu ja kirjoitettu kieli eroavat toisistaan hyvin monin eri tavoin, minkä kuka tahansa voi havaita esimerkiksi tarkastelemalla jonkun puheesta litteroitua tarkekirjoitusta.

Toinen tarkentamista vaativa asia on se, mitä analyysilla halutaan saavuttaa. Riippumatta lähestymistavan laadusta voidaan lähtökohdaksi asettaa kysymykset siitä, mikä oikeastaan tekee kielenoppijasta pätevän kielenkäyttäjän, ja miten tuota pätevyyttä voidaan asianmukaisesti mitata. (Housen ym. 2012: 1–2.) Oppijankielentutkimus rajautuu usein kielen alueen mukaan. Se voi kohdistua oppijankielen morfologiaan, syntaksiin, sanastoon tai pragmatiikan ja diskurssin ilmiöihin, kuten kohteliaisuuden kehittymiseen. Kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus ovat yleisemmän tason ilmiöitä; niitä tutkittaessa pyritään selvittämään, miten monimutkaisia rakenteita tai monisyisiä tekstejä oppijat kykenevät tuottamaan. (Martin ja Alanen 2011: 33–34.) Tämä näkökulma on ollut S2-oppijoiden kielenkehityksen tutkimuksessa keskeinen. Kun otetaan huomioon sosiaalinen ja funktionaalinen eli käytännön kielenkäyttötarpeet huomioiva tarkastelunäkökulma, on keskiössä yksilön ja yhteisön suhde: mitä kielenkäyttäjän tarkalleen ottaen täytyy osata voidakseen toimia yhteiskunnassa täysivaltaisena

kansalaisena ja saadakseen äänensä kuuluviin? Tällainen näkemys kielestä on ollut keskeisesti äidinkielen opetussuunnitelmien taustalla, ja sillä on yhtä suuri merkitys niin S1- kuin S2-oppijoillekin. (Nissilä ym. 2006: 46.)

Kuten jo mainitsin, kielitieteessä ei vallitse konsensusta kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden käsitteiden tarkoista yleismääritelmistä. Waris (2009: 12) huomauttaa niitä voitavan pitää tietyllä tapaa yleisinä, holistisina kirjoitetun tekstin ominaisuuksina, joita saattaa olla vaikea tarkoin määrittellä, mutta joiden puutteen lukija tuntuu havaitsevan helposti. Kuullessamme esimerkiksi jonkun muunkielisen puhuvan suomea kiinnittyi huomiomme usein ensimmäisenä siihen, miten hänen puheensa poikkeaa omastamme, vaikka muutoin ymmärtäisimme hänen puheensa varsinaisen sisällön suuremmitta ongelmitta (Martin ja Alanen 2011: 34).

Housenin mukaan sujuvuus on perinteisesti nähty pääasiassa fonologisena ilmiönä verrattuna kompleksisuuteen ja tarkkuuteen, jotka ilmenevät selväpiirteisemmin kaikilla kielen käytön ja rakenteiden päätasolla (fonologinen, morfologinen, syntaktinen, sosiopragmaattinen, leksikko). Housen jakaakin sujuvuuden kolmeen pääulottuvuuteen: nopeuden, erittelyn ja korjaamisen sujuvuuteen. (Housen ym. 2012: 5.) Sujuvuus on perinteisesti ollut keskiössä erityisesti seurattaessa nimenomaan puhetaitojen kehitystä. Tarkkuudella on karkeasti ilmaisten viitattu samaan asiaan kuin virheiden etsimiseen oppijan tekstituotoksista. Kompleksisuus on tullut esiin pohdittaessa asioiden opettamisjärjestystä, esimerkiksi sitä, milloin S2-kielenoppijat tulisi tutustuttaa suomen kielen lauseenvastikkeisiin. (Nissilä ym. 2006: 46–47.)

Kirjoitetun kielen kompleksisuuden määrittelyssä tulee huomioida, että tutkijoiden välillä vallitsee erimielisyyksiä siitä, mitä kielenpiirteitä voidaan pitää merkkinä kompleksisuudesta; jotkut ovat jopa saattaneet nähdä saman ilmiön yksinkertaistavana, toiset kompleksisoivana (Turunen 2006: 646). Housen ja Bulté erottavat toisistaan kieliopillisen ja kieliopillisia rakenteita koskevan kompleksisuuden. Kieliopillinen kompleksisuus ilmentää kieliopillisia seikkoja koskevaa vaihtelevuutta ja monimuotoisuutta, ja siihen liittyvät mm. lauserakenteiden ja lausekkeiden kompleksisuus, jolloin havainnoidaan virkkeiden eri osien määriä ja suhteita sekä lasketaan sanamääriä. Kieliopillisten rakenteiden kompleksisuus viittaa kompleksisuuden syvyyteen ja koostumuksellisiin elementteihin, kuten taivutusmuotoihin ja sanojen johtamiseen liittyviin seikkoihin. (Housen ja Bulté 2012: 26–27.)

Ellipsi, jonka valitsin tähän tutkielmaan kompleksisuutta ilmentäväksi elementiksi, on syntaktisen tason ja siten kieliopillisen kompleksisuuden ilmiö. Ellipsi ilmentää kirjoittajan kykyä yhdistellä ja redusoida virkkeen eri osia siten, ettei tekstissä esiinny tarpeetonta tai lukijaa rasittavaa redundanssia. Harkitsematon tai huolimaton virkkeensisäisten tai virkkeidenvälisten elementtien ilmipanemattomuus saattaa johtaa lukijan vääriin tulkintoihin tai jättää viittaussuhteet epämääräisiksi, mikä puolestaan voi johtaa jopa koomisten vaikutelmien syntymiseen. Tämä on monille esimerkiksi uutisotsikoinnista tuttu ilmiö, kuten tapauksessa *Poliisi vei humalaisen kotiin – sytytti palon ja kuoli* (Ilta-Sanomien verkkolehdestä ollut otsikko 5.1.2010).

Mitä tulee kielelliseen tarkkuuteen, syntyy se muita kielitaidon osa-alueita useammin tietoisena toiminnan tuloksena (Nissilä ym. 2006: 101). Kirjoitetussa kielessä tarkkuuteen liitetään oikeakielisyydeksi luokitellut seikat kuten välimerkkien käyttö, yhteen ja erilleen kirjoittaminen, isojen ja pienten alkukirjainten virheetön käyttö, oikean relatiivipronominin valinta jne. Myös esimerkiksi vokaalisointu, äänteiden kesto ja U-verbijohdosten hallinta luetaan tarkkaan suomen kielen käyttöön, koska näiden virheellinen tai norminvastainen käyttö voi johtaa lukijan/kuulijan vääriin tulkintoihin. Oikeakielisyyden lisäksi tarkkuuteen liittyviksi seikoiksi luetaan kirjainhahmot, tekstimäisyys, sanasto, rakenteet, kirjoittamisen konventiot sekä tyyli. (Waris 2009: 14; Nissilä ym. 2006: 120–121.)

Tarkkuuden oppiminen on pitkälti tiedostettua, niinpä siinä opetuksella on tärkeä roolinsa. On kuitenkin syytä tiedostaa, että virheet ovat tietyssä mielessä oppimisen edellytyksiä, ja tarkkaan ottaen standardoitu yleiskielikin on eräänlainen abstraktio, ei kenenkään varsinainen äidinkieli. Housen ym. (2012: 4) mainitsee, että tarkkuutta voitaisiin väljemmin nimittää myös sopivuudeksi (*appropriateness*) ja hyväksyttävyydeksi (*acceptability*). Virheen käsite vaatii aina rinnalleen normin käsitteen, mutta normikin vaihtelee tehtävän mukaan: samanlaisen kielen vaatiminen oppijalta joka tilanteessa ei ole järkevää saati mielekäästä. Natiivipuhuja saattaa langeta samoihin virheisiin kuin S2-oppija silloin, kun ei kiinnitä asiaan huomiota (Martin ym. 2010: 60).

Possessiivisuffiksit, joilla analysoin kirjoitelmien tarkkuutta, liittyvät ellipsin tapaan virkkeensisäisiin ja -välisiin viittaussuhteisiin. Huoliteltu yleiskieli edellyttää omistusliitteiden käyttöä (Kankaanpää 2009). Äidinkielen esseekirjoitelma edustaa

tekstilajia, jolla oppijan ei odoteta ilmaisevan pelkästään ajatuksiaan, maailmantietämystään ja tiedollista kapasiteettiaan, vaan myös osoittavan hallitsevansa äidinkiелensä rakenne- ja ominaispiirteet. Huolelliseen ilmaisuun kuuluvat näin ollen myös omistus- ja viittaussuhteiden täsmällisyys, tässä tapauksessa siis suffiksaalinen tarkkuus. Jos kohta esimerkiksi *hänen tietääkse* -tyyppinen omistusliitteen finaali rakenne on äidinkiелisellä kirjoittajalla äärimmäisen epätodennäköinen virhe, voidaan *minun mielestä* -tyyliset¹¹ tapaukset katsoa yleiskiелisessä ilmaisussa vajavaisiksi, vaikka ne eivät ymmärtämistä varsinaisesti hankaloitakaan.

Sujuvuus, muuttujista määritelmällisesti ongelmallisin, on puhutun kielen tutkimuksessa yleensä määritelty tarkoittamaan sitä, kuinka paljon puhetta kielenoppija kykenee reaaliajassa tuottamaan ilman kohtuuttomia taukoja tai empimisiä (Waris 2009: 13; Ellis ja Barkhuizen 2005: 139). Sen mittaamiseksi on tutkittu kielenoppijan puhenopeutta ja puheentuotossa esiintyviä taukoja ja korjauksia. Kirjoitetussa kielessä puolestaan on mitattu kirjoitusnopeutta ja korjauksia tietokoneohjelmiin. On tutkittu myös lauseiden ja virkkeiden pituutta, joskin monet tutkijat ovatkin tutkimuksissaan sijoittaneet ne kompleksisuuden kategoriaan. (Kajander 2013: 46.)

Martinin ym. (2010: 60) mukaan kirjoitetun kielen sujuvuuden indikaationa on joissakin tutkimuksissa pidetty aikarajoitteisissa koe- ja testitilanteissa tuotettujen sanojen määrää. Sanamääriä ja tekstien pituutta onkin sujuvuuden mittaamiseksi soveltanut mm. Pauliina Waris (2008) pro gradu -tutkielmassaan. Olen sitä mieltä, ettei pelkkä sanamäärien mekaaninen laskeminen teksteistä, jotka on tuotettu ilman testitilanteen aikarajauksen kirjoittajalle luomaa lisäpainetta, ole laadullisessa analyysissä kovin mielekäs. Sanamääristä ei esimerkiksi voi tehdä minkäänlaisia päätelmiä kirjoitetun kielen vivahteikkuudesta, tekstin koheesiosta, leksikaalisesta diversiteetistä tai siitä, onko tekstituotos lukijan kannalta ylipäänsä mielekäs kokonaisuus. Pajunen (2012: 9) myös huomauttaa, ettei suuri sanamäärä suinkaan aina korreloi kirjoitelman onnistuneisuusasteen kanssa.

¹¹ Kangasmaa-Minn (1986: 7) on huomauttanut, että *minun kalani* -tyyppiset ilmaukset ovat jo itsessään redundantteja, koska persoonapronomini ilmaisee periaatteessa tarpeellisen selkeästi, kenelle kala kuuluu. En tässä tutkimuksessa kuitenkaan ota kantaa siihen, tulisiko *minun kala* -tapaukset katsoa jo hyväksytyiksi muodoiksi, koska ainakin vielä toistaiseksi Kielitoimiston virallinen ohjeistus on, että genetiivisijaisen persoonapronominin jälkeiseen nominiin possessiivisuffiksi yleiskiелessä liitetään.

Idiomaattisuus esseekirjoittamisen sujuvuuden ilmentäjänä on mielestäni kahtaalta mielekäs ratkaisu. Idiomit toimivat eräänlaisena indikaattorina kielen hallinnan variaatiosta. Meillä on stereotyyppistä tietoa kielen käytöstä, jota kirjoittaessamme ja puhuessamme otamme käyttöömme koko ajan (Kalliokoski 2006: 248). Idiomit eivät sinänsä ole tekstilajikäytänne, eikä mikään varsinaisesti edellytä kielenoppijalta idiomien käyttöä vapaassa ainekirjoitustilanteessa. Idiomit ovat kuitenkin olennainen osa kielen variaatiota, jota niin syntyperäisen kuin ei-syntyperäisenkin suomenpuhujan on harjaannuttava tunnistamaan muiden tekstilajikonventioiden ja konstruktioiden yms. ohella (Kalliokoski 2006: 248). Mainitsin johdannossa sisäisen kieliopin käsitteen. On melko ilmeistä, että idiomaattisuus kuvallisena, produktiivisena ja luovia vapauksia mahdollistavana kielenpiirteenä on yksi juuri sisäisen kieliopin ominaisuuksista, vaikka idiomaattiseen kielenkäyttöön harjaantumisen onkin osin myös normatiivisen kielenopetuksen tulosta. Tässä täytyy huomioida myös funktionaalinen näkökulma; essee kuuluu pohdiskelviin tekstilajeihin ja siten antaa jo lähtökohtaisesti kirjoittajalle enemmän fraseologiaa ilmaisuvapauksia. Tieteellisestä tekstistä produktiivisia idiomeja lienee turha etsiä, koska tieteelliseen tyyliin kirjoitettu tekstituotos ei ole esseen tapaan luovia kielellisiä vapauksia mahdollistava tekstilaji; tieteellisen tekstin sujuvuutta tulee siis lähestyä jostakin toisesta näkökulmasta.

Nähdäkseni niin kirjoitetun kielen kompleksisuuden, tarkkuuden kuin sujuvuudenkin määrittely on aina enemmän tai vähemmän sidoksissa funktionaalisuuteen. Kirjoittajan kielellisen taustan sekä itse kirjoitustilanteeseen liittyvien muuttujien lisäksi tulee huomioida myös kulloisenkin tekstilajin mahdollistamat kulttuuri- ja tilannesidonnaiset konventiot. Tämän tutkielman osalta se tarkoittaa sitä, että valitut kielenpiirteet kompleksisen, tarkan ja sujuvan esseekirjoittamisen kriteereinä muodostavat kolminaisuuden, jollaista voidaan olettaa olevan mielekkäästi mahdollista soveltaa äidinkielistä ja täysi-ikäisistä henkilöistä koostuvan informanttiryhmän teksteihin, jotka edustavat tyyllillisesti vapaampaa lajityyppiä. On myös huomioitava, että esseekirjoitelma arvioitavana koulutehtävänä on tekstilajina opiskelijan suoritus, jolla hän osoittaa oppineisuuttaan ja (ainakin oletettavasti) pyrkii näyttämään parastaan arvioitsijalle; funktionaalista näkökulmasta tämä on analyysin ominaislaatu osaltaan määrittävä taustatekijä.

3.3. Lingvistisen tarkastelun analyysitekniinen kolmijako

Tässä ja kahdessa seuraavassa alaluvussa esittelen lyhyesti ellipsin, possessiivisuffiksin ja idiomien käsitteet sekä sen, millä tavoin sovellan niitä esseiden analyysiin.

3.3.1. Ellipsi kompleksisuuden mittarina

Kompleksisuuden osalta tarkastelen elliptisiä lause- ja virkerakenteita. Ellipsi on keino välttää toisteisuutta: jotakin sanaa, sanajaksoa tai sananosaa ei lauseessa toisteta, koska se esiintyy vastaavalla paikalla vierekkäisessä lauseessa ja saa tulkintansa sen pohjalta: *Hän joi kahvia ja Ø lähti sitten ulos*. Kahdella peräkkäisellä lauseella tai lauseenosalla on yhteinen jäsen, joka voi olla pääteltävissä myös virke- ja puheenvuoron rajan ylitse: *Kiistatonta kai kuitenkin on, että kirjailija tiesi yhtä jos toistakin vanhan Egyptin, Bysantin ja menneen ajan Välimeren alueen asioista. Ja Ø kutoi näistä aineksista luettavia kirjoja*. Tavallisinta ja monipuolisinta ellipsi on rinnasteisissa lauseissa, mutta jotkin tyypit ovat mahdollisia myös alisteisissa. (VISK § 1177.)

Kajanderin (2013: 47) mukaan kompleksisuuteen vaikuttavat komponenttien keskinäinen hierarkia sekä se, miten monimutkaisin ja työläin säännöin jokin rakenne on tuotettavissa. Ellipsi ilmentää kirjoittajan kykyä käyttää kieltä taloudellisesti ja tiiviisti, tarpeetonta tautofoniaa välttäen. Ellipsin käyttö vaatii kirjoittajaltaan huolellisuutta, koska virkkeen – erityisesti pitkän ja informatiivisen – sisällä saattaa olla useita eri viittauskohteita, joihin jokin ilmipanemattomista elementeistä voisi osoittaa. Elliptisiä rakenteita muodostettaessa täytyy kyetä hahmottamaan ja hallitsemaan virkerajat ylittäviä kokonaisuuksia, mikä edellyttää valppautta harjaantuneimmiltakin kirjoittajilta.

Dahl (2004: 2) nimittää kompleksisia rakenteita ”kypsiksi ilmiöiksi”. Hänen mukaansa kielellisen kompleksisuuden kasvuun johtavat prosessit ovat diakronisia ja vaativat syntyäkseen aikaa. Dahl, osittain informaatioteoriaan nojautuen, määrittelee kompleksisuuden suhteessa siihen, kuinka tiiviiksi viesti on puristettavissa. Otaksun tämän väittämän pitävän sisällään niin semanttiset, derivatiiviset kuin syntaktisetkin muuttujat, ja nimenomaan syntaksin tasolla ellipsi sopiikin mielestäni mainiosti kompleksisuuden mittariksi.

Kompleksisuuden mittaamista voidaan ryhmitellä osa-alueittain sen mukaan, mihin kielen osa-alueisiin kulloinkin viitataan. Nämä osa-alueet ovat vuorovaikutuksellinen, propositionaalinen, funktionaalinen, kieliopillinen ja leksikaalinen kompleksisuus. (Ellis ja Barkhuizen 2005: 152.) Ellipsi sijoittuu virkkeen- ja tekstinrakentamisen keinona kieliopillisen ja leksikaalisen kompleksisuuden rajapintaan. Ymmärryksen mukaan se ilmentää kompleksisen kielenkäytön implisiittistä ulottuvuutta. Kajander (2013: 47) nimittäin huomauttaa kielenpiirteen olevan sitä kompleksisempi, mitä useammasta konstituentista se koostuu, mitä useampia keskenään vaihtoehtoisia komponentteja sillä on, ja mitä enemmän mahdollisuuksia näitä on yhdistellä. Ellipsin ydin on toistamattomuudessa: peräkkäisissä lauseissa jätetään ilmaisematta jotakin, mikä on jo aikaisemmin mainittu tai tullaan pian mainitsemaan. Elliptisissä lause- ja virkerakenteissa mainitsematta jätetyt konstituentit ovat kyllä olemassa, mutta ilmipanemattomina.

3.3.2. Possessiivisuffiksi tarkkuuden mittarina

Tarkkuutta tarkastelen possessiivisuffiksien avulla. Possessiivisuffixit ovat persoonaa ilmaisevia, nomineihin ja nominaalisiin muotoihin kiinnittyviä tunnuksia (VISK § 95). Ne muodostavat moniulotteisen viittaussuhdeverkoston tai -järjestelmän, joka toimii kiinteänä osana merkityksenmuodostumisprosessissa. Possessiivisuffiksien käyttöä ja hyvää hallintaa yleiskielessä suositetaan, joskin sen käytössä on puhutun ja kirjoitetun kielen välillä havaittu olevan eroavaisuuksia (Siitonen ja Mizuno 2010: 140). Niiden vähenemisen on havaittu puhutussa kielessä 1900-luvulla kiihtyneen. Käyttöön on ilmestynyt runsaasti vapaata ja monimuotoista vaihtelua. (Siitonen ja Mizuno 2010: 138.)

Kirjoittamisen tarkkuus merkitsee ennen kaikkea kohdekielen mukaista virheettömyyttä ja kielen käytön konventioita (Nissilä ym. 2006: 120). Possessiivisuffixit ovatkin yksi suomen kielelle tyypillisiksi koetuista ilmiöistä, eikä niitä esiinny indoeurooppalaisissa kielissä. Ne ovat hyvin laaja-alainen ja suomenkielisen tekstin koheesiota monipuolisesti koossa pitävä ilmiö, jolla ilmaistaan muun muassa omistussuhteita. (Siitonen ja Mizuno 2010: 137–138, 142.) Liittyessään nominiin possessiivisuffiksi viittaa johonkin toiseen nominiin tai käsitteeseen, joka on jonkinlaisessa suhteessa ensin mainittuun (Kangasmaa-Minn 1986: 8). Possessiivisuffikseilla on S1- ja S2-oppijoiden tekstituotosten tarkkuutta mitannut pro gradu -tutkielmassaan myös Essi Tarvainen (2016).

Siitosen ja Mizunon (2010: 155) mukaan nykysuomalaisilla näyttää olevan possessiivisuffiksin hallinnassa paikoittaisia hankaluuksia. Possessiivisuffiksit ovat antaneet monin paikoin tilaa pelkälle genetiivimääritteelle ja inkongruenssi on lisääntynyt. Ilmiöllä on murrepohjaa savolais- ja pohjalaismurteissa. (VISK § 1241.) Esimerkiksi tapauksissa, joissa omistussuhde ilmenee genetiivisijaisesta persoonapronominista, possessiivisuffiksi usein putoaa pois, kuten tapauksissa *minun autolla*, *sinun kamat* (VISK § 124).

Syntaksin näkökulmasta possessiivisuffiksi on sikäli mielenkiintoinen ilmiö, että morfologissyntaktisena kielen yksikkönä sen käyttöala on varsin monipuolinen: se voi liittyä eri sanaluokan sanoihin, kuten substantiiveihin, substantiivisesti käytettyihin adjektiiveihin (esim. *rakkaani*), adverbeihin tai verbin nominaalimuotoihin ja muodostaa näin erilaisia konstruktioita. On myös yhteyksiä, joissa possessiivisuffiksin käyttö on välttämätöntä, kuten komitatiivinominimuodot (*taloine + en*) tai -konstruktiot (*niine hyvine + en*). (Ks. tarkemmin esim. VISK § 96.)

3.3.3. Idiomaattiset ilmaukset sujuvuuden mittarina

Valitsin sujuvuuden mittariksi idiomit ja idiomaattiset ilmaukset. Idiomaattinen kielenkäyttö on yhtäältä odotuksenvastaista ja ennustamatonta, mutta toisaalta myös aina jollain tapaa konventionaalista (Nenonen 2002: 133); tämä on se rajapinta, jossa kirjoittajan on mahdollista ottaa jonkin verran luovia vapauksia pysytellen silti ikään kuin kielen omaperäisen ilmaisuvarantopotentiaalin rajojen sisäpuolella.

Näin ollen idiomit ilmentävät osaltaan kirjoitelmien kielen äidinkielenomaisuutta sekä kirjoittajan kykyä tuottaa vivahteikasta tekstiä, ottaen mahdollisuuksien rajoissa omia luovia vapauksiaan esimerkiksi muuntelemalla idiomirakenteita. Viittaan tällaiseen muunteluun tässä tutkielmassa produktiivisuuden käsitteellä. Toisaalta sujuvuuden horjuvuutta voivat ilmentää esimerkiksi muunnellut idiomikonstruktiot, joissa idiomien alkuperäinen merkitys ei välttämättä välitykään alkuperäisen kaltaisena, tai se jää tulkinnallisesti epämääräiseksi, kuten esimerkiksi informantin 7E1A8 virkkeessä: Kiusaajahan on useimmiten mestari *lukiessaan kiusatun avointa kirjaa*.

Housen (2012: 4–5) esittää yhdeksi sujuvuuden keskeiseksi kriteeriksi sen, kuinka helposti, taitavasti ja äidinkielenomaisesti kielenpuhuja tai -oppija kohdekieltä käyttää.

Martin ym. (2010: 60) puolestaan mainitsevat idiomaattisuuden yhdeksi keskeisistä sujuvuuden ominaisuuksista erityisesti laadullisen analyysin kontekstissa. Katsonkin näiden kahden aspektin yhdistämisen aineistoni kannalta mielekkäimmäksi ratkaisuksi. Idiomit ovat yleensä hyvin kieli- ja kulttuurisidonnaisia, mikä aiheuttaa usein hankaluuksia yritettäessä kääntää niitä kielestä toiseen. Idiomit ovat myös rakenteellisesti ja leksikaalisesti varioivia: ne elävät ja siten elävöittävät kielenkäyttöä. (Jantunen 2013: 424.) Koska idiomien käyttöön liittyy niin diskursiivisia, tekstuaalisia kuin pragmaattisiakin ulottuvuuksia (Muikku-Werner 2009: 84), on niiden käyttöfrekvenssin ja variaation tarkastelu äidinkielisten puhujien kirjoittamisen sujuvuusanalyysissä nähdäkseni sangen informatiivista.

On kuitenkin syytä huomata, että idiomaattisuus käsitteenä muodostuu huomattavan monesta eri aspektista ja on jakautunut monille kielen eri tasoille. Haravoimani idiomiotanta on melko suppean osa-alueen edustuma, ja sekä käsitteenmäärittelyn että edustumien suhteen olisi mahdollista tehdä useita erilaisia ratkaisuja. Idiomi ei suinkaan ole kielentutkimuksessa yksiselitteinen ja selkeä käsite. Suomen kielen ominaispiirteet ovat tehneet idiomien rajaamisesta vaikeaa, minkä vuoksi kielentutkimuksessa vallitse edelleen monia eri käsityksiä ja näkemyksiä idiomien määrittelystä ja sijoittumisesta kielelliseen järjestelmään. (Ks. esim. Häkkinen 2002.)

Idiomit tarjoavat käytännöllisesti katsoen rajattomat mahdollisuudet produktiiviseen ja luovaan kielenkäyttöön, jotka molemmat voidaan nähdä lukijan kannalta mielekkään ja kiinnostavan tekstin (yhtenä) ominaispiirteinä. Katson, että esimerkiksi jostakin jähmeästä idiomaattisesta ilmauksesta muodostettu alluusiomainen mukaelma on merkki kontekstuaalisesta tilanne- ja tyyli- ja indikaattori tekstitaitojen hyvästä hallinnasta. Taitavan kielenkäyttäjän katsotaan osaavan käyttää tilannetta hyväkseen käyttämällä odotuksenvastaisia ilmauksia kuulijan tai lukijan mielenkiinnon säilyttääkseen, mikä voi tapahtua esimerkiksi erilaisia konventionaalisia idiomeja muuntelemalla (Nenonen 2002: 132–133). Jos taas esimerkiksi idiomaattisten konjunktiokonstruktioiden (*sekä X että X*) käytössä ilmenee normienvastaisuutta (**sekä X ja X*), tulkitsemme ne kirjoittamisen sujuvuuden horjumuksiksi, koska näin muodostetut rakenteet saattavat johtaa viittaussuhteellisiin epämääräisyyksiin ja siten väärinymmärryksiin.

Idiomaattisuus ilmentää puhujan tai kirjoittajan leksikaalis-kieliopillista ja semanttis-pragmaattista tietoa kielestä. Koska kielessä idiomaattisuus ilmenee niin merkityksen

kuin muodonkin tasolla, ja koska idiomeissa näyttää aina olevan jonkinlaista kivettyntä tai syntaktista jäähmyttä, voidaan niiden perusteella sanoa jotain merkityksen ja muodon välisestä vuorovaikutuksesta. (Nenonen 2002: 25.) Idiomeilla on kielenkäytössä hyvin monentyyppisiä tehtäviä ja funktioita, ne muun muassa voivat paljastaa puhujan asennoitumisen ja siten toimia kannanottoina kulloinkin käsiteltävään asiaan. Idiomien nähdään tavanomaisesti myös elävöittävän tekstiä tai luonnehtivan jonkun idiolektia, joskin jotkut pitävät tällaista näkemystä yksipuolisena. (Muikku-Werner 2009: 84.) Idiomien usein leikkisä sävy voi auttaa luomaan etäisyyttä kiusallisina pidettäviin asioihin, mikä mahdollistaa esimerkiksi kritisoinnin lieventämisen. (Muikku-Werner: 2009: 88.)

Kuten jo mainitsin, idiomien tarkkaan määrittelyyn liittyy useita ongelmia, eivätkä ne ole saaneet osakseen järin huomattavaa tutkimuksellista huomiota (Jantunen 2013: 425). Kielentutkimus on tarjonnut idiomien tulkintaan monentyyppisiä kehyksiä. Tutkijat ovat yksimielisiä lähinnä ainoastaan siitä, ettei idiomia voida yksiselitteisesti ja tarkkarajaisesti määritellä. Määrittelyyn ovat vaikuttaneet erilaiset painotukset, kuten idiomien konventionaalisuus, epäkompositionaalisuus ja kuvallisuus. Idiomit onkin mahdollista tulkita muun muassa kollokaatioiksi, sanojen toistuviksi yhteisesiintymiksi, konstruktioiksi tai muodon ja merkityksen ei-kompositionaalisiksi yhteenliittymiksi. (Muikku-Werner 2009: 78.) Nenonen (2002: 128) määrittelee idiomien ”konventionaaliseksi, epäkompositionaaliseksi sanaa pitemmäksi lausekkeeksi, joka on syntaktisesti ja/tai leksikaalisesti rajoittunut”, joskin hän myöntää tutkimuksensa Idiomit ja leksikko (2002) päätännössä oman(kin) määritelmänsä vuotavan joka nurkasta.

Analysoin kirjoitelmien idiomeja Fleischerin luokittelua mukaillen kolmessa pääkategoriassa, jotka ovat 1) verbilliset lausekeidiomit, 2) verbittömät lausekeidiomit ja 3) muut idiomit. Verbillisiksi lausekeidiomeiksi kutsutaan kaikkia lausekeidiomeja, joissa yhtenä komponenttina on finiitti-, infinitiivi- tai partisiippimuotoinen verbi. Verbittömät lausekeidiomit ovat muodoltaan enimmäkseen nominilausekkeita, mutta voivat myös koostua pelkästään kieliopillisista sanoista. Myös nominilausekkeina toimivat leksikaalistuneet partisiippi- ja infinitiivi-ilmaukset, kuten nimittelyt, lasketaan verbittömiksi idiomeiksi. Muut idiomit sisältävät muun muassa lausekemaisia ilmauksia ja idiomien rajatapauksia, kuten sananlaskujen muunnoksia sekä konventionaalistuneita vertauksia. (Nenonen 2002: 51–52.)

Idiomaattiset ilmaukset olen esseistä poiminut oman intuitioni ja teoreettisen tietämykseni pohjalta. Aineiston pohjalta kirjoitettujen esseiden aineistoperäiset suorat sitaatit olen jättänyt huomiotta. Jonkin verran olen keräilyprosessissa hyödyntänyt myös eri hakukoneita sekä Nenosen (2002: 149–185) tutkimuksen idiomiaineistoja, jotka Nenonen on koonnut mm. eri nuortenkirjoista ja Nykysuomen sanakirjasta.

4. Esseekirjoitelmien analyysi

4.1. Analyysin etenemisjärjestys ja informanttien kategorisointi

Analyysi etenee siten, että käsittelen kunkin esseen omassa alaluvussaan edeten korkeimman arvosanan saaneesta heikoimpaan. Opettajan parhaaksi arvioima essee on saanut arvosanan 9 ½ ja heikoin 6 (asteikolla 4–10), ja tässä järjestyksessä käsittelen esseet myös analyysissa. Arvosanajakauma on listattu oheiseen taulukkoon.

TAULUKKO 1: Esseiden arvosanajakauma.

9 ½	1
9 +	1
9	1
9 -	1
8 ½	1
8 +	1
8	1
8 -	1
7 ½	1
7 +	1
7 -	1
6	1
Yhteensä	12

Olen käynyt koko aineiston analyysiteknisesti läpi yhteensä viisi kertaa: ensin tutustuva ja sitten kriittisesti erittelevä silmäily, minkä jälkeen ellipsi-, possessiivisuffiksi- ja idiomitapausten varsinainen teksteistä harventaminen ja luokittelu erillisiksi numeroiduiksi kokonaisuuksikseen.

Informanttien järjestysnumerointi, jolla viitataan heidän teksteihinsä yhteenveto- ja pohdintaosuuksissa, muodostuu seuraavaan tapaan:

[Järjestysnumero] [Tehtävänanto] [Tehtävätyyppi] [Arvosana]

Järjestysnumero: Informantteja on 12. Järjestyksessä ensimmäinen on saanut parhaan arvosanan, kahdestoista heikoimman.

Tehtävänanto: Tehtävänantoja on kaksi, äidinkielen 6. kurssin esseetehtävä ja äidinkielen ylioppilaskokeen aineistot keväältä 2017. E1 = esseetehtävä, E2 = ylioppilasaineistot.

Tehtävätyyppi: Sekä kieli- että ylioppilaskoeaineistossa on tehtävänantoja pelkän otsikon

tai annetun kirjallisen ja/tai kuvallisen aineiston pohjalta. O = tehtävänantona pelkkä otsikko, A = tehtävänannon ohessa aineisto, johon esseessä tulee viitata.

Arvosana: Opettajan kirjoitelmalle antama arvosana asteikolla 4–10.

Esimerkki: [2][E2][A][9+] = 2E2A9+ = Järjestyksessä toinen informantti, ylioppilasaineistotehtävät, kirjoitettu aineiston pohjalta, saanut kouluarvosanan 9 +.

Kaikki kirjoitelmista poimitut esimerkit olen kopioinut sellaisenaan pisteineen, pilkkuineen ym. päivineen mitenkään niitä muokkaamatta. En ole myöskään kajonnut niissä esiintyviin kirjoitus-, yhdyssana- tai välimerkkivirheisiin. Paikoin olen lyhentänyt pitkiä virkkeitä korvaamalla niiden ”tarpeettomia” osia kahdella ajatusviivalla. Informanttien yksityisyyden suojaamiseksi olen myös korvannut esimerkeissä esiintyvät asuinpaikkakuntaan tai minkäänlaisiin tunnistetietoihin viittaavat kohdat hakasulkeiden sisään kirjoitetulla tarkenteella, esim. ”kotikaupungissani [Kaupungi]ssa asuessani”.

4.2. Esseiden analyysi

Kukin kahdestatoista alaluvusta rakentuu seuraavasti: käyn ensimmäiseksi lävitse esseistä listatut ellipsiedustumat, toisena possessiivisuffiksiesiintymät ja kolmanneksi idiomit. Jokaisen alaluvun lopussa on pieni sanallinen yhteenveto tarkastelun tuloksista. Synteesi ja pohdintaa näistä yhteenvedoista löytyy luvusta 5.

4.2.1. Informantti 1

Parhaalla arvosanalla arvioidusta esseestä löytyy ellipsiedustumia kaikkiaan viisi.

- (1) Länsimaalaisissa kouluissa *opetetaan* äidinkielen ohella englantia pakollisena ja mahdollisuuksien mukaan \emptyset muita laajassa käytössä olevia kieliä.
- (2) Kielten säilyttäminen on paljon enemmän kuin pelkän kommunikaatiokeinoon säilyttämistä; *kokonainen kulttuuri* elää ja \emptyset kuolee kielen mukana.
- (3) Vastaavasti *kielien diversiteetti* laajentaa kulttuurien kirjoa ja \emptyset antaa mahdollisuuden tutustua laajaan kulttuurivalikoimaan.
- (4) *Harvemmin käytetyt kielet* jäävät sivuun arjesta ja \emptyset katoavat vähitellen.
- (5) Hyvä *opiskelu ympäristö*, *-välineet* ja laadukas opettaja tehostavat opiskelua huomattavasti.

Esimerkki 1 edustaa prototyypistä verbiosan ellipsiä, jossa predikaatti – tässä tapauksessa passiivimuotoinen – jätetään virkkeen jälkipuoliskossa toistamatta. Virkkeen voidaan siis predikaatin ellipsisistä huolimatta katsoa muodostuvan kahdesta lauseesta. Virke voitaisiin asiatyylillä säilyttää muodostaa pidemminkin ja sanajärjestystä hieman muunnellen esimerkiksi seuraavasti: (–) mahdollisuuksien mukaan *myös* muita laajassa käytössä olevia kieliä *opetetaan*.

Esimerkin 5 ellipsi on nominaalinen: rinnasteinen kytkös edellä ilmipannun yhdyssanan etujäsenen on osoitettu yhdysviivalla. Rinnakkain esiintyvien yhdyssanojen yhteisten jäsenten ilmipanamattomuus kirjoitetussa kielessä edellyttää yhdysviivan käyttöä (esim. *aamu- ja iltavuoro, vehnäleipä ja -pulla*), joskin esimerkin 5 tyyppisessä, lyhyesti luetteloivassa rakenteessa *opiskelu*-lekseemin toistamatta jättäminen ei välttämättä olisi informaation tehokkaan välittämisen kannalta välttämätöntä. Typografisena merkinä yhdysviiva on syntaktisesta ellipsisistä poiketen eksplisiittinen ilmipanamattomuuden osoitin. Katson erityisesti esimerkkien 1 ja 5 ilmentävän taloudellista ja siten keskivertoa kompleksisempää kieliäjäätelua.

Nominaaliosan ellipsiä edustavat esimerkit 2, 3 ja 4. Korrelaateina toimivat subjektilausekkeet on virkkeiden *ja*-partikkelin erottamissa jälkipuoliskoissa jätetty toistamatta. VISK (§ 1178) toisaalta esittää, ettei aivan kaikkea vajaalta vaikuttavaa voida pitää puhtaasti ellipsinä; esimerkiksi *tyttö tanssi ja lauloi* -tyyppiset tapaukset katsotaan lähinnä verbien rinnastukseksi. Toisaalta tällaisissa tapauksissa on syytä ottaa huomioon kaikki analysoitavan virkkeen välittämä informaatio ja sen sisältämät lausekkeet sijamuotoineen. Virkkeen voidaan potentiaalisesti olettaa olevan sitä kompleksisempi, mitä enemmän se sisältää leksemaattista ainesta (pois lukien esim. pitkät luettelot, listaukset yms.). Esimerkin 3 nominaaliosan ellipsiä edeltää kaksi subjektilauseketta: *kielten diversiteetti ja kulttuurien kirjoja*. Korrelaatti määräytyy tässä tapauksessa sijamuodon perusteella; ensin mainittu lauseke on yksikön nominatiivissa ja asettuu ellipsin korrelaatiksi, koska kolmannen persoonan preesensmuotoinen predikaatti edellyttää nominatiivia; **kulttuurien kirjoja antaa mahdollisuuden* olisi kieliopinvastainen. Partitiivimuoto siis poissulkee jälkimmäisen lausekkeen mahdollisuuden toimia ellipsin korrelaattina.

Possessiivisuffiksiedustumia listasin kirjoitelmaasta seitsemän.

- (6) Harvemmin käytetyt kielet jäävät sivuun arjesta ja katoavat vähitellen. Samalla ihmiskunta menettää osan omasta *lajihistoriastaan*.
- (7) (– –) sodankäynnistä, kun taas heidän *tuhoamiensa* heimojen ja kansojen kulttuuripiirteistä ei ole säilynyt (– –)
- (8) Antiikin roomalaiset omaksuivat *päihittämiensä* kansojen kulttuuripiirteitä (– –)
- (9) *Kuultuaan* uutisen petoksesta valtaosa länsimaalaisista ihmisistä tuomitsisivat rikollisen *teostaan*, kun taas (– –)
- (10) (– –) kielten sekä kulttuurien on melkein pakko sopeutua *toisiinsa selviytyäkseen*.
- (11) Täten kielen kulttuuripiirteet heijastuvat yksilön elämäntavassa, jonka omaksuvat hänen *jälkeläisensä*.

Kirjoitelman possessiivisuffiksiesiintymät osoittavat kauttaaltaan possessiivisuffiksin hyvää hallintaa. Esimerkeissä 6, 9, 10 (*toisiinsa*) ja 11 suffiksit liittyvät konventionaalista käyttöä noudatellen NP:n edussanaan vastaten genetiivimääritteitä (VISK § 96). Infiniittisiin verbimuotoihin liitettävien suffiksien edustumissakaan ei ilmene horjuntaa. Agenttipartisiipeissa possessiivisuffiksi liittyy yleiskielessä adjektiivilausekkeen edussanaan, kuten esimerkit 7 ja 8 osoittavat. Finaalirakenne (-*kse*-) esimerkissä 10 puolestaan edellyttää possessiivisuffiksin käyttöä (**sopeutua selviytyäkse* olisi kieliopinvastainen). Esimerkissä 9 (*kuultuaan*) kolmannen persoonan suffiksi on liitetty oikeaoppisesti TUA-infiniittiin.

Selkeästi idiomaattiseksi katsottavia ilmauksia esseestä löytyy ehkä hieman yllättäen vain kaksi.

- (12) Kielen *kaksi kasvoa*
- (13) (– –) on myös tulevaisuutta ajattelevia ja maksimaalista hyötyä tavoittelevia ihmisiä, joita ei kiinnosta kuolevien kielten asema. Paras ratkaisu olisi *palata ruohonjuuritasolle*: Kaikki tekevät yhteistyötä sekä kuolevan säilyttämiseksi että tulevaisuuden turvaamiseksi.

Kirjoittaja on otsikoinut esseensä esimerkin 12 mukaisesti. Idiomaattisuus ilmenee ilmaisusta *kaksi kasvoa* kahdella tasolla: yhtäältä ruumiinosanimet esiintyvät universaalisti idiomien osina (Nenonen 2002: 114), toisaalta abstraktin ilmiön tai elottoman kohteen määrittäminen *kahdet kasvot* -sanaliitolla (vrt. esim. *kaksikasvoinen, hän näytti kahdet kasvonsa*) on selkeästi metaforista. Esimerkin 13 idiomi on tyypillinen verbilausekeidiomi, joka yleensä koostuu finiittiverbistä ja sen komplementista: *ruohonjuuritaso* onkin tämän idiomien rakenne- ja merkityskomposition komplementtina käytöltään ja merkitykseltään varsin vakiintunut (vrt. esim. *nousta seitsemänteen taivaaseen, laskeutua norsunluutornistaan* jne.).

Nostan kirjoitelmasta vielä esiin kolme inkongruenssin esimerkkitapausta, jotka voitaisiin sijoittaa toisenlaisen tarkastelutavan puitteissa lähinnä tarkkuuden kategoriaan. Kongruenssilla tarkoitetaan samaan konstruktion kuuluvien sanojen ja lausekkeiden yhden- ja toisiinsa mukautumista (VISK § 1267).

- (14) Ajan myötä kehittyivät pienissä yhteisöissä kommunikoinnin säännöt, *joista muodostuivat kieliä.*
- (15) Kuultuaan uutisen petoksesta *valtaosa länsimaalaisista ihmisistä tuomitsivat rikollisen teostaan (––)*
- (16) Sen lisäksi on olemassa sadoille, ellei tuhansille eri kielille kääntäjiä ja podcasteja, *joita löytyvät valtavat määrät Internetistä.*

Kirjoittaja ei näytä hahmottavan eksistentiaalikonstruktion ja indefiniittisen subjektin edellyttävän predikaatin yksikön kolmannen persoonan muotoa. Esimerkin 14 tuloslauseessa predikaatin tulisi olla yksikön kolmannessa persoonassa eli *muodostui*; intransitiivisen tuloslauseen elatiivimuotoinen NP:stä edellyttää tätä (VISK § 904). Eksistentiaalilauseessakaan verbi ei koskaan kongruoi partitiivisubjektin kanssa (VISK § 893). Myös esimerkin 16 sivulause on eksistentiaalisuudeltaan ilmeinen: puhutaan *jonkin* löytymisestä *jostakin*. Esimerkin 15 *valtaosa* sen sijaan on kollektiivisana, jollaisen ollessa subjekti-NP:n edussanana on lauseen finiittiverbi yksikössä (VISK § 1275). Tarkkuuden horjuntaa ilmenee siis possessiivisuffiksin sijaan kongruenssin puolella.

Informantti 1E2O9½ tiivistetysti:

Ilmentää kompleksisuuden tajua yhdellä pitkähkön virkkeen lauseenylisellä verbin ellipsillä ja neljällä nominaalisella ellipsillä, joista kolmessa monijäseninen subjekti on jätetty rinnasteisessa lauseessa ilmipanematta ja yhdessä kahden vierekkäisen yhdyssanan määräteosan ellipsillä. Viittaussuhteissa ei epämääräisyyttä. Osoittaa kauttaaltaan possessiivisuffiksin tarkkaa ja hyvää hallintaa sekä nomineihin että infiniittisiin verbimuotoihin suffiksin oikein liittäen. Horjuntaa ilmenee sen sijaan eksistentiaalikonstruktion kongruenssissa; sama ilmiö toistuu kirjoitelmassa kolmeen kertaan, joten en voinut jättää sitä korkeimman arvosanan saaneen esseen osalta mainitsematta. Käyttää idiomeja metaforisesti ja sujuvasti, joskin idiomeja on kaikkinsa vain kaksi, joten idiomaattisuuden osalta sujuvuutta on vaikea arvioida.

Priorisoi kompleksisuutta ja suffiksaalista tarkkuutta; muotojen toisiinsa mukautumisessa inkongruenssina ilmenevää epätarkkuutta. Sujuvuutta tai sen suhdetta muihin osa-

alueisiin idiomaattisuuden valossa vaikea arvioida, jos kohta voidaan katsoa, että kongruenssin hallinta lukeutuu myös sujuvan kielenkäytön piirteisiin.

4.2.2. Informantti 2

Toiseksi parhaaksi arvioidusta esseestä poimin seitsemän ellipsitapausta.

- (1) Viimeistään vuoteen 2050 mennessä uskielestä *tulisi* maailmanlaajuinen kieli ja ihmisistä \emptyset kommunistisen sivilisaation sätkynukkeja.
- (2) (– –) vastalause englannin kielelle ja sen opiskelemiselle Suomessa. *Saarikivi on kuin* naapurin poika – \emptyset yksi meistä.
- (3) *Hän on huolissaan* englannin kielen kansainvälistymisestä, ja \emptyset että suomen kieli menettää (– –)
- (4) (– –) asemansa suomalaisissa *työ- ja opiskelupaikoissa*.
- (5) Jostain syystä Saarikiveltä on jäänyt mainitsematta, miten *venäjän- tai kiinankielisessä* kulttuurissa hoidetaan toimittajien tai opiskelijoiden ajattelun kaventuminen – lopullisesti.
- (6) Näin ollen Suomessa on noin 1,7 miljoonaa ihmistä, jotka eivät osaa tehdä tilauksia kahviloissa. *Tähän joukkoon kuuluvat* esimerkiksi Saarikiven anoppi Outokummussa ja \emptyset serkku Mäntässä.
- (7) Näin ollen *Saarikiven anopin ja serkun kannattaa* tarttua mandariinikiinan typistettyyn sanakirjaan ja \emptyset opetella ulkoa kaksituhatta merkkiä ja \emptyset kiertää helposti englannin ylivalta ja \emptyset tilata kahvi kiinan kielellä ajattelua avartaen.

Esimerkissä 1 on prototyypinen finiittiverbin ellipsi, jollainen esiintyy erityisesti kahden subjektin, objektin tai adverbiaalinen kontrastoinnissa myöntölauseissa (VISK § 1187). Syntaktisesti samantyyppinen ellipsi on myös esimerkissä 6, joskin toistamaton jakso osoittaa monikolliseen predikaattiin, joka viittaa molempiin rinnasteisen rakenteen subjekteihin. Myös esimerkin 3 ellipsi rakentuu edellisten tyyliin: rinnasteisen jälkijakson ellipsi viittaa edeltävään lauseeseen, joka muodostuu subjektista, kopulasta ja predikatiivista.

Esimerkissä 7 virkkeen ellipsit ulottavat kattamaan kaikki virkkeen kolme rinnasteista päälausetta. Virkekokonaisuus on muita kirjoitelman esimerkkejä kompleksisempi sikäli, että ellipsi koskee sekä subjektia että finiittiverbiä, joskin ilmipanematon lauseke *Saarikiven anopin ja serkun kannattaa* säilyisi sanajärjestykseltään ja muodoltaan jokaisessa lauseessa muuttumattomana. Tämä lähinnä siksi, että vaikka verbiosan ellipsin ansiosta verbiketjun *kannattaa* + [A-infinitiivi] etujäsentä ei tarvitse toistaa, ei ellipsisillä ole vaikutusta verbin rektioon.

Edellisten tapaan myös esimerkissä 2 ellipsi on useampijäseninen, tässä tapauksessa kolmen lekseemin muodostama predikatiivirakenne. VISK (§ 945) mainitseekin, että kun predikatiivina on *kuin*-rakenne, kertoo lause subjektin ja predikatiivin tarkoituksella olevan yhteisiä ominaisuuksia.

Esimerkeissä 4 ja 5 on kahden rinnasteisen yhdyssanan määräiteosan ellipsi, jossa ilmipanematon yhteinen osa on osoitettu yhdysviivalla oikeinkirjoituskonventioiden mukaisesti.

Possessiivisuffiksiesiintymiä listasin kuusi kappaletta.

- (8) George Orwell kirjoitti *romaanissaan* Vuonna 1984 ”uuskielestä”, jossa (– –)
- (9) Hän on valmis organisoimaan Suomen koulut uudelleen omien utopististen kielitieteellisten *näkemystensä* mukaan.
- (10) (– –) tietenkin ilman kielellisiä ylivaltaongelmia? Moni olisi varmasti halunnut päästä *heidän järjestämiin* ajattelua avartaviin kielikylpyihin.
- (11) (– –) valittavina olisi ollut toistakymmentä paljon vaikeampaakin kieltä. Myyjä on *tietämättään* vaikeassa tilanteessa.
- (12) Osaako myyjä puhutella häntä hänen *egoaan* mairittelevalla kielellä?
- (13) Ranska lahjoitti Yhdysvalloille Vapauden patsaan. Kiinassa Mao lahjoitti kansalle oman *patsaansa*.

Tapauksissa, joissa suffiksi kiinnittyy nominiin (esimerkit 8, 9, 12 ja 13) ja toiseen infiniittiesiintymistä (11), käyttö on tarkkaa ja säännönmukaista. Huomio kiinnittyy esimerkkeihin 10 ja 12, joissa kolmannen persoonan genetiivimääritteitä seuraa infiniittinen muoto tai nomini. Nominiin suffiksi liittyy säännönmukaisesti (12), kun taas infiniittimuodosta (10), tässä tapauksessa agenttipartisiipista, se puuttuu. Agenttipartisiipilla on aina genetiivisubjekti tai sitä vastaava possessiivisuffiksi (VISK § 527); possessiivisuffiksia käytetään pronominin genetiivin ohella, mutta yksinäiskäyttö on (ainakin yleiskielessä) mahdollista vain 1. ja 2. persoonassa.

Esimerkissä 11 MA-infinitiivin abessiivin ja possessiivisuffiksin yhteenliittymä *tietämättään* on morfologiselta rakenteeltaan agenttipartisiipin kaltainen, mutta semanttiselta merkitykseltään selkeästi infiniittinen kiteymä, lauseasemissa erittelemätön¹² kokonaisuus (VISK § 123). Näin ollen esimerkin lauseen kirjoittaminen

¹² Erittelemättömyys ei tässä tarkoita jäähmettyneisyyttä suffiksien kuten persoonapäätteiden ja possessiivisuffiksien osalta: **minun tietämättään* ei ole mahdollinen. Infinitiivit siis useimmiten mukautuvat persoonaan myös kiteytyneemmissä konstruktioissa.

muotoon *myyjä on tietämättä vaikeassa tilanteessa* ilmentäisi suffiksaalisen tarkkuuden hallinnan selkeitä puutteita.¹³

Idiomeista on seitsemän esimerkkiä. Verbillisiä lausekeidiomeja on kaikkiaan viisi, joista kaksi saman idiomin allovariantteja.

- (14) Moni olisi varmasti halunnut päästä heidän järjestämiin *ajattelua avartaviin* kielikylpyihin.
- (15) Saarikivi esittää esseessään mielenkiintoisen näkökulman: englannin kieli ei ole neutraali kieli, ja se on osa kansainvälisiä vallan rakenteita, joissa *raha ratkaisee*.
- (16) (– –) traumatisoitunut kielinero saa aihetta ajaa pakollisia suahilin ja korean kielio-pintoja suomalaisille lapsille. Tämän jälkeen *pakkoruotsi* ei kuulostakaan enää niin pahalta.
- (17) Heidän siis kannattaa *kiertää kaukaa* englantilaista ylivaltaa suosivat kahvilat, joissa on tuskallisen vaikeaa saada onnistumaan kielellisesti haastava ”coffee” tai ”tea” -tilaus.
- (18) (– –) maailmassa kiinaa puhuu yli miljardi ihmistä, ja siksi suomalaistenkin on osattava puhua sitä *tasa-arvoisuuden nimissä*.
- (19) Näin ollen Saarikiven anopin ja serkun kannattaa tarttua mandariinikiinan typistettyyn sanakirjaan ja opetella ulkoa kaksituhatta merkkiä ja kiertää helposti englannin ylivalta ja tilata kahvi kiinan kielellä *ajattelua avartaen*.
- (20) Suomen kielen tulevaisuus *ei näytä valoisalta*, jos ryhdytään opiskelemaan kieliä prosentuaalisesti maailman puhutuimpien kielien mukaan.

Esimerkeissä 14 ja 19 kirjoittaja käyttää samaa verbillistä lausekeidiomia, joka rakentuu infiniittisestä verbimuodosta (esimerkissä 14 VA-partisiippi ja esimerkissä 19 E-infinitiivi) sekä niiden partitiivikomplementista. Puhuttaessa jostakin seikasta *ajattelua avartavana* voidaan tämä sanaliitto katsoa kollokaatioksi. Nenonen (2002: 93) nimittäin huomauttaa, että suomen perusverbeillä, kuten *ottaa*-verbillä, näyttää olevan runsaita usein toistuvia kollokaatioita; idiomit itse asiassa usein ovatkin samalla myös kollokaatioita. Kollokaatioita ovat myös esimerkin 17 *kiertää kaukaa* ja esimerkin 20 *ei näytä valoisalta*, joissa perusverbiin liittyvä adverbiaalitäydennys lisää lausekkeeseen selkeästi idiomaattisen merkityksen. Myös esimerkin 15 *raha ratkaisee* on tällaisessa asiayhteydessä idiomaattisuudeltaan ilmeinen.

Verbittömiä idiomeja on kaksi. Esimerkin 16 *pakkoruotsi* on esimerkki yhdyssanasta, joka on vakiintunut käyttöön koulutuspoliittisten keskustelujen diskurssista ja jolle siten

¹³ Nämä esimerkit tukevat etukäteisosoittamustani siitä, että genetiivimuotoisen pronomini-määrätteen ja päätteettömän edussanan muodostama vaillinainen possessiivikongruenssi on yleisin tarkkuuden horjuvuutta ilmentävä käyttöilmentymä (joskaan yksittäisen esimerkin perusteella ei tietenkään voida tehdä yleisyyksiä koskevia päätelmiä). Tästä tarkemmin luvussa 5.2.

on aikojen myötä vakiintunut idiomaattinen merkitys ikään kuin ko. yhdyssanan leksikaalistumana¹⁴.

Idiomaattinen merkityslisä syntyy toisaalta myös siitä, että ilmaus on selkeästi tulkittavissa affektiseksi¹⁵, tässä tapauksessa siis kirjoittajan suhtautumista tai asennoitumista puheenalaiseseen asiaan osoittavaksi kielenainekseksi (VISK § 1707). Esimerkin 18 *tasa-arvoisuuden nimissä* taas on verbitön idiomikonstruktio *X:n nimissä* tai *nimessä*, joka kirjoitelman verbilausekkeellisten idiomien tapaan on ilmausten kollokationaalinen yhteenliittymä.

Kirjoitelman idiomit ilmentävät sujuvaa kielenkäyttöä sikäli, että käytetyt idiomit ovat muodoltaan melko kiteytyneitä ja istuvat kontekstiinsa vaivattomasti. Idiomeista ei ilmene pyrkimystä produktiiviseen kielenkäyttöön.

Informantti 2E2A9+ tiivistetysti:

Ilmentää vahvaa kompleksisuuden tajua useilla eri virkkeensisäisillä ja lauseenylisillä ellipsityypeillä, joista pisimmässä useampijäsenisen ellipsin vaikutusala ulottaa kaikkiaan kolmeen rinnasteiseen sivulauseeseen. Kolme ellipseistä on useampijäseniä subjektin ja predikaatin ellipsejä ja kaksi määriteosaltaan rinnasteisia yhdyssanoja. Viittaussuhteissa ei epämääräisyyttä. Tarkkuuden horjuntaa ilmenee possessiivisuffiksin osalta tapauksessa, jossa genetiivimääritettä seuraavasta agenttipartisiipista suffiksi puuttuu. Muutoin suffiksien käyttö on tarkkaa. Idiomien valossa kirjoitelma on sujuva; idiomit ovat pääasiassa verbillisiä ja istuvat virkekontekstiin saumattoman tuntuisesti, joskaan pyrkimystä produktiiviseen käyttöön ei ilmene.

Idiomaattisuuden osalta kirjoittaa sujuvasti, joskin priorisoi vahvasti kompleksisuutta. Hienoista suffiksaalista epätarkkuutta, joka ei tosin varsinaisesti vaikeuta ymmärtämistä.

¹⁴ Nenonen (2002: 53) toisaalta huomauttaa jättäneensä katsannostaan yhdyssanat laskematta mukaan, elleivät ne ole olleet jonkin laajemman idiomien osasina; esim. *muoviraha* ei hänen mukaansa yksinään kävisi idiomista, mutta lauseke *höylätä muovirahaa* sen sijaan kävisi. Katson kuitenkin, ettei sanatasolla ilmenevää idiomaattisuutta voida sulkea pois pelkästään yhden (tässä tapauksessa Nenosen) luokittelukriteerin perusteella, koska tarkastelen idiomeja kielenkäytön, en kielijärjestelmään sijoittumisen näkökulmasta.

¹⁵ Nenonenkin (2002: 5) mainitsee idiomien tyypillisesti olevan affektisia, puhujan arvottavaa asennetta välittäviä ilmauksia.

4.2.3. Informantti 3

Arvosanalla 9 arvioidusta kirjoitelmasta löytyy seitsemän ellipsiedustumaa. Esimerkit 1, 2, 4, 6 ja 7 ovat subjekti- ja verbiosan ellipsejä, ja jokaisen ellipsin ilmipanematon subjekti on sama kuin virkkeen alussa mainittu. Subjektiosan ellipsi löytyy esimerkeistä 3 ja 5.

- (1) Teknologia on nykyään iso osa arkeamme. *Käytämme tietokoneita ja matkapuhelimia* asioiden hoitamiseen sekä Ø mahdollisesti uutisten lukemiseen.
- (2) Perheen sisäinen rakkaus ja lämpö näyttävät kuihtuneen. *Puhelin on vienyt vanhempien mukanaolon ja Ø yhteyden lapsiin.*
- (3) Kolmannessa otoksessa on kuvattu takaapäin, kun nainen ajaa autoa toisella kädellä ja ilman leikkausta, Ø pitäisi puhelinta toisessa Ø.
- (4) *Katsojan ajatukset eivät keskity* väreihin, vaan Ø kuvassa oleviin henkilöihin ja heidän toimintaan.
- (5) Mustavalkoisuus painottaa kuvien läsnäolon puutetta. *Se* levittää latteaa tunnelmaa ja Ø saa henkilöt puhelimien ääressä näyttämään entistä haluttomimmilta.
- (6) *Asennoista muodostuva kehonkieli indikoi* läsnäolon puuttumisesta ja Ø toisen henkilön olemassaolon sivuuttamisesta.
- (7) *Kuvien henkilöt ovat* muiden ihmisten ympäröimiä, mutta Ø silti omillaan.

Esimerkissä 3 ilmipanematon elementti viittaa virkkeen subjektiin *nainen*. Indikatiivin ja konditionaalnin rinnakkaiskäytön pilkulla erotetuissa lausekkeissa on tarkoitus tarkentaa tehtävänannossa analysoitavan kuvan sisältöä (tehtävään liittyvään kuvaan on lavastettu tilanne, jossa nainen on pitävinään matkapuhelinta kädessään ajaessaan henkilöautoa). Rakenne *pitäisi puhelinta toisessa* tuntuisi vaativan tarkentavaksi etumääritteekseen vielä *kuin*-konjunktioita; *kädellä*-lekseemin sisältyvyys ellipsiosaan on myös ilmeistä, joskin *toisessa*-numeraalin inessiivipäätteisyys laukaisee jälkimääritteen *kädellä* kongruenssin kääntäen myös sen inessiivimuotoon *kädessä*. Rakenne on siis ilmipanemattomien elementtien morfologiseen muotoon vaikuttava ja täten kompleksinen, mutta jäänee tulkinnanvaraiseksi, onko tekstin luettavuuden kannalta järkevää pudottaa esimerkiksi konjunktioita pilkulla erotetuista osuuksista pois, vaikka ne sisältyisivätkin suuremmitta tulkintavaikeuksista ellipsin vaikutusalaan.

Esimerkin 4 ellipsi on niin ikään perustapausta kompleksisempi, sillä kyseessä on polaarinen rinnastus (VISK § 874). Merkitykseltään polarisoiva *vaan*-konjunktio kumoaa virkkeen alkuosan kieltoverbin kieltöindikaation kääntäen merkityksen jälkiosassa myönteiseksi: *vaan katsojan ajatukset keskittyvät*. Näin ollen esimerkkien 3 ja 4 ellipsirakenteet ovat muihin perustapauksiin nähden kompleksisempia.

Possessiivisuffiksiesiintymiä nostan tarkasteluun yhdentoista esimerkin verran.

- (8) Teknologia on nykyään iso osa *arkeamme*.
- (9) Käytämme tietokoneita ja matkapuhelimia asioiden hoitamiseen sekä mahdollisesti uutisten lukemiseen. Kaikella tällä uudella teknologialla on kuitenkin *varjopuolensa*.
- (10) Olet varmasti huomannut ihmisten turvautuvan tietyissä tilanteissa, kuten esimerkiksi hississä, oman puhelimen tarjoamaan yksinäisyyteen. Puhelin on tapa paeta hetkestä, jossa että tunne *oloasi* mukavaksi.
- (11) Läsnaolo tuo kanssakäymiseen vaivattoman ja sulavan tunnelman. Hyvin soljuva keskustelu lapsen ja hänen *puhelintaan* käyttävän vanhemman välillä ei ole mahdollinen.
- (12) Hänen *katseensa* on jähmettynyt puhelimen ruutuun, eikä hän huomaa vastaantulevia ajovaloja. Luvassa on nokkakolari.
- (13) Kuskin täydellinen keskittymisen puute on aiheuttamassa ongelmia ei vain hänelle *itselleen*, vaan myös kolarin toiselle osapuolelle.
- (14) Katsojan ajatukset eivät keskity väreihin, vaan kuvassa oleviin henkilöihin ja *heidän toimintaan*.
- (15) Ihmisten asettelu ja *heidän asentojen* hienosäätö korostaa vuorovaikutussuhteita.
- (16) Kuvien henkilöt ovat muiden ihmisten ympäröimiä, mutta silti *omillaan*.
- (17) Vaikka kaikki kuvan muut henkilöt *poistettaisi*, otokseen jäänyt yksi hahmo sopisi silti vallan mainiosti taustaan.
- (18) Usein voi huomata seurueessa ihmisiä, jotka ovat puhelimella ja koittavat sen pois *pistettyään* epätoivoisesti liittyä keskusteluun (– –)

Konventionaalista ja säännönmukaista possessiivisuffiksin käyttö on esimerkeissä 8, 9, 11, 12, 13 ja 18. Suffiksi liittyy nominiin ilmaisemaan monikon ensimmäistä persoonaa (8) tai kolmatta persoonaa (9, 11, 13, 16 ja 18). Tarkastellaan lähemmin tapauksia 10, 13, 14 ja 16. Esimerkissä 10 kirjoittajan ilmeisellä huolimattomuusvirheellä *jossa että tunne oloasi mukavaksi* -tapauksessa lienee tarkoitettu yksikön toisen persoonan muotoa *et tunne*, koska edellinen virke alkaa puhuttelevasti *Olet varmasti huomannut*. Tässä tapauksessa siis possessiivisuffiksi on kyllä liitetty edussanaansa sikäli säännönmukaisesti. Esimerkin 11 tapauksessa sanajärjestys vaatisi hiomista: fraasissa *lapsen ja hänen puhelintaan käyttävän vanhemman* saattaa lukijalle ensilukemalta jäädä epäselväksi, viitataanko lapsen itsensä vai tämän vanhemman puhelimeen.

Esimerkeissä 14 ja 15 kirjoittaja on jättänyt lisäämättä possessiivisuffiksin pronominin jälkeiseen nominiin, esimerkissä 17 taas infiniittiseen verbimuotoon. Säännönmukainen yleiskielinen ilmaisu edellyttäisi possessiivisuffiksin käyttöä näissä yhteyksissä.

Idiomeja kirjoitelmasta löytyy kuusi. Sekä verbittömiä että verbillisiä idiomeja on kolme kumpaistakin, ja verbillisistä yksi (23) muodostuu infiniittisestä verbimuodosta.

- (19) Käytämme tietokoneita ja matkapuhelimia asioiden hoitamiseen sekä mahdollisesti uutisten lukemiseen. Kaikella tällä uudella teknologialla on kuitenkin *varjopuolensa*.
- (20) (– –) oman puhelimen tarjoamaan yksinäisyyteen. Puhelin on tapa *paeta hetkestä*, jossa (– –)
- (21) (– –) kolme otosta, joissa jokaisessa kuvassa on meneillään hyvin arkinen tilanne. Kuvissa *silmiinpistävää* on niille tehty tietty muokkaus.
- (22) (– –) heidän silmänsä näkevät vain puhelimen ruudun. Kuvan henkilöiden välillä ei ole mitään kytköksiä. Otoksen vanhemmista kumpikaan ei ole läsnä ja lapset näyttävät *huolehtivan omista asioistaan*.
- (23) Kuvan henkilöt näyttävät siltä kuin heidät olisi asetettu taustaan nastalla. Kontakti toiseen henkilöön on olematon ja lannistuneet ilmeet kertovat *rakkauden liekin sammumisesta*.
- (24) Usein voi huomata seurueessa ihmisiä, jotka ovat puhelimella ja koittavat sen pois pistettyään epätoivoisesti liittyä keskusteluun, jonka *punainen lanka* on jo kaukana heidän ulottumattomissaan.

Esimerkin 20 idiomi on verbilausekeidiomin perustapaus, jollainen siis tyypillisimmin koostuu finiittiverbistä ja sen komponentista (Nenonen 2002: 55). Esimerkki 22 edustaa samaa tyyppiä, ja predikaattina on verbiketju (*näyttää + VA-partisiippi*). *Paeta hetkestä* ja *huolehtia omista asioistaan* ovat rinnastettavissa sellaisiin idiomien perustapauksiin, joissa perussana, tässä tapauksessa perusverbi, muodostaa herkästi verbillisen idiomien ja sen komplementin yhdentymän. Jälkimmäisen tapauksessa idiomaattinen merkitys ei välttämättä sijoitu idiomaattisuusjatkumolla opaakkiin eli läpinäkymättömään päähän, mutta kummatkin muodostavat nähdäkseni leksikaalistuneen syntagman (ks. tarkemmin Nenonen 2002: 27), joka on tässä tapauksessa hahmotettavissa kollokaatioksi.

Kolmas verbillinen idiomi esimerkissä 23 on niin ikään kollokaatio. *Rakkauden liekin sammuminen* on selkeästi metaforinen idiomisyntagma, jolla on nähdäkseni useimmiten lyyrinen funktio. Metaforisia ovat myös esimerkin 19 yhdyssana *varjopuolensa* ja esimerkin 24 sanaliitto *punainen lanka*, jotka edustavat lekseemitason idiomaattisuutta. Molemmissa edellä mainituissa idiomaattinen merkitys on enemmänkin kontekstin luomaa, ei niinkään lekseemien itsensä idiomihakuisuuteen perustuvaa. Esimerkin 21 *silmiinpistävää* on verbillisestä kollokaatiosta *pistaa silmään* (Nenonen 2002: 120) leksikaalistunut partisiippipohjainen yhdysadjektiivi, jolla niin ikään on idiomaattinen merkityssisältö.

Informantti 3E1A9 tiivistetysti:

Ilmentää kompleksisuuden tajua useampijäsenisillä virkkeensaisäisillä ellipseillä, joista yhdessä kieltomuotoinen päälause muuttaa *vaan*-alkuisen sivulauseen kontrastiivisesti

myöntömuotoiseksi. Hienoista luettavuutta hankaloittavaa tapauksessa, jossa rinnasteinen sivulause tuntuisi kaipaavan konnektorikseen vertailukonjunktiota; tätä tosin ei voida katsoa varsinaiseksi selkeäksi viittaussuhteiden epämääräisyydeksi. Tarkkuudessa ilmenee horjuntaa sekä viittaussuhteiden epämääräisyytenä että genetiivimääritteen jälkijäsenen edellyttämän suffiksin puutteena; jälkimmäisestä on kolme eri tapausta, joista kaksi nomineja ja yksi infiniittinen verbimuoto. Idiomien osalta kirjoittaa varsin sujuvasti, käyttäen saumattoman tuntuisesti niin kuvallisia ja metaforisia ilmauksia, kollokaatioita kuin idiomaattisia lekseemejäkin.

Priorisoi sujuvuutta ja kompleksisuutta. Selkeitä puutteita tarkkuudessa.

4.2.4. Informantti 4

Ellipsin käyttöä ilmentävät kirjoitelmasta poimitut viisi tapausta.

- (1) *Pelkääminen on saanut meidät* piiloutumaan saalistajilta tai vihamieliseltä heimolta, Ø välttämään vaarallisia paikkoja, kuten jyrkänteiden reunoja ja Ø sääntäämään pakoon tarpeen vaatiessa.
- (2) On ollut tärkeää osata arvioida, *ehdiikö* kiivetä puusta alas, Ø juosta seuraavalle puulle ja Ø kiivetä taas ylös ennen kuin leijona saa kiinni.
- (3) On olemassa useita muitakin fobioita, jotka ovat aikanaan olleet hyödyksi, mutta jotka ovat nykypäivänä lähinnä haitaksi.
- (4) Tavalliset ihmiset suhtautuvat siihen kuitenkin epäillen ja pelokkaasti, pitkälti siksi, että he eivät ymmärrä ilmiön perustaa tai sen todellista toimintaa lainkaan. Pimeässä harhailen, muinaisten pelkojen ohjaamana, luottamatta niihin, jotka ovat jo ehtineet tutkia suuren osan tilasta ja yrittävät opastaa.
- (5) Pelko on yksi voimakkaimmista tuntemuksista, ja se on tehokas liikuttaja.

Siinä, missä kahdessa esimerkissä (1 ja 2) verbiosan ellipsi ulottaa kattamaan koko virkkeen kauttaaltaan, esiintyy kahdessa tapauksessa (3 ja 5) subjektin ja/tai predikaatin redundanssia ja yhdessä (4) epäyhtenäisen virkerakenteen aikaansaavaa poisjättö, joka on todennäköisimmin tulkittavissa subjektiosan ellipsiksi.

Esimerkissä 1 koko transitiivilause *pelkääminen on saanut meidät* ulottaa kattamaan jälkimmäisten lauseiden subjekti- ja predikaattiosien ellipsit. Predikaatin ollessa verbiketju katkaisee ellipsi *saanut* + *MA-infinitiivi* -rakenteen ellipsikohdissa, jolloin *saanut*-alkuosan toistamatta jättäminen on mahdollista merkityksen tai rektion muuttumatta. Myös esimerkin 2 ellipsit rakentuvat samaan tapaan; ellipsi katkaisee jälkimmäiset transitiivilauseet *ehdiikö* + *A-infinitiivi*, eikä verbiketjun ensimmäistä verbiä

tarvitse toistaa. Rakennemuodosteissa on se ero, että 1 on subjektillinen, 2 taas nollapersoonamuotoinen ja täten subjektiton virkerakenne. Ellipsin käyttö rakenteissa, jossa verbiketjurakenne on puolittain poisjätettävissä ja subjektillisuus ja subjektittomuus vaihtelevat, ilmentää katsoakseni kykyä kuljettaa korrelaatteja ja niiden nolla-anaforia (VISK § 1431) luettelomaisissa osuuksissa lauserajojen ylitse. Kirjoittajalla on siis kykyä kompleksiseen ajatteluun näiden kahden esimerkin valossa.

Esimerkeissä 3 ja 5 rinnasteiset parikit *jotka ovat ~ mutta jotka ovat* sekä *pelko on ~ ja se on* olisivat lyhennettävissä taloudellisemmiksi virkkeiksi jälkiosan ellipsillä. VISK (§ 1177) tosi huomauttaa, että toistamisellakin on omat pragmaattiset tehtävänsä, yleensä toiston esimerkiksi koetaan lisäävän sanottavan painokkuutta. Näissä tapauksissa en katso toistolla olevan sanottavan kannalta olennaista lisäfunktiota, kirjoittajalla siis ilmenee taipumusta sekä subjekti- että predikaattiosan redundanttiin käyttöön.

Esimerkissä 4 on ilmeistä, että jälkimmäinen virke nojaa elliptiseen viittaussuhteeseen, mutta kompleksisuuden tiimoilta katson jälkimmäisen virkkeen horjuvasti muodostetuksi. Ensimmäinen virke muodostuu kahdesta finiittiverbillisestä lauseesta. Jälkimmäinen virke tuntuisi hakevan *tavalliset ihmiset* ilmipanemattomaksi subjektikseen, mutta kolmen ensimmäisen verbin muodollinen epäsymmetria edellisen virkkeen verbiin ja toisiinsa (*harhailleen ~ ohjaamana ~ luottamatta*) hämärtää kokonaistulkintaa. Virkerakenne jää auttamatta kaipaamaan ymmärrettävyyttä helpottavaa uudelleenmuotoilua.

Possessiivisuffiksien käyttöä tarkastelen viiden esimerkin valossa.

- (6) Tämän seurauksena olemme kertakaikkisen surkeita arviomaan *riskiämme* joutua satunnaiseen, jokapäiväisen toiminnan *aiheuttamaan* onnettomuuteen, kuten kolariin.
- (7) Asiassa ei auta lainkaan se, että valtaosa ihmisistä kokee *olevansa* keskivertoa parempia kuskeja.
- (8) Menneisyudessa on ollut evolutiivisesti järkevää ja viisasta, ettei yksilö halua teräviä esineitä *itsensä* sisälle.
- (9) Emme voi luottaa vain omiin *aistihavaintoihimme*, vaan joudumme etenemään sen perusteella, mitä entuudestaan tiedämme.
- (10) Pelko on yksi voimakkaimmista tuntemuksista, ja se on tehokas liikuttaja. Sääli vain, että *apinanaivomme* eivät ole ehtineet sopeutua rajusti muuttuvaan ympäristöön.

Neljässä esimerkissä possessiivisuffiksi kiinnittyy nominiin (6, 8, 9 ja 10), yhdessä kopulaan (7) ja yhdessä (6) agenttipartisiippiin (*aiheuttamaan*). Kahdessa tapauksessa suffiksi kytkeytyy aiempaan monikon ensimmäisen persoonan verbiin (6 ja 9), yhdessä määrittää subjektin tarkoitteisuutta monikon ensimmäiseen persoonaan viittaavaksi (10). Yksikön kolmannen persoonan possessiivisuffiksit liittyvät pääsanoihinsa esimerkeissä 7 ja 8 toistensa allovariantteina (*-nsa* ja *-nsä*) vokaaliharmoniaa noudatellen. Possessiivisuffiksin käyttö on tarkkaa ja konventionaalista, eikä viittaussuhteissa esiinny ristiriitaisuutta.

Idiomeja tai niiden mukaelmia kirjoitelmassa on kaikkiaan kuusi.

- (11) *Kärpäsestä härkänen, härkäsestä kärpänen*
- (12) Media uutisoi aiheesta viikkokausia, ja pikaisia toimia ja muutoksia lainsäädäntöön vaadittiin *ylimpiä päättäjiä myöten*.
- (13) Pelkääminen on saanut meidät piiloutumaan saalistajilta tai vihamieliseltä heimolta, välttämään vaarallisia paikkoja, kuten jyrkänteiden reunoja ja *säntäämään pakoon tarpeen vaatiessa*.
- (14) Ihmismieli ei ole kehittynyt arvioimaan nyky-yhteiskunnan riskejä. *Pääkoppaamme* riskintunnistusjärjestelmä on vuosimiljoonien ajan joutunut miettimään tilanteita, joissa (– –)
- (15) Vuosimiljoonaiset vaistomme vähät välittävät etuotsalohkon vakuutteluista siitä, miten neuiloilla pistely on *pidemmän päälle* parasta.
- (16) Jos paikka on uusi, outo ja tuntematon olemme erityisen varovaisia ja pelokkaita. Joudumme etenemään varovasti tunnustellen, *emmekä saa hyvää kokonaiskuvaa*.

Kirjoitelma on otsikoitu esimerkin 11 mukaisesti. Jo otsikoinnin tavasta ilmenee kirjoittajan pyrkimys idiomaattisten ilmausten produktiiviseen ja tässä tapauksessa leikittelevään käyttöön, joka syntyy sanonnan rinnakkaispolaarisesta, tehokeinon omaisesta toistosta. *Tehdä kärpäsestä härkänen*¹⁶ on yhtäältä sananlaskunomainen toteama, toisaalta mukaelma yksinkertaisesta, konstruktioomaisesta A-infinitiivin + objektin + adverbiaalinen muodostamasta rakenteesta, jolla muodostettuja idiomaattisia sanontoja löytyy suomen kielestä varsin runsaasti (vrt. esim. *viedä tuhkatkin pesästä, heittää lusikka nurkkaan, olla selityksen velkaa*).

Verbillisiä lausekeidiomeja on kaikkiaan kolme, ne löytyvät esimerkeistä 13 ja 16. *Sännätä pakoon* on kollokaatio ja *saada hyvä kokonaiskuva* idiomaattinen saada-verbin ja [*määrite*] *kokonaiskuva* -lekseemin yhdentymä. Esimerkin 13 *tarpeen vaatiessa* on niin ikään verbillinen idiomi, infiniittisen rakenteen muodostama konstruktio.

¹⁶ Mainitaan myös Nenosen (2002: 156) verbillisten idiomien luettelossa.

Esimerkkien 12 ja 15 idiomit ovat vakiintuneita konstruktioita, ja esimerkissä 14 idiomihakuinen yhdyssana *pääkoppamme* lisää idiomikavalkadiin myös leksemaattisen tason idiomaattisuutta. Kaiken kaikkiaan kirjoittaja käyttää idiomeja sekä produktiivisesti että konventionaalisesti, ja idiomi-ilmaukset sijoittuvat virkekontekstiinsa varsin saumattoman oloisesti.

Informantti 4E109- tiivistetysti:

Ilmentää kyllä kykyä elliptisten rakenteiden muodostamiseen ja siten kompleksiseen ajatteluun, mutta tuottaa myös redundantteja ja viittaussuhteiltaan epämääräisiä rakenteita, joita elliptisyys selkeyttäisi. Kahden peräkkäisen virkkeen jakso, jossa jälkimmäinen näyttäytyy elliptisesti muodostettuna ja tuntuu hakevan ensimmäisen virkkeen subjektia myös omakseen, jää auttamatta kaipaamaan selkeyttävää uudelleenmuotoilua. Possessiivisuffiksin käyttö on kaikissa tarkastelluissa tapauksissa tarkkaa ja viittaussuhteiltaan selkeää. Kirjoittaa sujuvasti käyttäen lauseke- ja kollokaatioidiomeja konventionaalisesti; otsikoinnin tavasta ilmenee pyrkimystä jopa hienoiseen idiomaattiseen produktiivisuuteen.

Priorisoi tarkkuutta ja sujuvuutta. Horjuvuutta kompleksisuudessa.

4.2.5. Informantti 5

Esseestä löytyy neljä elliptistä rakennetta.

- (1) *Pelko koetaan yleensä* huonona asiana, \emptyset tarpeettomana heikkouden merkinä.
- (2) Esi-isiä ajatellessa ymmärtää pelon perimmäisen tarkoituksen ja tarpeellisuuden. Uhkarohkeat ovat kuolleet *metsästys- ja sotaretkillä* (– –)
- (3) Toisaalta joskus pelko aiheuttaa pakokauhua ja hysteriaa, *mikä* tietyissä tilanteissa auttaa säilymään hengissä mutta \emptyset useimmiten nykyaikana vain pahentaa alkuperäistä tilannetta.
- (4) *Pelko on* tarpeellista, mutta \emptyset samalla myös riesa.

Esimerkki 1 on pikemmin ellipsin rajatapaus kuin kiinteä ellipsi. Siinä on kahden peräkkäisen, pilkulla erotetun lauseen muodostama jakso, jossa objekti ja predikaatti on jätetty jälkijaksossa toistamatta. Esimerkki 4 on muodostettu samaan tyyliin, joskin subjektin ja kopulan ellipsi viittaa alisteisessa sivulauseessa *mutta*-konjunktion jälkeiseen jaksoon.

Esimerkissä 3 on kaksi peräkkäistä *ja*-konjunktioilla erotettua, rinnasteista yhdyssanaa, joilla on yhteinen perusosa *retkillä*. Ilmipanemattomuus on osoitettu yhdysviivalla oikeinkirjoituskonventioiden mukaisesti. Selkein lauserajat ylittävä ellipsi onkin esimerkissä 3, jossa relatiivipronominin asemassa oleva *mikä*-konjunktio on jätetty kolmannessa lauseessa toistamatta. Ellipsi kytkee siis ensimmäisen ja toisen sivulauseen toisiinsa. Toinen sivulause on siis tavallaan ensimmäiselle elliptisesti alisteinen.

Possessiivisuffiksitaupauksia löytyy neljän esimerkin verran.

- (5) *Peloissaan* oleva ihminen ei pysty tekemään asioita ikävän tilanteen ratkaisemiseksi.
- (6) Pelon voittamiseen tarvitaan rohkeutta. Jos pelko ja rohkeus kumoavat *toisensa*, miksi molempia tarvitaan?
- (7) (– –) ellei pelko ole turhaa. Se ei ole. *Harkintamme* mukaan voimme toimia *pelkojamme* vastaan.
- (8) Sitä kiroaa, kun yrittää toteuttaa *itseään* tai ilmaista *mielipidettään*, muttei pysty.

Possessiivisuffiksin käyttö on konventionaalista ja tarkkaa kaikissa tapauksissa kaikkiaan kuuteen eri nominiin liitettynä, kuten esimerkeistä 5, 6, 7 ja 8 voidaan havaita. Esimerkin 8 nollapersoonarakenne edellyttääkin nimenomaan kolmannen persoonan suffiksia. Infiniittisiä verbimuotoja ei esiinny.

Idiomaattisuudesta poimin kaikkiaan yksitoista tapausta (esimerkit 10, 14 ja 16 sisältävät kaksi idiomiä).

- (9) *Kuka pelkää mustaa miestä?*
- (10) En minä ainakaan. En ole neekerinvihaaja. JOKU *JONNE VARMAAN PELKÄÄ ESIM. SÄÄ (trololololo)*
- (11) Usein tuntuukin siltä, että on pelännyt jotakin aivan turhaan, ja on ihailtavaa osata *voittaa pelkonsa*, että voi saavuttaa sellaisiakin asioita, jotka aluksi tuntuvat uhkaavilta.
- (12) On kätevää, ettei uskalla *juosta vaaravyöhykkeelle*, mutta epämiellyttävää, jos sekoaa julkisella paikalla jostakin pikkujutusta.
- (13) Tosiasia kuitenkin on, että äärimmäisellä ujoudella *ei pötki pitkälle*. Pelon voittamiseen tarvitaan rohkeutta.
- (14) Pelkojen kaihtaminen on tuonut maailmaan monia hienoja keksintöjä sekä opettanut *yhtä ja toista kantapään kautta*, mitä ei olisi voinut tapahtua, jos ihmiset olisivat aina pelkojensa orjia.
- (15) Kuvitellaanpa maailma, jossa ihmisillä ei ole pelkoa: Ihmiset toimivat järjen ja muiden tunteiden mukaan. Hätätilanteissa pystyisi *pitämään pään kylmänä* ja ajattelemaan järkevästi.
- (16) Pelkoa kiittää, kun välttyy *vaanivalta vaaralta* tai *tyhmältä päähänpistolta*.

Kirjoitelma on otsikoitu esimerkin 9 mukaisesti. Lekseemien suhde toisiinsa tässä kombinaatiossa ei ole kollokationaalinen, eikä rakenne hahmotu vakiintuneeksi konstruktioksikaan, mutta idiomaattisuus on ilmeistä sikäli, että kyseessä on lasten juoksuleikin vanhahtava, hokemanomainen nimitys¹⁷.

Itse leipäteksti alkaa provosoivaan tyyliin (pyrkimyksenä ilmeisesti luoda tarkoituksellisena tehokeinona infantiili aloitusvaikutelma) esimerkin 10 kolmella virkkeellä, joissa *JONNE* ja *trololololo* edustavat nuorten kielenkäytölle ominaisia slangii- ilmauksia. *Jonne*-erisnimellä on nykynuorten slangissa proprisesta appellatiiviseen liukunut pejoratiivinen käyttöfunktio; nimityksen käyttöön liittyy väheksyvä konnotaatio (esim. hokema *jonnet ei muista*¹⁸). *Trololololo*-ilmauksella puolestaan on tässä kontekstissa lähinnä eksklamatiivinen¹⁹ funktio; kyseinen interjektio on peräisin laulaja Eduard Hillin *Trololo*-nimisestä kappaleesta, joka on aikanaan noussut eräänlaiseksi Internet-ilmiöksi. Sujuvaa kirjoittamista ilmentävinä elementteinä katson esseekirjoittamisen kontekstissa tällaiset slangidiskurssiperäiset tehokeinot vähintäänkin kyseenalaisiksi, joskin on syytä huomata kontekstin aina näissä tapauksissa vaikuttavan kokonaisuuteen: humoristisessa, ironisessa tai satiirisessa tekstissä moisilla ilmauksilla voi olla aivan eri tavoin tekstin kokonaisuuteen istuva käyttötarkoitus. Muikku-Werner (2009: 85) huomauttaa, että idiomien käyttäjällä on mahdollisuus kontrastoida yleiskielen ja puhekielen muotoja; toisaalta huomiota herättää myös provosoiva *neekeri*-ilmauksen käyttö (*neekeri*-sanana käyttöä katsotaan nykykielenkäytössä yksiselitteisesti rassistiseksi sanan historiallisen painolastin vuoksi).

Verbillisiin lausekeidiomeihin lukeutuvat esimerkit 11, 12, 13 ja 15. *Voittaa pelkonsa* (11), *juosta vaaravyöhykkeelle* (12) ja *pitämään pään kylmänä* (15) ovat kaikki prototyypisiä perusfinitiiviverbistä ja sen komplementista koostuvia idiomeja; komplementista, joka siis yleensä on taivutettu nomini (Nenonen 2002: 55). *Ei pötki pitkälle* -idiomin perusinfinitiivivariaatio *pötkiä pitkälle* on aiempia selvemmin kollokaatioidiomi, jonka Nenonenkin (2002: 155) mainitsee idiomihakemistossaan; *pötkiä* on ylipäättään verbinä deskriptiivinen ja siten kollokaatiomainen.

¹⁷ Idiomaattisuus onkin tämällytyypisissä yhteyksissä pikemminkin diskurssiperäistä.

¹⁸ Ks. *jonnet ei muista* -hokemasta tarkemmin Heikkinen (2017).

¹⁹ Ks. eksklamatiivisuudesta tarkemmin VISK § 1712.

Esimerkin 14 *yhtä ja toista* sekä *kantapään kautta* ovat muihin idiomeihin lukeutuvia, konstruktiomaisia idiomeja, joilla useimmiten on käyttöympäristöstä riippumatta konventionaalinen, idiomaattinen merkitys. Esimerkin 16 *vaanivalta vaaralta* ja *tyhmältä päähänpistolta* lukeutuvat verbillisten idiomien tapaan kollokaatioihin, joskin verbittömiin sellaisiin. Kaikki kirjoittajan käyttämät idiomit esimerkin 10 irrelevantin oloista tekstinaloitusta lukuun ottamatta istuvat tekstiin melko saumattoman tuntuisesti, joskin ne kaikki ovat enemmän syntaktisesti ja leksikaalisesti jähmeitä kuin produktiivista käyttöä ilmentäviä. Yleisesti ottaen teksti on idiomien valossa tarkastellen melko sujuvaa.

Informantti 5E108½ tiivistetysti:

Muodostaa muutamia yksinkertaisia ehkoja elliptisiä rakenteita sekä rinnasteisten yhdyssanojen että subjekti- ja predikaattiosan ellipseillä. Kompleksisin ellipsi löytyy pitkähköstä virkkeestä kahden vierekkäisen sivulauseen yhteisestä ilmipanemattomasta pronominin ellipsistä, joka kytkee kaksi sivulauseita toisiinsa (ns. elliptisesti alisteinen sivulause). Tarkkuutta ilmentää possessiivisuffiksin konventionaalisella käytöllä nomineissa; infiniittisiä verbimuotoja ei löydy. Kirjoittaa provosoivaa aloitusta lukuun ottamatta melko sujuvasti sekä verbillisiä että verbittömiä kivettyneitä idiomeja käyttäen.

Priorisoi kompleksisuutta ja tarkkuutta. Ei suoranaisesti posteriorisoi sujuvuutta, mutta tyylilliset valinnat tässä käyttökontekstissa jättävät tulkinnanvaraa.

4.2.6. Informantti 6

Tämän abiturientin kirjoitelmassa kiinnittää huomiota kautta linjan, ettei elliptisiä rakenteita muutamaa lukuun ottamatta juurikaan esiinny. Selkeitä ellipsitapauksia on vain kolme (esimerkit 1, 4 ja 5), mutta muutoin kirjoittaja näyttää elliptisten rakenteiden sijasta pyrkivän muodostamaan virkerajan ylittävät viittaussuhteet anaforan keinoin (2 ja 3).

- (1) Heillä piti olla mukanaan *tuki- ja opastajajoukko*, sillä kielitaidottomat eläkeläiset eivät olisi pärjänneet reissussa yksin.
- (2) Matkustaminen, vaihto-oppilasohjelmat, asuminen, opiskelu, työskenteleminen... Ulkomaille voi suunnata *monesta syystä*, mutta lopputulos on lähes aina sama, joskin eri mittakaavassa.
- (3) Eri uskontokunnista, koulutustaustoista ja kasvatuksesta peräisin oleva ystävät ja tuttavat ovat mielettömän arvokkaita. Kaikki *tämä* jäisi kuitenkin kokematta ilman kielitaitoa.
- (4) Minulle kielitaito on fyysisesti avannut *maailmaa*, isovanhemmilleni sen puute taas ennemminkin sulkenut ∅.

- (5) Ymmärrän, että *työ- ja opiskelumarkkinoidemme* englannistumisessa piilee pieni vaara oman kielemme haihtumisesta.

Kuten esimerkeistä 1 ja 5 huomataan, rinnasteisten yhdyssanojen määriteosat kiinnittyvät pääosaansa konjunktion yli yhdysviivalla ilmipantuina oikeinkirjoituskonventioiden mukaisesti. Selkein ja tämän kirjoitelman osalta kompleksisin ellipsi nähdään esimerkissä 4, jossa kahden pilkulla erotetun rinnasteisen lauseen yhteinen objekti on jälkimmäisessä jaksossa jätetty pois. Kaikissa muissa yhteyksissä, joissa esiintyy virkarajat ylittäviä viittauksia, on viittaussuhteet muodostettu anaforisella ilmauksella, kuten esimerkeistä 2 ja 3 on nähtävissä; *monesta syystä* viittaa tapauksessa 2 selvästi aiempaan luettelointiin, mutta ellipsiä tällaisessa rakenteessa ei ole, kuten ei myöskään saman tyyppisessä rakenteessa esimerkissä 3, jossa *tämä*-pronomini näyttää viittaavan korrelaattina koko edellisen virkkeen sisältöön.

Possessiivisuffiksiesiintymiä löytyy kaikkiaan kahdeksan esimerkin verran.

- (6) Viime syksynä minun *isovanhempani* olivat ensimmäistä kertaa *elämässään* lentokoneessa, eli siis ensimmäisellä *ulkomaanmatkallaan naapurimaamme* poislukien. Heillä piti olla *mukanaan* tuki- ja opastajajoukko, sillä (–)
- (7) Ikää minulla on noin viisikymmentä vuotta *isovanhempiani* vähemmän, mutta matkustaa olen ehtinyt *heidänkin edestä*.
- (8) Jo *naapurissamme* Ruotsissa vierailu on omiaan avaamaan henkilökohtaista *maailmankatsomusperspektiiviämme* (–)
- (9) *Arvokkuudessaan* ykköspaikasta kulttuurisen perspektiivin laajentumisen kanssa kilpailee kansainväliset ystävyysuhteet.
- (10) Eräällä *saksanreissullani* istuin iltaa paikallisen *ystäväni* paikallisten ystävien kanssa, paikallisessa huippuravintolassa *nimeltänsä* McDonald's. Paikkallisten tapojen mukaan *seurueeni* puhui pelkkää saksaa, ja heidän *sivuuttaessaan* yritykseni kommunikoida heille englanniksi, tunsin *oloni* ulkopuolisemmaksi kuin koskaan.
- (11) *Kirjoituksessaan* Saarikivi kritisoi Aalto-yliopiston kaupan ja tekniikan maisteriohjelmien englanninkielisyyttä. Hän tukee ajatusta maassa maan kielellä puhumisesta, mikä käy ilmi myös *hänen ilmaistessa ärtymyksensä* (–)
- (12) Suomea ajatellessa kaikilla on kuitenkin mahdollisuus opiskella kieliä *halutessaan*, vaikkapa kansalaisopistolla.
- (13) Jos haluat viettää *loppuelämäsi* pienessä *peräkylässäsi* tehtaan liukuhinnan varressa (–) kielitaito ja kansainvälisyys, tai niiden puute, ovat osa *identiteettiäsi* ja *persoonalisuuttasi*.

Esimerkistä 6 nähdään, että genetiivimuotoisen *minun*-pronominin jälkeiseen yhdynominiin possessiivisuffiksi on oikeaoppisesti lisätty, mutta tapauksissa 7 ja 11 se puuttuu *heidänkin*-pronominin jälkeisestä adverbista ja *hänen*-pronominin jälkeisestä infiniittisestä verbimuodosta. Kaikissa muissa tapauksissa (6–13) possessiivisuffiksi on

liitetty nominiin sekä ensimmäisessä, toisessa että kolmannessa persoonassa täysin konventionaalisesti, eikä viittaussuhteissa ilmene epäjohdonmukaisuuksia. Kirjoittaja selkeästi hallitsee possessiivisuffiksin tarkan käytön ja peruseriaatteen. Kaikista listatuista ainoat tarkkuuden puutteet ilmenevät esimerkkien 7 ja 11 kolmannen persoonan genetiivimäärittettä seuraavassa nominissa tai infinitiivissä; joskin mainittakoon, että esimerkissä 13 esiintyvän ns. sinä-passiivin käyttöä ei suomen yleiskielessä suositeta käytettäväksi.

Idiomitapauksia kirjoitelmasta löytyy kahdeksan (esimerkissä 2 kaksi eri idiomia). Verbillisiä lausekeidiomeja on viisi (14, 15, 16, 18 ja 20), verbittömiä kaksi (17 ja 19) ja muita yksi (15).

- (14) Jo naapurissamme Ruotsissa vierailu *on omiaan avaamaan* henkilökohtaista maailmankatsomusperspektiiviämme, puhumattakaan vaikkapa Kiinasta ja Yhdysvalloista, joissa kulttuurierot (– –)
- (15) Ymmärrän, että työ- ja opiskelumarkkinoidemme englannistumisessa *piilee pieni vaara* oman kieleemme haihtumisesta, mutta koen sen olevan ennemminkin *mahdollisuus, kuin uhka*.
- (16) Tietoa tulee jatkuvasti lisää ja kaikkea on mahdotonta ja turhaa suomentaa. Kielitaidoton siis *jää paitsi* paljosta.
- (17) Netistä ostaminen on nykyään hyvin yleistä, mutta mitä käy kielitaidottomalle? Hänellä ei ole mahdollista ymmärtää kaikkia toimitusehtoja ja *sudenkuoppia*, koska niitä ei ole saatavilla omalla kielellä.
- (18) Epäluotettavat kauppiat Ebayn ja Amazonin kaltaisissa alustoissa *vetävät* kielitaidottomia rankasti *nenästä*.
- (19) Minun mielestäni kapea kielitaito on sitä, että äidinkielen lisäksi osaa sanoa vieraalla kielellä “hei” ja “yksi, kaksi, kolme”. Mikä tahansa kehitys kyseisestä tasosta ylöspäin *on kotiin päin*.
- (20) Jos haluat viettää loppuelämäsi pienessä peräkylässäsi tehtaan liukuhihnan varressa, *antaa palaa*. Jos haluat viettää elämäsi matkustelemalla ja puhumalla kieliä, *anna palaa*.

Esimerkkien 14 ja 16 idiomaattiset konstruktiorakenteet (*olla omiaan + MA-infinitiivi + An ja jäädä jostain paitsi*) kuuluvat verbillisiin lausekeidiomeihin, joita edustavat myös kollokaatioidiomit *piilee pieni vaara* esimerkissä 15, *vetää nenästä* esimerkissä 18 ja *antaa palaa* esimerkissä 20, jossa samasta idiomista on muodostettu kaksi permissiivirakenteen allovarianttia (*antaa* ja *anna*). Viimeksi mainitussa allovarianttien osalta huomiota kiinnittää se, että modaalisuutta ilmaisevalta muodoltaan *antaa*-verbit eivät ole näissä peräkkäisissä virkkeissä toisiinsa nähden symmetriassa, vaikka virkkeet muutoin ovat muotonsa, rakenteensa ja asiasisältönsä tiimoilta samankaltaiset.

Esimerkin 15 *ennemminkin mahdollisuus, kuin uhka* on diskurssiperäisesti idiomaattista kielenkäyttöä sikäli, että kontrasttiivista *uhka vai mahdollisuus* -konstruktiota näkee käytettävän arkisen puhekielen lisäksi usein myös asiayhteyksissä. Leksemaattista idiomaattisuutta ilmentää esimerkin 17 *sudenkuoppia*; *sudenkuoppa* on metaforinen ilmaus, jolla on juurensa muinaissuomalaisessa sanonta- ja sananlaskuperinteessä. Metaforisuutta on myös esimerkin 19 konstruktiossa *kotiin päin*, jossa *koti* ei kirjaimellisesti ilmennä kenenkään konkreettista asuinpaikkaa, vaan abstraktisti jonkinlaista subjektiivista hyötymistä.

Informantti 6E2A8+ tiivistetysti:

Muodostaa joitakin elliptisiä rakenteita, joista varsinaisesti kompleksiseksi katsoisin lähinnä yhden virkkeenloppuisen ilmipanemattoman nominin tapauksen. Kaksi rinnasteisten yhdyssanojen tapausta, joissa pääosa jätetty ensimmäisestä yhdyssanasta ilmipanematta. Pääosin lauseen- ja virkkeenylisiä viittauksia muodostaa anaforalla. Tarkkuuden osalta possessiivisuffiksin käyttö on pääosin tarkkaa. Selvästi hallitsee omistusliitteiden käytön peruseriaatteet, mutta horjuntaa ilmenee genetiivimääritteen jälkiosaan kuuluvan suffiksin puuttumisena adverbista ja infiniittisestä verbimuodosta. Varsin sujuvaa kirjoittamista idiomien variaatio huomioon ottaen; käyttää kuvallisesti ja konventionaalisesti sekä verbillisiä ja verbittömiä lausekeidiomeja että lekseemi-idiomeja.

Priorisoi sujuvuutta ja tarkkuutta; pienellä hiomisella puuttuvat suffiksit löytäisivät kyllä paikkansa, kun katsotaan kokonaisuutta. Teksti ei ole ellipsihakuista ja siten kompleksista, mutta kirjoittaja näyttää ymmärtävän ellipsin periaatteen.

4.2.7. Informantti 7

Ellipsirakenteita löytyy seitsemännen abiturientin kirjoitelmasta kaikkiaan neljä.

- (1) Kiusaaminen ei ole moraalisesti oikein, eikä se ”korjaa” ihmisiä kiusaajan haluamaksi, vaan rikkoo kiusatun persoonallisuuden ja melkein kaiken mistä hänen *minä- ja maailmankuvansa* muodostuu.
- (2) Se jättää ikuisen arven ihmiseen ja Ø tuo vihan esiin ihmisille nähtäväksi.
- (3) Kiusatun ärähtäessä luokkatoverilleen tai etäännyessä muista voi Ø aiheuttaa negatiivista ilmapiiriä, joka edistää kiusatun pahaa mieltä ja vihaa.
- (4) Mieleen tulee sosiaaliset paineet ja Ø ajatukset ystävän menettämisestä ja Ø yleisen hyväksymisen kaipuusta.

Esimerkin 1 jälkimmäisen yhdyssanan yhteinen pääosa on kytketty yhdysviivalla ensimmäisen yhdyssanan määriteosaan viittaavaksi oikeinkirjoituskonventioiden mukaisesti. Esimerkissä 2 toisen lauseen ilmipanematon subjekti käy ilmi aloittavan lauseen subjektista; subjekti on molemmissa lauseissa yhteinen. Nämä molemmat ovat ellipsin perustapauksia (VISK § 437; VISK § 1179). Astetta kompleksisempi ellipsi havaitaan esimerkissä 4, jossa kahdessa virkkeensisäisessä lauseessa on kummassakin ilmipanematon lauseenjäsen; ensimmäinen poisjätö viittaa ensimmäiseen lauseen predikaattiin *mieleen tulee* ja jälkimmäinen toisen lauseen e-subjektiin *ajatukset*.

Esimerkin 3 tapauksessa subjektin ellipsi jää epätarkaksi; infiniittinen rakenne **jonkun tehdessä jotain voi aiheuttaa* on ilman minkäänlaista nominatiivisubjektia selvästi vaillinainen ja siten epäkieliopillinen. Ellipsikomponentti ei ole tässä tapauksessa hahmotettavissa nollapersoonaksi, koska predikaatti *kiusatun ärähtäessä ~ voi aiheuttaa* hakee komplementikseen kolmannen persoonan nominatiivisubjektia, joka virkkeestä puuttuu kokonaan.

Possessiivisuffiksiesiintymiä löytyy kuuden esimerkin verran.

- (5) Olen puoliksi tapettu, jonka toinen puoli kaipaa parempaa *puoltani*. *Sydämeni* on särkynyt ja korjattu huolimattomasti pikaliimalla, ja se voi murtua seuraavan iskun tullessa. Särkyneen *kuoreni* alla on palavaa vihaa, jota aikaisemmat pettymykset ja suru vieläkin ruokkivat. Uskottelen *itselleni olevani* kunnossa, mutta todellisuudessa olen maahan lyöty.
- (6) Kiusaaminen ei ole moraalisesti oikein, eikä se ”korjaa” ihmisiä kiusaajan haluamaksi, vaan rikkoo kiusatun persoonallisuuden ja melkein kaiken mistä hänen minä- ja *maailmankuvansa* muodostuu.
- (7) Kiusatun ärähtäessä *luokkatoverilleen* tai etääntyessä muista voi aiheuttaa negatiivista ilmapiiriä, joka edistää kiusatun pahaa mieltä ja vihaa.
- (8) Ihminen alkaa miettimään kahdesti jokaista *liikettään*, jolloin useimmat asiat jäävät tekemättä.
- (9) Ihmiset jotka eivät ole itse kokeneet *itseensä* jatkuvasti kohdistuvaa kiusaamista, harvemmin tajuavat kannattavansa *alitajunnassaan* tätä kulttuurin vaatimaa käytöstä muita kohtaan.
- (10) Poden masennusta usein, enkä osaa tai halua aina näyttää ässiä *hihassani*.

Kaikissa tapauksissa joko ensimmäisen tai kolmannen persoonan possessiivisuffiksi kiinnittyy nominiin (5, 6, 7, 8, 9 ja 10), pronominiin (5 ja 9) tai infiniittiseen verbimuotoon (5 ja 9) konventionaalisesti ja tarkasti. Viittaussuhteet ovat selkeitä eikä niissä esiinny epäjohdonmukaisuuksia.

Idiomeja kirjoitelmasta löytyy kaikkiaan neljä, joista kaikki ovat verbillisiä lausekeidiomeja.

- (11) Blogitekstissään Nevalainen kertoo oman mielipiteensä väitteeseen, että kiusaajilla olisi huonot sosiaaliset taidot. Kiusaajien sydämissä on vikaa, ei sosiaalisissa taidoissa. Kiusaajahan on useimmiten mestari *lukiessaan kiusatun avointa kirjaa*.
- (12) Kiusattuna oleminen on surullista. Se *jättää ikuisen arven* ihmiseen ja tuo vihan esiin ihmisille nähtäväksi.
- (13) (– –) olla samalla yrittämättä korjata kiusaajan käytöstä muita kohtaan. Miksi kiusatun pitäisi olla ainoa jota hoidetaan? Kiusaaminen pitäisi *kitkeä juurineen* hiljaisen hyväksymisen sijaan.
- (14) (– –) haluaisin, enkä osaa ajatella suhteessa olemista luottamukseen liittyvien ongelmien takia. Poden masennusta usein, enkä osaa tai halua aina *näyttää ässiä hihassani*.

Esimerkin 11 idiomista on havaittavissa kirjoittajan pyrkimys tuottaa parafrasi vakiintuneesta lausekeidiomista *lukea jotakuta kuin avointa kirjaa*. Katsoisin kuitenkin, että tässä tapauksessa produktiivisuuden tavoittelu ei indikoi sujuvaa kielenkäyttöä ainakaan idiomaattisuuden osalta, koska muunnelma *lukea jonkun avointa kirjaa* ei semanttisesti luo alkuperäisen lausekeidiomin kaltaista vertauskuvallista vaikutelmaa siitä, että jostakusta on vaivatonta ulkoisesti tehdä todennäköisesti oikeaan osuvia olettamuksia; pikemminkin syntyy vaikutelma konkreettisen kirjan lukemisesta. Nenosen (2002: 134) mukaan idiomissa on usein jonkinlainen indeksaalinen elementti, joka antaa lukijalle vihjeen ilmauksen idiomaattisuudesta, tässä tapauksessa siis *lukea + avointa kirjaa*. Nähdäkseni idiomikonstruktion kompositionaalisuuden harkitsematon rikkominen on melko riskialtis tyylikeino; jos muunnelma ei ole loppuun asti mietitty, voi lopputulos olla harhaanjohtava tai luoda kömpelön vaikutelman. Produktiivisuus sinänsä ei vielä kerro kirjoittamisen sujuvuudesta varsinaisesti mitään.

Esimerkin 13 verbillinen lausekeidiomi *kitkeä juurineen* on merkitykseltään metaforinen ottaen huomioon rinnastuskomplementin *juurineen*. Esimerkin 14 verbillinen lausekeidiomi *näyttää ässiä hihassani* on komplementtinsa idiomaattisuuden osalta edellistäkin transparentimpi ja näin muuntelemattomana esimerkkiin 11 verrattuna tyylikeinona kontekstiinsa istuvampi.

Mitä tulee esimerkin 12 *jättää ikuisen arven* -kompositioon, ilmenee idiomaattisuus tässä pikemminkin komplementin hyperbolisesta merkityksestä, eikä kyseessä niinkään ole *jättää*-verbin ja sen komplementin muodostama kollokaatio.

Informantti 7E1A8 tiivistetysti:

Neljä ellipsiä, joista kompleksisin kytkee ilmipanemattoman osan predikaattiin ja jälkimmäinen e-subjektiin. Yksi viittaussuhteiltaan epäkieliopillinen ellipsi, jossa infiniittistä rakennetta seuraa subjektiton lause, joka ei ole hahmotettavissa nollapersoonalauseeksi. Kompleksisuusajattelussa siis ilmenee horjuntaa. Possessiivisuffiksin käyttö on kautta linjan tarkkaa, viittaussuhteet selkeitä ja johdonmukaisia. Kollokaatio- ja kuvalliset idiomit kyllä ilmentävät sujuvaa kirjoittamista, mutta yhden idiomien tapauksessa produktiivisuuden pyrkimys tuottaa epäjohdonmukaisen lopputuloksen.

Priorisoi tarkkuutta. Horjuntaa ilmenee kompleksisuudessa ja sujuvuudessa.

4.2.8. Informantti 8

Tästä esseestä havaitsin vain kolme ellipsiä (1, 2 ja 4). Pääosin kirjoittaja muodostaa viittaussuhteet kautta linjan anaforalla (tästä esimerkkinä 3).

- (1) *Olemme tulleet riippuvaiseksi* älylaitteista ja \emptyset niiden tuomista ilmiöistä.
- (2) Myöskään uusien laitteiden keksiminen ei ole aina avain menestykseen, vaan *pitää* olla luova ja \emptyset keksiä älylaitteille uusia käyttötarkoituksia.
- (3) On kuitenkin tärkeää muistaa, että älylaitteet eivät itsessään ole vaarallisia, päinvastoin *ne* tarkoituksenmukaisesti helpottavat arkeamme sekä saavat *sen* tuntumaan mieluisimmalta. Vastuu *älylaitteiden* mahdollistamista negatiivisista ilmiöistä on yksilöillä ja yhteiskunnalla.
- (4) Älylaitteiden käyttäjien *on* tärkeää pitää tietoturva-asiansa kunnossa ja yhteiskunnan \emptyset pidettävä huolta mm. yksilönoikeutta koskevissa asioissa ja taistella kansainvälisesti laajoja tietoturvariskejä vastaan.

Esimerkin 1 verbiosan ellipsi kytkeytyy aloittavan lauseen kopulaan ja predikaatiiviin (*olemme tulleet riippuvaisiksi*), kun taas esimerkissä 2 pelkkään nesessiivirakenteen verbiin (*pitää*). Esimerkissä 4 ellipsi selvästi kyllä viittaa ensimmäisen lauseen *on*-predikaattiin, mutta tarkasteltaessa virkettä kokonaisuutena sen sisällä on viittaussuhteiden osalta epämääräisyyttä infiniitivimuotojen inkongruenssin vuoksi; VA-partisiippi ja A-infinitiivi eivät kongruoi (*yhteiskunnan [on] pidettävä huolta ja ~ taistella kansainvälisesti*). Myöskään ensimmäisen lauseen predikaatti *on tärkeää pitää* ja toisen lauseen *yhteiskunnan [on] pidettävä* eivät kongruoi, minkä vuoksi jälkimmäinen tuntuu

jäävän vaillinaiseksi. Virke on kyllä kokonaisuudessaan ellipsihakuinen, mutta inkongruenssi hankaloittaa kokonaisuuden hahmottamista.

Mitä tulee esimerkkiin 3, esiintyy kirjoittajalla halki koko tekstin kolmea esittelemääni ellipsitapausta lukuun ottamatta viittaussuhteiden anaforisuutta, josta nostin tämän tapauksen esimerkiksi. Tässä tapauksessa esimerkiksi virkemuotoilu *älylaitteet eivät itsessään ole vaarallisia, vaan päinvastoin tarkoituksenmukaisesti helpottavat arkeamme* mahdollistaisi subjektiosan ellipsin, mutta kirjoittaja on useimmiten päätenyt ratkaisuun, jolla hän viittaa korrelaattiin eksplisiittisesti siihen osoittavalla pronomiinilla; katson, että ellipsi olisi tässä tapauksessa se kompleksisempi vaihtoehto.

Possessiivisuffiksitapauksista on kuusi esimerkkiä.

- (5) Internetissä pilvipalveluiden avulla *toisiinsa* yhdistetyt koneet ja robotit voivat esimerkiksi kertoa sen, milloin työkalut on kalibroitu ja kuka niitä on viimeksi käyttänyt.
- (6) Uusien markkinoille tulevien älylaitteiden pitää todistaa *olevansa* tarpeellisia. Jotkut laitteet kuten älykellot ovat tulleet *jäädäkseen*, kun taas (– –)
- (7) (– –) kun taas suurvaltojen hallituksissa ollaan kiinnostuneita, miten käydä hybridisodankäyntiä tehden tietomurtoja *kohteinaan* toiset valtiot.
- (8) Virusten kehittäjien tarvitsee onnistua vain kerran murtautumaan *tietokoneellesi saadakseen* salasanat ja tunnukset eri palveluihin.
- (9) Älylaitteiden käyttäjien on tärkeää pitää *tietoturva-asiansa* kunnossa ja yhteiskunnan pidettävä huolta mm. yksilönoikeutta koskevista asioista (– –)
- (10) Onneksi voin todeta *asuvani* Suomessa, jossa tietoturvaosaaminen on huippulaatua.

Possessiivisuffiksin käyttö on kautta linjan tarkkaa ja viittaussuhteiden osalta virheetöntä. Infiniittisiin verbimuotoihin (esimerkit 6, 8 ja 10) suffiksi on liitetty oikein persoonaa mukailten ja pronominiin (5) sekä nomineihin (8 ja 9) oikeinkirjoituskonventioita noudatellen. Suffiksaalinen tarkkuus on siis possessiivisuffiksin osalta tällä kirjoittajalla moitteettomasti hallussa.

Idiomeja kirjoitelmasta löytyy seitsemän kappaletta, joista kolme verbillisiä lausekeidiomeja (12, 14 ja 16) ja neljä muita idiomeja (11, 13, 15 ja 17).

- (11) Älytekniikasta on totuttu tähän mennessä puhumaan puhelimissa, mutta tarpeeksi mielikuvitusta käyttäen *vain taivas on rajana* lisätessä älyä laitteeseen.
- (12) Moni meistä *ratkaisi riemusta* jos omistaisi uusimmat älylaitteet kellosta, puhelimesta, jääkaapista aina jopa älykotiin saakka.

- (13) (--) ilmiölle on annettu nimi IoT, joka tulee englanninkielisistä sanoista internet of things (suom. esineiden internet). Iot ei kuitenkaan ole mikään aivan *uunituore* ilmiö, sillä (--)
- (14) Jotkut laitteet kuten älykellot *ovat tulleet jäädäkseen*, kun taas (--)
- (15) Myöskään uusien laitteiden keksiminen ei ole aina *avain menestykseen*, vaan pitää olla luova ja keksiä älylaitteille uusia käyttötarkoituksia.
- (16) Pahimmassa tapauksessa varas *pääsee käsiksi* erittäin henkilökohtaisiin tietoihin esimerkiksi viesteihin (--)
- (17) Oikeastaan murtautuminen yksityishenkilöiden tai pienten yritysten koneille on *lastenleikkiä* jos ajattelee, että esimerkiksi (--)

Idiomi esimerkissä 11 on kirjakielisessäkin käytössä usein nähtävä jähmeän pään predikatiivilauseidiomi *vain taivas on rajana*, jolla on kielikuvallinen merkitysvivahde. Kuvakielisyyttä edustaa myös esimerkin 17 yhdyssanaidiomi *lastenleikkiä*, samoin esimerkin 13 *uunituore* eräänlaisena metaforisena hyperbolana. Esimerkin 14 *tulla jäädäkseen* ja esimerkin 16 *päästä käsiksi* ovat idiomaattisuusjanan jähmeän pään kompositioidiomeja, joilla kirjakielessä on tietty vakiintunut merkitys; esimerkin 14 tapauksessa jopa siinä määrin, että jää hieman hämäräksi, voidaanko se edes tulkita varsinaiseksi idiomiksi. Esimerkin 12 *ratketa riemusta* on edellä mainittuja selkeämmin kollokaatioidiomi; *ratketa* onkin yleinen kollokaatioverbi nauramiseen tai muunlaisiin ilonilmauksiin liittyvissä yhteyksissä. Nenosen (2002: 155) listauksista löytyy tästä esimerkkinä idiomi *ratketa nauruun*.

Informantti 8E108- tiivistetysti:

Kolme ellipsiä, joista kaksi verbiosan yksinkertaista ellipsiä, kolmas niin ikään verbiosan ellipsi, mutta partisiipin ja infinitiivin inkongruenssi muodostaa epäsymmetrisen rakenteen. Pääosin viittaussuhteet anaforalla tapauksissa, joissa ellipsi olisi ollut kompleksisempi vaihtoehto. Jonkin verran myös anaforista toistoa. Possessiivisuffiksin käyttö kautta linjan moitteetonta ja tarkkaa niin infiniittisissä verbimuodoissa kuin nomineissakin. Seitsemän idiomien valossa kirjoittaminen sujuvaa; käyttää sekä verbillisiä että verbittömiä lausekeidiomeja ja idiomaattisuutta myös lekseemitasolla.

Priorisoi tarkkuutta ja sujuvuutta yli kompleksisuuden.

4.2.9. Informantti 9

Yhdeksänneltä informantilta ellipsivirkkeitä löytyy kirjoitelmasta neljä (1, 3, 4 ja 5), esimerkin 2 toistoanafora on mukana vastakkaistapauksena esimerkin 3 ellipsisille.

- (1) *Oppilaat* eivät ole läsnä vaan sen sijaan \emptyset räpläävät kännyköitään kesken tunnin samalla hukaten oppitunnin opetuksen kuin tuhkan tuuleen.
- (2) (– –) *nainen* ja *mies* ovat selät vastatusten ottamatta minkäänlaista kontaktia toisiinsa, aivan kuin heillä olisi käynnissä mykkäkoulu. *He* eivät ole läsnä, *he* eivät elä hetkessä.
- (3) (– –) ihmisen ympäröivään maailmaan; se on kuin omasta ruumiistaan pois lähtemistä, samalla jättäen muille ihmisille nähtäväksi vain tyhjän vartalon, *joka* ei kuule, \emptyset ei näe, \emptyset ei ajattele.
- (4) *Ihminen*, joka ei ole läsnä *on pelkkä* puhelimensa vanki, \emptyset ontto puu, \emptyset ilman kommunikointia ympärillä liikkuvan maailman kanssa.
- (5) Läsnaoleminen on helposti saavutettava tila, *jos pystyy* elämään hetkessä ja \emptyset keskittymään juuri sillä tietyllä hetkellä ympärillä tapahtuviin asioihin.

Esimerkissä 1 on subjektiosan kontrastiivinen ellipsi. Ensimmäinen lause on kielto-, jälkimmäinen taas myöntömuotoinen; tämä tosin ei vaikuta lekseemin monikollisen subjektin *oppilaat* kieliopilliseen sijaan. Jälkimmäisen lauseen poisjätto tulisi ilmipantuna luontevimmin korvatuksi *he*-pronominilla; toiseen kertaan mainittuna subjekti *oppilaat* tekisi virkkeestä tautofonisen (ja siten vähemmän kompleksisen). Ellipsi ei virkkeessä 1 ulota enää lauseenvastikkeen *hukaten* jälkeiseen osuuteen, koska gerundi kytkeytyy suomen kielessä aina joka tapauksessa sitä edeltävään tai koko virkkeen kattavaan subjektiin.

Esimerkin 3 ellipsi on pronominin ellipsi, joka sijoittuu virkkeen loppuosan kolmen peräkkäisen predikaatin osuuteen, jossa sivulauseen aloittava pronomini *joka* on jätetty toistamatta kahdessa jälkimmäisessä predikaatissa. Esimerkissä 2 on virkkeen lopussa samantyyppinen toistava rakenne: tässä tapauksessa kirjoittaja viittaa subjekteihin *nainen* ja *mies* anaforalla *he*, jonka toistaa myös rinnasteisessa sivulauseessa. VISK:ssä (§ 1177) huomautetaan, että toistolla on omat pragmaattiset tehtävänsä, joten tässä jää tulkinnanvaraiseksi, onko kirjoittaja halunnut tällä rakenteella korostaa sanottavansa painokkuutta.

Esimerkin 4 ellipsi kattaa koko virkkeen subjektin ja predikaatin yhdistelmän *ihminen + on pelkkä*. Predikatiivi *ontto puu* kytkeytyy ennen pilkkua olevaan osuuteen ”puhelimensa vankina” olemisesta. Viimeisen lausekkeen *ilman kommunikointia*

ympärillä liikkuvan maailman kanssa ellipsi muuttaa rakenteellisesti kopulalauseen merkityksen omistuslauseeksi; virkkeessä on siis tavallaan kaksi eri ellipsiä, vaikka subjekti ja predikaatti ovat yhteisiä. Esimerkissä 5 on kahden peräkkäisen predikaatin yhteisen nollapersoonakomponentin *jos pystyy* ellipsi.

Possessiivisuffikseja on kahdeksan esimerkin verran, joissa on kaikkiaan 18 possessiivisuffiksia. Huomiota kiinnittää suuri monikon ensimmäisen persoonan possessiivisuffiksien määrä; kirjoittaja on päätenyt tyyliin ilmaista ajatuksiaan esseessä tästä persoonasta käsin *me*-tyyliin.

- (6) Tavalliseen *tapaani* olin *koulumme* ruokalassa syömässä.
- (7) Lähes jokaisessa pöydässä opiskelijat tuijottivat lasittunein silmin omia *älypuhelimiaan*, eivätkä suinkaan keskustelleet pöydässä istuvien *ystävieniä* kanssa.
- (8) Älypuhelin *mukana* tuoma läsnäolon puute valtaa jokapäiväisessä *elämämässämme* tauotta jalansijaa *itselleen*.
- (9) Sängyssä makaa nainen ja mies, jotka molemmat tuijottavat tyhjää *kämmensä*, josta puuttuu puhelin. (– –) Tilanteesta tekee harmillisen se, ettei pariskunnan osapuolilla todennäköisesti ole mitään muuta aihetta puhumattomuuteen kuin hiljentävät puhelimet *käsissään*. He tekevät kaikkea muuta kuin ovat läsnä saati sitten nauttivat *toistensa* seurasta.
- (10) Hetkessä syntyy tilanne, jossa monta ihmistä ovat yhdessä, mutta oikeastaan tuntevat *olonsa* yksinäiseksi ja hyvin tyhjäksi, kuin *ympäriämme* ei oikeastaan olisikaan ketään muita.
- (11) (– –) kaikki olemme joskus olleet tilanteessa, jossa *ystävämme* yrittää silmät kiittäen ja hymyssä suin kertoa tarinaa, mutta *selatessamme* Facebookin etusivua huomaammekin yhtäkkiä, ettemme oikeastaan ole juurikaan kuulleet mitään, mitä *ystävämme* juuri kertoi.
- (12) *Yhteiskunnassamme* läsnäolon merkitys on vähitellen hiipunut ja tällä hetkellä näemme sen vaikutuksen ihmisten olemusten tyhjyytenä.
- (13) Jos emme ole *elämässämme* läsnä, missä olemme? Kuvasarjasta välittyvä loistokkaasi läsnäolemattomuuden vaikutus ihmiseen *itseensä*, mutta toisaalta myös ihmisen ympäröivään maailmaan; se on kuin omasta *ruumiistaan* pois lähtemistä (– –)

Pääasiallisesti kirjoittaja kyllä hallitsee possessiivisuffiksin ja sen viittausperiaatteen; suurimpaan osaan lekseemeistä ja pronomineista kunkin persoonan suffiksi on liitetty oikein ja konventionaalisesti (esimerkit 6, 7 ja 8 [jätettäkään tässä huomiotta ilmeinen huolimattomuusvirhe *elämässämme*], 9, 10, 11, 12 ja 13), samoin infiniittiseen verbimuotoon (esimerkki 11). Tarkan käytön suhteen ilmenee kuitenkin hienoista horjuntaa; esimerkissä 8 rakenne *älypuhelin mukana tuoma* vaatisi kolmannen persoonan possessiivisuffiksin liittämistä adverbiin *mukana*, sillä genetiivisubjektin *älypuhelin* ja agenttipartisiipin *tuoma* muodostama rakenne edellyttää sitä (ks.

agenttipartisiipista VISK § 527). Tällainen rakenne on toisin sanoen vaillinainen ja siten epäkieliopillinen.

Hienoista tarkkuuden horjuntaa näkyy myös esimerkissä 10, jossa virke muodostuu jokseenkin epäsymmetrisesti useista eri lausetyypeistä. Virke alkaa lauseella *hetkessä syntyy tilanne*, jatkuu epäkongruentilla finiittisellä rakenteella **monta ihmistä ovat yhdessä*, mukautuu kolmannen persoonan päätteisiin osuudessa *tuntevat olonsa yksinäiseksi ja hyvin tyhjäksi* ja päättyy monikon ensimmäisessä persoonassa *kuin ympärillämme ei oikeastaan olisikaan ketään muita*. Katson tällaisen virkkeensisäinen persoonan ilmaisemisen häilyvyyden indikaatioksi huolimattomuudesta paitsi suffiksaalisen tarkkuuden myös virkesymmetrian tiimoilta.

Idiomeja kirjoitelmasta löytyy yhdeksän kappaletta. Verbillisiä idiomeja on kolme (esimerkit 15, 19 ja 20), verbittömiä viisi (14, 16, 18, 19 ja 21) ja muita yksi (17).

- (14) Läsnaolemisen taito on ihmiskunnassamme vähitellen *katoava luonnonvara*, kuten Eric Pickersgillin valokuvasarjastakin ”Removed” käy ilmi.
- (15) Älypuhelin mukana tuoma läsnäolon puute *valtaa* jokapäiväisessä elämämässämme tauotta *jalansijaa* itselleen.
- (16) Uuden teknologian aiheuttama *omaan kuplaan* sulkeutuminen saa aikaan ongelmia ensisijaisesti ihmissuhteissa, kuten ensimmäisestä kuvasta voi havaita.
- (17) (– –) nainen ja mies ovat selät vastatusten ottamatta minkäänlaista kontaktia toisiinsa, aivan kuin heillä olisi käynnissä *mykkäkoulu*.
- (18) Nykytilanteessa, vaikka keho on läsnä, mieli saattaakin leijaila täysin toisessa maailmassa, tavallisimmin Snapchatin tai Instagramin *syvillä vesillä*.
- (19) Me kaikki olemme joskus olleet tilanteessa, jossa ystävämme yrittää *silmät kiiltäen ja hymyssä suin* kertoa tarinaa, mutta selatessamme Faceboockin etusivua huomaammekin yhtäkkiä (– –)
- (20) Läsnaoleminen on helposti saavutettava tila, jos pystyy *elämään hetkessä* ja keskittymään juuri sillä tietyllä hetkellä ympärillä tapahtuviin asioihin.
- (21) Oppilaat eivät ole läsnä vaan sen sijaan räpläävät kännyköitään kesken tunnin samalla hukaten oppitunnin opetuksen kuin *tuhkan tuuleen*.

Kirjoittajalla on selvästi ymmärrystä idiomaattisuuden olemuksesta ja idiomien käytöstä osana asiatekstiä. Jos kohta esimerkin 14 sanaliittoa *katoava luonnonvara* ei esimerkiksi osana biologian oppikirjan tekstejä katsottaisi idiomiksi, saa se tällaisessa käytössä, puhuttaessa läsnä olemisen taidosta eli abstraktista ilmiöstä, metaforisen merkityksen. Metaforista idiomaattisuutta ilmenee myös esimerkeissä 16, 18 ja 21; esimerkin 16 *kupla*

on nykypäivän poliittisista diskursseista kielenkäyttöön vakiintunut ilmaus, jonka kyseinen konnotaatio löytyy nykyään myös Kielitoimiston sanakirjasta²⁰.

Esimerkin 18 *syvillä vesillä* on metaforinen; voidaan puhua eräänlaisesta kognitiivisesta metaforasta, tässä tapauksessa rinnastuksesta spatiaalisella luontosuhteella. Myös esimerkin 21 *tuhkan tuuleen* (ehkä yleisimmin käytettynä verbillinen lausekeidiomi *kadota kuin tuhka tuuleen*) on metaforinen rinnastus, jonka alkuperäistä kompositionaalista muotoa kirjoittaja on hienoisella uudelleenmuotoilulla jopa aavistuksen produktiivistanut.

Esimerkin 15 *vallata jalansijaa* on esimerkki perinteisestä jähmeän pään kollokaatioidiomista, samaan tapaan kuin esimerkin 20 *elää hetkessä*. Esimerkissä 19 nähdään yksi verbillinen idiomi *silmät kiiltäen* (yleisemmin käytettynä ehkä *silmät kiiluen*) ja instruktiivikonstruktioidiomi *hymyssä suin*, joilla on tässä tapauksessa tarkoitteensa ominaisuutta kuvaileva ja sitä tehostava tehtävä. Nenonen (2002: 118–121) mainitsee ruumiinosannimet idiomien yleisimmiksi nomineiksi. Muu idiomi *mykkäkoulu* esimerkissä 17 on lähinnä idiomaattinen yhdyslekseemi, jossa idiomaattisuus ei synny pelkästä kontekstista, vaan on tavallaan läsnä jo sanassa itsessään käyttöyhteydestä riippumatta.

Informantti 9E1A7½ tiivistetysti:

Neljä ellipsiä, joista yksi subjektiosan, toinen ketjutetun sivulauseen pronominosan, kolmas subjektin ja predikaatin kaksoisellipsi sekä neljäs nollapersoonarakenteen ellipsi; ellipsien pienestä määrästä huolimatta ymmärtää ellipsin periaatteen. Myös anaforallisia viittaussuhteita. Hallitsee possessiivisuffiksin tarkan käytön ja siihen liittyvät viittausperiaatteet, mutta horjuntaa ilmenee mm. genetiivisubjektin ja agenttipartisiipin välisen adverbien suffiksittomuutena rakenteessa, joka edellyttää possessiivisuffiksin käyttöä; rakenne on toisin sanoen tällaisena epäkieliopillinen. Horjuntaa myös virkesymmetriassa; kahta eri possessiivisuffiksityyppiä on käytetty rinnasteisesti, vaikka ne mukautuvat eri persooniin. Idiomien osalta kirjoittaa sujuvasti; käyttää metaforisia idiomeja, lekseemi-idiomeja, kollokaatioita ja konstruktioidiomeja kontekstiin istuvasti.

²⁰ **kupla**¹⁰

2. kuv. eril. epärealistisiin odotuksiin t. harhakäsityksiin perustuvista ilmiöistä tms.

b. *Elää kuplassa* omassa (ideologisesti) rajoittuneessa maailmassaan. *Samankielisten ihmisten kupla*.

Priorisoi sujuvuutta ja jonkin verran kompleksisuutta, joskin ellipsisitapauksia vain neljä. Horjuntaa tarkkuudessa.

4.2.10. Informantti 10

Kymmenennen abiturientin esseessä on kolme elliptistä rakennetta.

- (1) Äidinkieli on tärkeä osa jokaisen omaa identiteettiä. *Sillä pystyy parhaiten ilmaisemaan tunteensa, kuten vihan tai onnellisuuden, sekä Ø ajatuksensa. Ei tarvitse pohtia sopivia sanoja tai oikeita lauseenrakenteita, sillä kieli on sisäistetty niin hyvin. Tietenkin pitää miettiä, ettei sano mitään väärää tai tilanteeseen sopimatonta.*
- (2) Äitini on [valtio]lainen ja isäni Ø [valtio]lainen.
- (3) Haluaisin laajentaa omaa sanavarastoani vanhoilla sanoilla ja sanonnoilla, sillä välillä *en ymmärrä niitä ollenkaan* ja tuntuu siltä, *ettei olekaan suomalainen. Ø* Ongelman huomaa myös [– –]kielen kanssa.

Kaiken kaikkiaan kirjoitelman virke- ja virkkeidenvälisissä viittausrakenteissa käytetään paljon anafora ja virkkeenylittävää toistoa, jossa sivulause tulisi yleiskielen oikeinkirjoituskonventioiden mukaan erottaa päälausesta pilkulla, ei pisteellä (esimerkki 1, jossa *sillä* aloittaa toisen virkkeen; katso myös esimerkki 8, jossa *ongelman* ja *ongelmani* voitaisiin sujuvammin yhdistää yhdeksi virkkeeksi relatiivirakenteella). Esimerkin 1 varsinainen ellipsi on toisessa virkkeessä, jossa ellipsi viittaa nollapersoonalauseen anaforiseen *sillä*-objektiin ja predikaattiin, jotka kiilalause *kuten vihan tai onnellisuuden* erottaa toisistaan.

Esimerkin 2 ellipsi on kahden lauseen predikaatin jälkimmäisen osan ellipsi, eli melko yksinkertainen ellipsin perustapaus. Esimerkin 3 kompleksisempi ellipsi on kokonaisuudessaan hieman häilyväinen sikäli, ettei näistä kahdesta virkkeestä käy selville, mihin ellipsi varsinaisesti kytkeytyy, tai onko toisessa virkkeessä oikeastaan elliptistä suhdetta lainkaan; tarkoittaako kirjoittaja siis *ongelmalla* jotakin ongelmaa ylipäätään vai viittaako hän aiempiin esimerkissä kursivoituihin osuuksiin tai jompaankumpaan niistä.

Possessiivisuffiksitaupauksia on viisi, suffikseja kaikkiaan 16.

- (4) Äidinkieli on tärkeä osa jokaisen omaa identiteettiä. Sillä pystyy parhaiten ilmaisemaan *tunteensa*, kuten vihan tai onnellisuuden, sekä *ajatuksensa*.

- (5) *Äitini* on suomalainen ja *isäni* [valtio]lainen. Synnyin [Valtio]ssa, mutta *rekisterissäni* lukee, että *äidinkieleni* on suomi. Olen molemmissa kielissä melkein yhtä vahva, vaikka [– –]kielen *sanastoni* onkin niukempi, koska olen asunnut suurimman osan *elämästäni* Suomessa.
- (6) *Äitini* teki *kaikkensa*, jotta oppaisin *äidinkieleni* toisessa maassa ja siinä hän onnistuikin, vaikka aina valitinkin, ettei hän saisi puhua suomea, sillä me olemme [Valtio]ssa.
- (7) Käytän *huomaamattani* [– –]kielisiä ilmaisuja suomeksi. Saatan sanoa, että *jalkani* nukahti, jolla tarkoitan *jalkani* puutumista tai sanon vessalla enkä vessassa, sillä [– –]kielessä se tarkoittaa vessanpöntön sisällä olemista.
- (8) Osaan molempia ”*äidinkieliäni*” sujuvasti, mutta en täydellisesti. Mutta kuka osaa omaa *äidinkieltään* täydellisesti?

Ensimmäisen tai kolmannen persoonan possessiivisuffiksi on liitetty nomineihin oikeaoppisen tarkasti (esimerkit 4, 5, 6, 7 ja 8), kuten myös infiniittiseen verbimuotoon (esimerkki 7), eikä viittaussuhteissa esiinny epäloogisuuksia. Myös esimerkin 4 nollapersonarakenteeseen *sillä pystyy ilmaisemaan tunteensa* suffiksi on nomineihin konventionaalisesti liitetty, joskaan nollapersonarakenne ei itsessään aina varsinaisesti edellytä possessiivisuffiksia (vrt. esim. *sillä pystyy ilmaisemaan tunteita ja ajatuksia tai tehdä itselle ~ itselleen tärkeitä asioita*; VISK § 731).

Jollain tapaa idiomaattiseksi tulkittavia ilmauksia kirjoitelmasta löytyy vain kaksi.

- (9) Synnyin [Valtio]ssa, mutta rekisterissäni lukee, että äidinkieleni on suomi. *Vuosien myötä* olen havainnut ongelman. Ongelmani on, etten enää tiedä kumpi kielistä on äidinkieleni.
- (10) Äitini puhui minulle *pienestä pitäen* aina suomea, kun paikalla ei ollut [valtio]laisia lapsia.

Jos kohta sekä esimerkin 9 *vuosien myötä* että esimerkin 10 *pienestä pitäen* ovat melko vakiintuneita konstruktiomaisia sanaliittoja, liikutaan tässä jo rajapinnalla sen suhteen, voidaanko ne ylipäätään katsoa idiomaattisiksi. Kaiken kaikkiaan kirjoitelman idiomien vähyydestä (tai pikemmin kokonaan puuttumisesta) päätellen, ettei idiomaattisuus ole tälle kirjoittajalle tuttu tekstuaalinen tyylikeino ja -konventio, mikä saattaisi kieliä esimerkiksi kaunokirjallisiin teksteihin tutustumisen vähäisyydestä.

Informantti 10E207+ tiivistetysti:

Kolme ellipsiä, joista yksi rinnasteisen sivulauseen predikaatin ellipsi, toinen nollapersonalauseen subjektin ja predikaatin ellipsi ja kolmas kompleksisuushakuinen, mutta viittaussuhteiltaan epämääräinen ellipsi, jossa lauserakenne jää lauseenjäseniltään

vaillinaisen oloiseksi. Possessiivisuffiksin tiimoilta kirjoittaminen on tarkkaa; sekä nomineihin että infiniittisiin verbeihin suffiksi on liitetty oikein, eikä viittaussuhteissa esiinny epätarkkuuksia. Idiomeiksi katsottavia ilmauksia on vain kolme, ja nekin kaksi jähmeää konstruktiorakennetta ja merkitykseltään arkinen yhdyssana; idiomaattisuus ei kaikesta päätellen ole kirjoittajalle tuttu tekstuaalinen tyylikeino.

Priorisoi tarkkuutta. Kompleksisen kirjoittamisen pyrkimystä, mutta ellipsin käytössä horjuntaa. Idiomaattisuuden osalta posteriorisoi sujuvuutta.

4.2.11. Informantti 11

Yhdennentoista abiturientin kirjoitelmasta en huolellisella haravoinnillakaan löytänyt kuin yhden ainoan ellipsin. (Esimerkin 6 *miten se vaikuttaa muuhun opiskeluuni ja keskiarvoon* on niin likeinen rinnastus, ettei sitä oikein voida katsoa ainakaan kompleksiseksi ellipsiksi.) Nostin kirjoitelmasta kolme esimerkkiä, jotka ilmentävät kirjoittajan pääasiallisesti käyttämiä viittaussuhdekeinoja (ekspletiivipronominit, anafora). Näiden esimerkkien valossa kirjoittaja pyrkii nähdäkseen pikemminkin välttelemään ellipsiä kuin muodostamaan toistoa kiertäviä rakenteita.

- (1) Yläkoulussa alkoi tietenkin *se* kuuluisa pakkoruotsi, josta en myöskään tietenkään tykännyt, mutta *sen* opiskelu oli kuitenkin melko helppoa kun vähän edes keskittyi, eikä *tätä kyseistä kieltä* vastaan syntynyt mitään erityistä inhoa. Ei minulla mitään tavoitteita ollut ruotsin kielen suhteen, siinä ohella *se* menee ja kokeista pääsee läpi pienellä lukemisella. Lukiossa opiskelin yhteensä kolme kurssia lyhyttä ruotsia ja kolmannella kurssilla tajusin, kun ei opiskelu oikein sujunut, etten aio *tätäkin kieltä* enempää lukea.
- (2) Kun jotain kieltä kuulee ja \emptyset joutuu käyttämään joka päivä, niin arjessa kuin vapaa-ajalla, *siihen* tulee riippuvaiseksi ja *se* tuntuu pahalta jos ei ymmärrä jotain, mikä on läsnä melkein koko ajan.
- (3) Esimerkiksi kun googlaan *jotain* tiettyä asiaa minkä haluan tietää, niin yleensä vastauksia saa vain englannin kielellä, tai kun katson youtubesta *jotain* satunnaisia videoita tai pelaan *jotain* videopeliä, *jotka* ovat muuten melkein aina englannin kielisiä, joudun väkisinkin käyttämään englantia, eikä *siinä* mitään ongelmaa ole. *Tätä kieltä* on vaikea vältellä vaikka yrittäisikin, mutta miksi edes pitäisi? *Sehän* on hienoa, ettei esimerkiksi intialaisen henkilön tarvitse opetella suomea keskustellakseen suomalaisen kanssa ja toisin päin.

Esimerkissä 1 kirjoittaja asemoi *pakkoruotsin* kappaleen reemaksi ja seuraavissa virkkeissä siitä puhuessaan käyttää viittaussuhteena anaforapronomineja *se* ja *tämä*. Rakennetta olisi ellipseillä mahdollista kompleksistaa ja siten sujuvoittaa eksplisiittisten

anaforien sijasta, mutta ellipsi tekstuaalisena konventiona ei vaikuta olevan kirjoittajalle tuttu, mikä saattaa kieliä harjaantumattomuudesta kirjalliseen ilmaisuun.

Esimerkissä 2 on tekstin ainoa ellipsi, jossa nollapersoonarakenteen objekti *jotain kieltä* on yhteinen *ja*-partikkelin jälkeisen verbiketjupredikaatin *joutuu käyttämään* kanssa. Myöhemmin kirjoittaja viittaa samaan objektiin *siihen*-pronominilla ja virke päättyy ekspletiivillä²¹ *se tuntuu pahalta jos* alkavaan jaksoon. Toinen ekspletiivi on nähtävissä esimerkiksi 3 (*Sehän on hienoa, ettei esimerkiksi...*). Myös esimerkin 1 *se kuuluisa pakkoruotsi* on ekspletiivinen lauseke, jossa *se* toimii tavallaan germaanisten kielten määräisyyttä osoittavan artikkelin tavoin; tämä saattaa olla merkki englannin kielen taustavaikutuksesta.

Esimerkissä 3 muiden esimerkkien tapaan huomiota kiinnittää pronominihakuisuus; tässäkin virkejaksossa kirjoittaja ei näytä yrittäneenkään muodostaa elliptisiä rakenteita, vaan ketjuttaa viittaussuhteet *jotain*-, *jotka*- ja *siinä*-pronomineilla. Aiemmin mainittuun englannin kieleen hän viittaa myöhemmin *Tätä kieltä* -anaforalla.

Possessiivisuffikseja on kuuden esimerkin verran.

- (4) Ensimmäisen kosketuksen kieliin sain jo ensimmäisellä luokalla, kun aloitin *koulu-urani* [Kaupungin] [- -]koulussa.
- (5) Syynä saattanee olla se, että *opettajamme* oli todella tiukka ja kärtyinen (– –)
- (6) (– –) miten se vaikuttaa muuhun *opiskeluuni* ja keskiarvoon. Kahdeksan vuoden väkinäisen opiskelun jälkeen *päähäni* ei ole jäänyt ollenkaan käyttökelpoista [- -]nkieltä.
- (7) Toisella kurssilla tuli jo huomattavasti vaikeampia asioita ja *motivaationi* laski hieman, mutta jatkoin silti kielen opiskelua. Kielestä tuli koko ajan vaikeampaa ja etenimme liian nopeasti minun *makuuni*.
- (8) Kuusi kurssia *käytyäni* en vielä kukaan ollut saanut *haluamiani* tuloksia, mutta se oli ollut alitajunnassa tiedossa jo jonkin aikaa.
- (9) Sehän on hienoa, ettei esimerkiksi intialaisen henkilön tarvitse opetella suomea *keskustellakseen* suomalaisen kanssa ja toisin päin.

Possessiivisuffiksaalinen tarkkuus on melko moitteetonta; lekseemiin suffiksi on liitetty oikein esimerkeissä 4, 5, 6 ja 7 sekä niin ikään infiniittisiin verbimuotoihin esimerkeissä 8 ja 9. Esimerkissä 8 *alitajunnassa* tuntuisi aiempien possessiivisuffiksillisten infiniittiverbien jälkeen kaipaavan yksikön ensimmäisen persoonan possessiivisuffiksia tuekseen, koska kirjoittaja tarkoittaa selkeästi omaa alitajuntaansa. Tämä puute ei

²¹ Ekspletiivistä ks. tarkemmin VISK § 1715.

toisaalta varsinaisesti hankaloita virkkeen merkityksen välittymistä ja ymmärrettävyyttä ja siten ole katsottavissa ilmaisun varsinaiseksi epätarkkuudeksi.

Idiomeja on neljä kappaletta, joista verbillisiä idiomeja kaksi (esimerkit 10 ja 12), verbittömiä yksi (11) ja muita idiomeja yksi (13).

- (10) En koskaan oikein innostunut [– –]nkielestä, mutta kolmannella luokalla, kun aloitettiin oikein kunnolla opiskelemaan, niin *maku meni kokonaan* koko kielestä.
- (11) Yläkoulussa alkoi tietenkin se kuuluisa *pakkoruotsi*, josta en myöskään tietenkään tykännyt (– –)
- (12) Se oli jotenkin tosi siistiä. Ensimmäisellä kurssilla opiskelu sujui todella hyvin ja ajattelin että tämän kielen minä *hanskaan*.
- (13) Kun jotain kieltä kuulee ja joutuu käyttämään joka päivä, *niin* arjessa *kuin* vapaa-ajalla, siihen tulee riippuvaiseksi ja se tuntuu pahalta jos ei ymmärrä jotain, mikä on läsnä melkein koko ajan.

Esimerkissä 10 nähtävä verbi-idiomi on tapauksista selkeimmin idiomaattinen; *maku meni kokonaan* on selkeästi metaforinen lausuma yhteydessä, jossa puhutaan toiminnasta, jossa interaktiota varsinaista makuaistia käyttäen ei konkreettisesti suoriteta. Idiomi on rakenteeltaan ja merkitykseltään lähellä eräänlaista kokijakonstruktiota, jonka Nenonenkin (2002: 104–107) mainitsee omana idiomien erikoiskategorianaan.

Esimerkin 11 yhdyslekseemissä *pakkoruotsi* on diskurssiperäistä lekseemitason idiomaattisuutta, jota käsittelin informantin 2E2A9+ idiomeja käsittelevässä osuudessa. Tässä kontekstissa lekseemiä vielä tehostaa ekspletiivinen *se kuuluisa* -etumäärite. Esimerkissä 12 käytetty verbi *hanskaan* ei oikeastaan ole merkitykseltään suoranaisen idiomaattinen; verbi on tällaisessa käytössä merkitykseltään pikemmin puhekielisyyteen kallistuva, ei niinkään asiatyylinen. Verbivalinta tässä kontekstissa saattaa olla kirjoittajan pyrkimys produktiivisuuteen, mutta arvioisin, ettei se äidinkielenomaisuuden osalta aivan tavoita sujuvan ilmaisun kriteerejä.

Esimerkin 13 muu idiomi *niin X kuin X* on tekstiä rakenteellisesti sujuvoittava partikkelikonstruktiio; nähdäkseni sen konventionaalisessa muodossa liitetään *kuin*-partikkelin jälkeiseen nominiin tai infiniittiseen muotoon *-kin*-fokuspartikkeli; tästä esimerkistä fokuspartikkeli puuttuu. Tämä ei toisaalta varsinaisesti hankaloita ymmärrettävyyttä.

Informantti 11E2O7- tiivistetysti:

Ellipsejä yksi ainoa; pronominihakuisuuden, ekspletiivien ja anaforien määrästä voidaan päätellä, että pyrkii jopa välttämään elliptisiä ja siten kompleksisempia muodosteita. Possessiivisuffiksin osalta kirjoittaa tarkasti; löytyy yksi ainoa suffiksaalisesti vaillinaisen oloinen lekseemi, joka ei kuitenkaan varsinaisesti hankaloita kokonaisuuden ymmärtämistä. Yksi metaforinen idiomi, diskurssiperäinen lekseemi-idiomi ja partikkelikonstruktio sekä idiomihakuinen verbi, mutta verbi-idiomin merkityssävy on tällaisessa yhteydessä puhekielenomainen ja partikkelikonstruktio on epäkonventionaalisesti muodostettu. Jonkinlainen käsitys idiomaattisuudesta tekstuaalisena tyylikeinona, mutta sujuvuudessa esiintyy idiomaattisuuden osalta hienoista horjuntaa.

Priorisoi sekä tarkkuutta että jonkin verran sujuvuutta kompleksisuuden kustannuksella.

4.2.12. Informantti 12

Heikoimmin arvioidusta kirjoitelmasta löytyy ellipsirakenteita neljän esimerkin verran.

- (1) Nämä *älykellot ja -puhelimet*, ovat äärimmäisen monimutkaisia keksintöjä, sillä ne tuovat nykyihmiselle monia eri mahdollisuuksia, jotka olivat verrattavissa taikuuteen vielä muutama sukupolvi sitten.
- (2) Näiden uusien tuulien mukana pyyhkiytyi pois vanhanaikainen sääty-yhteiskunta. Kehitys ikävä kyllä johti - ja myös pysähtyi hetkeksi - *ensimmäiseen- ja toiseen maailmansotaan*.
- (3) Nykyaikainen älytekniikka on todellakin suurenmoista, sillä *se pitää meidät* ajan tasalla maailman tapahtumista ja \emptyset välittömässä yhteydessä läheisiin helpottaen tavallisen ihmisen elämää huomattavasti.
- (4) *Se luo* lukemattomia ja samalla ennennäkemättömiä mahdollisuuksia nykyajan ihmiselle, mutta \emptyset myös uhkia.

Esimerkeissä 1 ja 2 on kahden peräkkäisen yhdyssanan muodostama ellipsi, jossa etu- tai jälkijäsen on jätetty toistamatta ja ilmipanemattomuus osoitettu yhdysviivalla. Esimerkin 1 *älykellot ja -puhelimet* osoittaa yhdyssanojen yhteisen määriteosan noudatellen oikeinkirjoituskonventioita, mutta esimerkissä 2 kirjoittaja ei olekaan hahmottanut, että nominin *maailmansota* kaksi peräkkäistä adjektiivimäärittä *ensimmäinen* ja *toinen* eivät tällaisessa rakenteessa muodosta rinnasteisten yhdyssanojen ellipsiä, vaan adjektiivimääritteet ovat itsenäisiä etumääritteitä, jolloin yhdysviivan käyttöä ei edellytetä.

Esimerkissä 3 on virkkeensisäinen subjektin, predikaatin ja objektin ellipsi. Esimerkissä 4 on samantyyppinen virkkeensisäinen subjektin ja predikaatin ellipsi. Esimerkissä 3 ellipsi kytkeytyy anaforaan *se pitää meidät*, joka puolestaan viittaa virkkeen subjektiin *nykyaikainen älytekniikka*; rakenne on täten esimerkin 4 ellipsiä hieman kompleksisempi, koska ellipsi esimerkissä 4 osoittaa suoraan virkkeenalkuisiin subjektiin ja predikaattiin.

Possessiivisuffikseja koko kirjoitelmasta löytyy kaiken kaikkiaan ainoastaan kolme (esimerkit 5 ja 7).

- (5) Ihmiset pelkäsivät, että koneiden aiheuttama automatisaatio veisi heidän *työnsä* - tavallaan tämä pelko kuitenkin tuli osoittautumaan todeksi tulevaisuudessa.
- (6) (– –) Luddiitit Englannissa 1800-luvun alussa. *Heidän tavoitteena* oli estää yhteiskunnan koneellistuminen tuhoamalla tehtaita ja sabotoimalla rautateitä.
- (7) Jos Luddiitit olisivat pysyneet *aikeissaan* pysäyttää kehitys, olisi *maailmamme* paikka, jossa miljoonia ihmisiä edelleen kuolisi ruttoon vain koska antibioottia ei olisi vielä keksitty.

Kolmannen persoonan viittaussuhteiden osalta suffiksien käyttö on kyllä tarkkaa tapauksissa 5 ja 7, mutta esimerkin kuusi genetiivimääritteen perästä se puuttuu. Kokonaisuutta tarkastellen possessiivisuffiksin prosentuaalinen vähyys on huomionarvoinen seikka; onko kirjoittaja pyrkinyt suorastaan välttelemään sen käyttöä? Toisaalta kolmesta esimerkistä kahdessa käyttö on tarkkaa ja kolmannesta persoonasta esiintyy kaksi allovarianttia *-an* ja *-nsä*.

Idiomeja kirjoitelmasta löytyy kolme kappaletta. Essee on otsikoitu esimerkin 8 mukaisesti (verbillinen lausekeidiomi) ja ainoat leipätekstinsisäiset idiomeiksi katsottavat ilmaukset ovat esimerkin 9 muu idiomi ja esimerkin 10 verbillinen lausekeidiomi.

- (8) *Uudet tuulet puhaltavat*
- (9) (– –) teollisen vallankumouksen, jonka *jälkimmäisissä* elämme tänä päivänäkin.
- (10) Nykyaikainen älytekniikka on todellakin suurenmoista, sillä *se pitää meidät ajan tasalla* maailman tapahtumista ja välittömässä yhteydessä läheisiin helpottaen tavallisen ihmisen elämää huomattavasti.

Jos kohta varsinaiseksi jähmeäksi idiomiksi voidaan kenties katsoa vain esimerkin 10 *pitää ajan tasalla*, on otsikon lausekeidiomissa ja adverbialissa *jälkimmäisissä* metaforinen, kuvallinen konnotaatio. Näiden kolmen esimerkin valossa kirjoittajalla on ymmärrystä idiomaattisuuden periaatteista, joskin idiomien vähäinen määrä herättää kysymyksen siitä, mikä on idiomaattisten ilmausten vähäisyyden (pyrkiikö kirjoittaja

välttelemään niitäkin?) ja heikomman arviointimenestyksen välinen korrelaatio. Tämä on toisaalta myös seikka, johon osaltaan vaikuttavat arvioinnin tehneen opettajan henkilökohtaiset näkemykset, yleiset arviointikriteerit ja tehtäväkohtaiset painotukset, joista minulla ei ole sen tarkempaa tietoa.

Informantti 12E1O6 tiivistetysti:

Neljä ellipsiä, joissa subjektin ja predikaatin ellipsejä, rinnasteiset yhdyssanat ja peräkkäisten adjektiivimääritteiden ellipsi, jonka kirjoittaja on virheellisesti hahmottanut yhdyssanaellipsiksi. Possessiivisuffikseja on koko kirjoitelmassa vain kolme, joissa kolmannelta persoonasta kaksi allovarianttia, mutta yhdestä genetiivimääritteen jälkeisestä nominista omistusliite puuttuu. Idiomeja kolme; otsikkona verbillinen lausekeidiomi, leipätekstissä yksi idiomaattinen, kuvallinen yhdyssana sekä jähmeä lausekeidiomi.

Ei ole nähdäkseni yksiselitteisesti osoitettavissa, että kirjoittaja pyrki erityisesti priorisoimaan mitään kolmesta osa-alueesta: kompleksisuutta, tarkkuutta tai sujuvuutta.

5. Päätelemät ja kokoavaa pohdintaa

Olen tarkastellut kvalitatiivisesti äidinkielenään suomea puhuvien abiturienttien kurssiesseiden kompleksisuutta, tarkkuutta ja sujuvuutta. Tarkoitukseni oli selvittää, millaisia kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden laadullisia (tai toissijaisesti määrällisiä) eroavaisuuksia paremmiksi ja heikommiksi arvioitujen esseiden välillä on, ja onko ehkä osoitettavissa, että äidinkielisillä kirjoittajilla ilmenisi taipumusta priorisoida jotakin noista kolmesta osa-alueesta muiden kustannuksella, kuten suomi toisena kielenä -oppijoiden kielenkäytön tutkimuksissa on havaittu. Olettamukseni oli, että äidinkielisellä kirjoittajaryhmällä korkeaan arvosanaan yltäneet esseet olisivat sekä kompleksisempia, tarkempia että sujuvampia kuin heikomman arvosanan saaneet; että kouluarvosanan ja kolmen tarkastellun kielitaitoalueen kattokategorian välillä olisi positiivinen korrelaatio.

Alaluvuissa 5.1, 5.2 ja 5.3 jäsenän ja erittelen analyysin pohjalta tekemiäni havaintoja esseiden kompleksisuudesta, tarkkuudesta ja sujuvuudesta. Alaluvussa 5.4 suhteutan osa-alueita toisiinsa taulukon avulla. Alaluvussa 5.5 luon yhteenvedon, jossa pohdin tutkimustuloksia sekä analysointimetodin soveltuvuutta tällaisen aineiston käsittelyyn.

5.1. Esseiden kompleksisuus

Kompleksisuutta tarkastelin elliptisten lause- ja virkerakenteiden valossa määritellen kompleksisuuden siten, miten elliptiset rakenteet ilmentävät kirjoittajan kykyä käyttää kieltä taloudellisesti tiivistäen, tarpeetonta tautofoniaa välttäten. Toisaalta olen myös kiinnittänyt huomiota tapauksiin, joissa ellipsimuodosteissa on viittaussuhteellista epämääräisyyttä tai muotojen inkongruenssia; tällaisissa tapauksissa virkerakenteiden kompleksistaminen ellipsirakenteilla ei ole ollut hiottua tai loppuun asti mietittyä. En ole systemaattisesti laskenut ellipsiedustumien tarkkoja määriä ja suhteuttanut niitä esim. esseiden kokonaissanamääriin, vaan olen pyrkinyt arvioimaan ellipsejä(kin) pääasiassa laadullisesti. Ellipsiesiintymien kokonaismääristä voi kuitenkin päätellä jotakin kirjoittajien yleisistä valmiuksista muodostaa toisteisuutta välttäviä rakenteita, joten sikäli kokonaismäärien summittainen vertailu kirjoittajien välillä on joissakin tapauksissa perusteltua.

Mitä tulee elliptisten rakenteiden kokonaisesiintyvyyteen kautta linjan, löytyi jokaisesta kahdestatoista esseestä vähintään yksi ellipsi. Kompleksisimmat ellipsit löytyivät (varsin odotetusti) parhaimmiksi arvioituista esseistä informanteilta 1E2O9½, 2E2A9+ ja 3E1A9, joskin informantin 4E1O9- esseessä kompleksisuus osoittautui posteriorisoiduksi osa-alueeksi suhteessa kahteen muuhun.

Ellipsejä oli useampia myös arvosanalla 8 alkaviksi arvioituissa esseissä, joissa tosin alkoi selvästi esiintyä paremmiksi arvioituja enemmän ellipsirakenteiden viittaussuhteellista vaillinaisuutta, muotojen epäsymmetriaa ja inkongruenssia (8E1O8-), jopa epäkieliopillisuutta (7E1A8). Myös anaforarakenteisia viittaussuhteita (6E2A8+, 8E1O8-) esiintyi niissä selvästi paremmiksi arvioituja enemmän.

Samoja tendenssejä oli havaittavissa myös arvosanalla 7 alkaviksi arvioituista esseistä; informantin 9E1A7½ neljän ellipsin valossa voi päätellä hänen ainakin ymmärtävän ellipsin periaatteen, kun taas informantilla 10E2O7+ ilmeni viittaussuhteellista epämääräisyyttä ja informantin 11E2O7- esseestä jäi väkevä vaikutelma, että kirjoittaja pyrkii suorastaan karttamaan ellipsirakenteita. Ainoasta arvosanalla 6 arvioidusta esseestä (12E1O6) löytyi jokunen ellipsi, joskin ellipsin vaikutusalaan kuuluvia komponentteja osoittavien elementtien suhteen ilmeni oikeinkirjoitusteknistä horjuntaa.

Arvosanalla 9 alkaviksi arvioitujen esseiden ellipseissä ilmeni laajaa laadullista variaatiota. Jokaisessa oli käytetty jonkinlaista prototyyppistä ellipsiä, jollainen on esimerkiksi subjektin tai finiittiverbin ellipsi virkkeen jälkimmäisessä lauseessa. Informantin 1E2O9½ ellipsirakenteet ilmensivät ymmärrystä siitä, että sijamuodon valinta määrää ellipsirakenteiden korrelaattisuhteet; kirjoittaja on siis tietoinen niistä sijamuotovalintoihin liittyvistä rajoituksista, joita nomineilla on lauseasemissa esiintyessään. Myös sellaiset rinnasteiset yhdyssanamuodosteet kuin *hyvä opiskeluympäristö, -välineet ja...* ilmentävät taloudellista kieliajattelua, joka onkin ellipsimuodosteiden ydinfunktio. Informantti 2E2A09+ käytti prototyyppisten tapausten ohella mm. ketjuellipsiä, jossa viiden lekseemin muodostelmaa kuljetetaan elliptisesti mukana kolmessa rinnasteisessa päälauseessa (tällainen rakenne olisikin ilman ellipsiä varsin hengästyttävä). Informantilla 3E1A9 ilmeni nk. prototyyppisten ellipsien ohella hienoista häilyvyyttä sen suhteen, jääkö rakenne elliptisyyden osalta jo liiankin vaillinaiseksi; rinnasteinen ellipsirakenne tapauksessa, jossa käytetään kahta eri modusta, tuntuisi jäävän kaipaamaan tuekseen *kuin*-konjunktioita luettavuuden helpottamiseksi

(otoksessa on kuvattu takaapäin, kun nainen ajaa autoa toisella kädellä ja ilman leikkausta, \emptyset pitäisi puhelinta toisessa \emptyset). Elliptisyys voi toisinaan olla myös veteen piirretty viiva, monimutkaistakaan rakennetta ei nimittäin aina ole suotavaa vaillinaistaa liikaa. Informantti 4E1O9- ilmensi ellipsin tiimoilta kompleksista ajattelua mm. rakenteissa, joissa hän kuljettaa ellipsin korrelaattia peräkkäisissä lauseissa, joissa subjektillisuus ja subjektittomuus vaihtelevat. Hänen esseessään toisaalta esiintyi myös joitakin redundantteja rakenteita sekä kokonainen virke, jossa edeltävään virkkeeseen nojautuva ellipsihakuisuus kaipasi selkeästi rakennetta sujuvoittavaa uudelleenmuotoilua virkkeensisäisen muotojen inkongruenssin (tai epäsymmetrian) takia.

Arvosanalla 8 alkaviksi arvioituissa esseissä oli niin ikään havaittavissa ellipsien laadullista variaatiota, mutta huomiota kiinnittää arvosana-asteikolla alaspäin mentäessä anaforan lisääntyvä käyttö sekä suoranaisesti epäkieliopillisten rakenteiden esiintyminen. Katson omassa tutkimusasetelmassani ellipsin aina anaforaan kompleksisemmaksi vaihtoehdoksi, joten siinä suhteessa näiden esseiden ellipsi- ja muut viittaussuhderakenteet eivät olleet arvosanalla 9 arvioituihin esseisiin nähden ainakaan kompleksisempia. Informantin 5E1O8½ kompleksisin ellipsi oli *mikä-*interrogatiivipronominin ellipsi rinnasteisessa rakenteessa, jossa ellipsin ja pronominin väliin jäi kuusi sanaa. Muut olivat ns. perustapauksia. Informantilla 6E2A8+ selkeitä ellipsitapauksia oli vain kolme, joista kompleksisimmaksi katson virkkeenloppuisen objektin ellipsin kahden rinnasteisen päälauseen jälkipuoliskossa. Muutoin hän turvautui useimmiten anaforaviittauksiin. Informantin 7E1A8 kompleksisin ellipsi oli kahden virkkeensisäisen peräkkäisen lauseen rakenne, jossa ensimmäinen ellipsi viittasi edeltävään predikaattiin ja jälkimmäinen edeltävään e-subjektiin; virkkeessä on siis tavallaan kaksi eri ellipsiä. Toisaalta esseessä oli virke, jossa infiniittisen rakenteen ja nollapersoonan rinnasteinen käyttö aikaansai **kiusatun ärähtäessä tai etääntyessä voi aiheuttaa negatiivista ilmapiiriä* -rakenteen, joka onkin nominatiivisubjektin puuttumisen vuoksi epäkieliopillinen. Informantilla 8E1O8- kompleksisin ellipsi oli predikaatin ellipsi kolmen lauseen ketjutetussa rakenteessa, mutta virkkeensisäisen infiniitivien inkongruenssin vuoksi (*on tärkeää pitää asiansa kunnossa - - yhteiskunnan pidettävä huolta - - ja taistella kansainvälisesti*) viittaussuhteet jäivät osin epämääräisiksi ja kokonaisuuden hahmottaminen hankaloitui. Pääosin kirjoittaja turvautui kautta linjan useimmiten anaforaviittauksiin.

Jokaisessa arvosanalla 7 tai 6 alkavaksi arvioidussa esseessä oli ellipsejä, informantilla 11E2O7- ainoastaan yksi; sikäli hän on tämän ryhmän mielenkiintoisin tapaus. Ainoa hänen tekstistään löytynyt ellipsi oli melko yksinkertaisen nollapersoonarakenteen rinnasteisen objektin ellipsi. Anafora ja runsas ekspletiivipronominien esiintyminen (*se tuntuu pahalta jos ei ymmärrä jotain*) luovat asiatyylisyyteen pyrkivään tekstiin puhekielisyyden vaikutelmaa, joskin itselleni herää epäily myös englannin kielen taustavaikutuksesta (toisin kuin suomessa, englannin kielessä muodollisen subjektin käyttöä edellytetään). Informantin 9E1A7½ neljässä ellipsisissä oli mm. subjektiosan kontrastiivinen ellipsi aloittavassa kielto- ja jälkimmäisessä myöntömuotoisessa lauseessa sekä lisäksi virkerakenne, jossa ellipsi aloittavassa kopulalauseessa on yhteinen päättävän omistuslauseen kanssa, jolloin virkkeessä on tavallaan kaksi eri ellipsiä. Informantin 10E2O7+ kolmesta varsinaisesta ellipsisistä yksi oli rajatapaus: ellipsihakuisessa kahden peräkkäisen virkkeen rakenteessa varsinainen korrelaatio suhde jää avoimeksi. Muutoin hän turvautui useimmiten anaforaviittauksiin. Informantilla 12E1O6 ellipsejä oli neljä, joista laadultaan kompleksisimmaksi katson subjektin, predikaatin ja objektin klusteriellipsin kahden rinnasteisen sivulauseen jälkikomponentissa. Oikeinkirjoitusteknistä horjuntaa ilmeni; kirjoittaja ei ollut hahmottanut indefiniittistä pronominetumääritettä (**ensimmäinen- ja toinen*) itsenäiseksi lekseemikseen.

Kokonaisuutta jatkumona tarkastellen näyttää siltä, että ellipsejä esiintyy enemmän paremmiksi arvioiduissa esseissä, ja alaspäin mentäessä ellipsit vähenevät anaforan ottaessa jalansijaa. Kaikkiaan kahdella informantilla (4E1O9- ja 11E2O7-) kompleksisuus on melko yksiselitteisesti heikoksi osoitettavissa oleva osa-alue. Priorisointijakaumataulukossa (alaluvussa 5.4) olen määritellyt kompleksisuuden neutraalin kategoriaan niissä tapauksissa, joissa ellipsejä ei määrällisesti ole montaa, mutta niiden laadusta voi päätellä kirjoittajan ymmärtävän ainakin ellipsin muodostamisen peruseräkkeet. Informantin 4E1O9- kohdalla laadullisiin kriteereihin liittyvää ongelmatiikkaa (redundanssi, virkkeiden inkohereenssi) ilmeni siinä määrin muihin osa-alueisiin nähden, että ellipsien kokonaismäärästä huolimatta hän nähdäkseen posteriorisoi tätä osa-aluetta. Informantin 11E2O7- tapauksessa elliptisyyden karttaminen oli niin ilmeistä, ettei posteriorisointitendenssin suhteen jää tulkinnanvaraa.

5.2. Esseiden tarkkuus

Esseiden tarkkuutta tarkastelin possessiivisuffiksiesiintymien valossa. Perustelin possessiivisuffiksia tarkkuuden mittarina sillä, että sen käyttöä ja hallintaa yleiskielessä edellytetään (Iisa ym. 2012: 204), ja toisaalta nykysuomalaisilla näyttää olevan sen hallinnassa paikoittaisia hankaluuksia.

Arvosanalla 9 alkaviksi arvioituissa esseissä ilmeni tarkkuuden suhteen hienoista hajontaa. Informantilla 1E2O9½ possessiivisuffiksien käyttö oli tarkkaa ja hallittua kautta linjan sekä nominien että infiniittisten verbimuotojen suffiksien osalta, samoin kuin informanteilla 2E2A9+ ja 4E1O9-; heistä horjuntaa ilmeni ainoastaan informantilla 2E2A9+ tapauksessa, jossa genetiivimäärityksen jälkeisestä agenttipartisiipista suffiksi puuttui. Informantilla 3E1A9 puolestaan ilmeni possessiivisuffiksien käytössä merkittäviä puutteellisuuksia: viittaussuhteissa oli epämääräisyyttä ja useissa tapauksissa, joissa genetiivimääritykset edellyttäisi jälkikomponentin possessiivisuffiksillisuutta, suffiksi puuttui (*heidän asentojen; vaikka kuvan muut henkilöt poistettaisi*).

Arvosanalla 8 alkaviksi arvioitujen esseiden tarkkuus oli possessiivisuffiksien valossa jakaumallisesti suunnilleen paremmiksi arvioituja vastaava; informanteilla 5E1O8½, 7E1A8 ja 8E1O8- käyttö oli johdonmukaista ja viittaussuhteiltaan selkeää kautta linjan sekä nomineissa että infiniittisissä verbimuodoissa, joskaan informantin 5E1O8½ esseessä ei infiniittisiä verbimuotoja esiintynyt. Puutteita ilmeni informantilla 6E2A8+, joka kyllä selvästi osoitti hallitsevansa omistusliitteen käytön peruseräperiaatteet kaikissa persoonissa, mutta genetiivimäärityksen jälkikomponentista adverbissa ja infiniittisessä verbimuodossa (*heidänkin edestä; hänen ilmaistessa*) suffiksi puuttui. Kokonaisuutta tarkastellen katsoisin hänen tapauksessaan näiden menevän pikemminkin huolimattomuuden kuin tietämättömyyden piikkiin.

Arvosanalla 7 ja 6 alkaviksi arvioituissa esseissä tarkkuuden puutteita ilmeni informanteilla 9E1A7½ ja 12E1O6, kun taas informantin 10E2O7+ suffiksaalinen tarkkuus oli moitteetonta. Myös informantti 11E2O7- kirjoitti tarkasti, yhtä hienoista vaillinaisen oloista lekseemiä lukuun ottamatta. Informantilla 9E1A7½ esiintyi epäkieliopillinen rakenne, jossa genetiivimäärityksen ja agenttipartisiipin yhdistelmä edellyttää adverbien possessiivisuffiksia (**älypuhelinen mukana tuoma*). Myös useammasta lauseesta koostuvassa virkkeessä esiintyi persoonamuotojen inkongruenssin

luomaa virkkeensisäistä epäsymmetrisyyttä, joka saattaa joko hämärtää tai kokonaan pirstoa possessiivisuffiksien korrelaattisuhteet. Informantin 12E1O6 esseessä oli käytetty ainoastaan kolmea possessiivisuffiksia; kolmannelta persoonasta tosin esiintyivät allovariantit *-an* ja *-nsä*. Tarkkuuden puutteena hänellä ilmeni yksi vaillinainen genetiivimääritteen ja sen jälkikomponentin tapaus (*heidän tavoitteena*).

Pääosin äidinkielliset kirjoittajat vaikuttavat hallitsevan possessiivisuffiksin käytön ja muodostuseriaatteen varsin hyvin; horjuvuuksia tarkkuudessa ilmeni alle puolella kirjoittajista, eikä varsinaisia räikeitä kielenvastaisuuksia ilmennyt kenelläkään. Olin etukäteen uumoillut, että tyypillisin aineistossa esiintyvä possessiivisuffiksivirhe olisi genetiivimääritteen jälkeisen täydentävän nomini- tai infinitiivikomponentin suffiksin (**sinun talo*; **hänen tehdessä* jne.) puuttuminen. Olettamukseni osui oikeaan; kyseinen virhetyyppi esiintyi kaikkiaan viiden informantin tekstissä eli lähes puolella kaikista.

5.3. Esseiden sujuvuus

Idiomaattiset ilmaukset olivat esseiden sujuvuusanalyysin kiintopiste. Esitin idiomaattisuuden ilmentävän kirjoittajien semanttis-pragmaattista kielellistä tietovarantoa, joka on yksi johdannossa mainitsemani sisäisen kieliopin ulottuvuuksista. Olen sujuvuusanalyysissä puhunut myös mm. produktiivisuuden ja konventionaalisuuden käsitteistä, joilla viitataan idiomijatkumoon, jonka toisessa päässä vaihtelu on täysin vapaata, kun toisessa päässä vaihtelua ei ole lainkaan (Nenonen 2002: 4; ks. konventionaalisuudesta myös Häkkinen 2002: 451). Poimin esseistä verbilliset ja verbittömät lausekeidiomit sekä ns. muut idiomit, joihin lukeutuvat mm. *mykkäkoulu*-tyyppiset yhdyssanalekseemit, joilla on käyttökontekstissaan jonkinlainen kuvallinen tai metaforinen merkitys.

Jokaisesta esseestä löytyi idiomeja, joskin niiden kokonaisesiintyvyyksissä oli huomattavaa vaihtelua: informantilla 1E2O9½ oli kaikkiaan ainoastaan kaksi, informantilla 10E2O7+ kaksi ja informantilla 12E1O6 kolme idiomaattiseksi katsottavaa tai jollain tavoin idiomihakuista ilmausta. Informantin 10E2O7+ tapauksessa jäi myös tulkinnanvaraiseksi, onko syytä katsoa *vuosien myötä* -tyyppisiä konstruktiosanaliittoja varsinaisesti idiomaattisiksi; sisällytin ne kuitenkin analyysiin, koska hänen kohdallaan nämä olivat tekstin eniten idiomaattisuutta lähentelevät ilmaukset.

Arvosanalla 9 alkaviksi arvioituissa esseissä idiomien käyttö oli varsin monipuolista ja varioivaa monella tasolla, joskin sujuvuuden arviointi informantin 1E2O9½ kahden idiomien valossa osoittautui ongelmalliseksi. Lähtökohta idiomaattisuuden soveltamiselle KTS-faktoriksi on laskea sen varaan, että idiomeja tekst(e)istä ylipäänsä löytyy; tämä on yksi KTS-kolmijakoon perustuvan kielianalyysin kompastuskivistä, mihin palaan tarkemmin alaluvussa 5.5. Produktiivisuutta idiomaattisuudessa ilmeni informanttien 1E2O9½ ja 4E1O9- esseissä (*kaksi kasvoa*; otsikointi *Kärpäsestä härkänen, kärpäsestä härkänen*). Konventionaalisia eli jatkumon ”jähmeän” pään verbillisiä idiomeja löytyi kaikilta neljältä: *palata ruohonjuuritasolle* (1E2O9½); *kiertää kaukaa* (2E2A9+), *paeta hetkestä* (3E1A9) ja *sännätä pakoon* (4E1O9-). Metaforista idiomaattisuutta ilmeni informantin 3E1A9 esseessä ilmauksien *varjopuolensa, rakkauden liekin sammumisesta* ja *punainen lanka* muodossa; myös informantin 1E2O9½ *kaksi kasvoa* menee tähän kategoriaan. Tarkasteltaessa idiomeja osana ympäröivää kontekstia – idiomit ovat lähes aina osa jotakin ympäröivää kokonaisuutta, joten konteksti on aina syytä ottaa tarkastelussa huomioon – ei kenelläkään yhdeksikkökategorian informanteista esiintynyt idiomeja, joka ei vaikuttaisi istuvan käyttökontekstiinsa saumattoman oloisesti. Kaikilla neljällä voidaan katsoa sujuvuuden olevan kompleksisuuden ohella priorisoitu ja siten vahva osa-alue, jos kohta informantin 1E2O9½ kahden idiomien valossa ei oikein voida tehdä asian tiimoilta perinpohjaista laadullista arviota.

Arvosanalla 8 alkaviksi arvioitujen informanttien idiomien käytössä ilmeni yhdeksikköjen tapaan kiinnostavaa variaatiota. Kaikki neljä olivat käyttäneet jonkinlaista prototyyppisen verbillisen kollokaatioidiomien perustapausta (informantin 5E1O8½ *ei pötki pitkälle*, informantin 6E2A8+ *vetävät nenästä*, informantin 7E1A8 *kitkeä juurineen* ja informantin 8E1O8- *ratkeaisi riemusta*). Muunlaisia idiomaattisiksi katsottavia ilmauksia ilmeni sekä lausekekomplementteina (informantin 7E1A8 *näyttää ässiä hihassani*, informantin 5E1O8½ *pitämään pään kylmänä*) että yksittäisinä leksemeinä (informantin 6E2A8+ *sudenkuoppia*, informantin 8E1O8- *lastenleikkiä*). Myös diskursiivisperäistä idiomaattisuutta ilmeni (informantin 5E1O8½ *Kuka pelkää mustaa miestä?* -otsikointi ja slangimaisen *JONNE*-appellatiivin käyttö, informantin 8E1O8- *vain taivas on rajana* -sananlasku). Tekstien sujuvuutta määrittävinä muuttujina idiomeissa ilmeni tällä informanttiryhmällä kahdenlaista problematiikkaa; informantin 5E1O8½ otaksuttavasti provosoivaksi tyylikeinoksi tarkoittama versaalein kirjoitettu aloitusosuus *JONNE*-appellatiiveineen sekä informantin 7E1A8 verbillinen idiomi

lukiessaan kiusatun avointa kirjaa, jossa produktiivisuushakuisuus idiomien konventionaalista muotoa muuntelemalla onkin johtanut semanttisesti epäjohdonmukaiseen lopputulokseen. Idiomiesiintymien kokonaisuutta tarkastellen kummallakaan edellä mainituista ei kuitenkaan ilmennyt sellaisia huomattavia horjumuksia, jotka hankaloittaisivat tekstin ja kulloisenkin sanottavan ymmärrettävyyttä toimien siten tekstien sujuvuutta merkittävästi heikentävinä tekijöinä. Ylipäänsä kaikilla tämän ryhmän neljällä informantilla idiomeissa oli variaatiota, idiomit pääsääntöisesti istuivat konteksteihinsa saumattoman tuntuisesti eikä niiden osalta yhdenkään tekstin sujuvuutta voi katsoa suoranaisesti posteriorisoiduksi osa-alueeksi.

Arvosanoilla 7 ja 6 alkaviksi arvioituista esseistä huomasit selvästi, että idiomien määrä väheni huomattavasti arvosana-asteikolla alaspäin mentäessä. Informantilla 9E1A7½ idiomeja esiintyi vielä jopa yhdeksän kappaletta, kun taas informantilla 10E2O7+ edes jokseenkin idiomaattisiksi katsottavia ilmauksia oli ainoastaan kaksi. Informantilta 11E2O7- löytyi neljä ja informantilla 12E1O6 kolme idiomia. Informantilla 9E1A7½ idiomien käyttö oli varsin monipuolista: niissä ilmeni diskursiivisuutta (*omaan kuplaan*), metaforisuutta (*syvillä vesillä*, *tuhkan tuuleen*), kollokationaalisuutta (*vallata jalansijaa*) sekä lekseemitason idiomaattisuutta (*mykkäkoulu*). Aivan tarkkaan ottaen informantilta 10E2O7+ kiistattomiksi idiomeiksi katsottavia ilmauksia ei oikeastaan löytynyt lainkaan; sellaiset fraasimaiset ilmaukset kuin *vuosien myötä* ja *pienestä pitäen* ovat pikemmin kahden lekseemin vakiintuneita adverbiaalikonstruktioita kuin idiomeja, jotka itsessään kantavat jonkinlaista kiteytyntä merkityssisältöä. Informantin 11E2O7- idiomeissa ilmeni metaforisuutta (*maku meni kokonaan [koko kielestä]*) ja idiomaattinen konstruktioidiomini (*niin arjessa kuin vapaa-ajalla*), mutta *pakkoruotsi*-tyypin yhdyslekseemit jäänevät tässäkin tapauksessa rajapinnan tuntumaan sen suhteen, voidaanko ne lukea idiomaattisuuden piiriin. Informantilla 12E1O6 idiomeja oli kolme: otsikko *Uudet tuulet puhaltavat* ja adverbiaalilekseemin *jälkimainingeissa* kielikuvallisina elementteinä ja ainoana jähmeänä idiomina verbillinen lausekeidiomi *se pitää meidät ajan tasalla*. Siinä, missä informantilla 9E1A7½ sujuvuus on vielä selkeästi priorisoitu osa-alue, tapahtuu alaspäin mentäessä idiomaattisuuden romahdus: kolmella muulla idiomeja esiintyy vain kourallinen, ja heillä tarkkuus on priorisoitu osa-alue.

5.4. Esseiden kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus jatkumona ja suhteessa toisiinsa

Toinen tutkimuskysymykseni koski priorisointisuhdanteita: oletin, että parempaan arvosanaan yltäneet esseet olisivat sekä kompleksisempia, tarkempia että sujuvampia kuin heikommiksi arvioidut. Vahva kirjoittaja siis osoittaisi sekä ellipsirakenteiden, omistusliitteiden tarkan käytön että idiomaattisten ilmausten hyvää hallintaa, kun taas heikolla kirjoittajalla ilmenisi ongelmia näillä kaikilla kolmella osa-alueella.

Pro graduni aiheesta tutkimuksentekomielessä kiinnostuneen lukijan on syytä huomata ja tiedostaa, että koska analyysini on pääasiassa laadullinen eikä perustu esimerkiksi tarkkojen sanamäärien laskemiseen, virkkeiden pituuksien mittaamiseen tai kirjoitusnopeuksien kellottamiseen, ei tutkimustuloksiani tai johtopäätöksiäni voi sellaisenaan verrata muihin kompleksisuus-, tarkkuus- ja sujuvuustutkimuksiin. Olen toki joutunut ottamaan esimerkiksi virkkeiden pituuksia koskevia seikkoja huomioon sikäli, että virkkeiden kompleksistaminen ellipsillä kyllä vaikuttaa virkkeiden kokonaispituuksiin; laadullisessa analyysissä fokus ei kuitenkaan ole tarkkojen virkkeensisäisten sanamäärien laskemisessa. Kajanderkin (2013: 48) itse asiassa huomauttaa, että suomen kaltaisissa morfologialtaan rikkaissa kielissä virkkeiden pituuden ja kompleksisuuden välinen yhteys ei ole kovin suora; lauseiden ja virkkeiden pituuteen liittyvät mittarit kuvannevat kompleksisuutta paremmin englannin kaltaisissa analyttisissä kielissä.

Toinen huomionarvoinen seikka on, ettei edistyneiden äidinkielisten suomenpuhujien tuottamia tekstejä ole aiemmin elliptisyys–omistusliite–idiomaattisuus-kolmijaolla tutkittu kielitaidon arviointiin pohjautuvassa viitekehysessä; siinä mielessä tutkimusasetelmani on ensimmäinen laatuaan ja luonteeltaan oikeastaan kokeellinen. Koska tutkimusaineisto koostuu ainoastaan kahdestatoista tekstistä, voidaan näistä tuloksista tehdä korkeintaan suuntaa antavia päätelmiä. Pro gradun laajuus harvoin mahdollistaa huomattavan laajan informanttijoukon käsittelyn tämäntyypisessä tutkimusasetelmassa, varsinkin kun analysoitavat tekstit ovat melko pitkiä ja kustakin tarkastellaan erikseen kolmea taitotason ulottuvuutta. Tätä voisi toisaalta tulevissa vastaavissa tutkimuksissa kompensoida siten, että keskityttäisiin yhden osa-alueen tutkimiseen perusteellisemmin; jos analysoitaisiin pelkästään kompleksisuutta tietystä aineistosta, voitaisiin havainnoida tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin esim. lause- ja

sanatason kompleksisuutta sekä niiden välistä korrelaatiota. (Ks. kompleksisista sanoista ja lekseemeistä esim. Koivisto 2013: 70–73.)

Oheisesta taulukosta näkyy kvalitatiivisen analyysin pohjalta muodostamani kolmiportainen priorisointi–posteriorisointijakauma:

- **vahva**: priorisoinnin tendenssi havaittavissa ja osoitettavissa
- **neutraali**: ei havaittavissa selkeää priorisoinnin tai posteriorisoinnin tendenssiä
- **heikko**: posteriorisoinnin tendenssi havaittavissa ja osoitettavissa.

TAULUKKO 2: Esseiden priorisointijakauma.

Yhteenveto:	Kompleksisuus (ellipsi)	Tarkkuus (possessiivisuffiksi)	Sujuvuus (idiomaattisuus)
1E2O9½	Vahva	Vahva	Arviointi vaikeaa
2E2A9+	Vahva	Vahva	Vahva
3E1A9	Vahva	Heikko	Vahva
4E1O9-	Heikko	Vahva	Vahva
5E1O8½	Vahva	Vahva	Neutraali
6E2A8+	Neutraali	Vahva	Vahva
7E1A8	Neutraali	Vahva	Neutraali
8E1O8-	Neutraali	Vahva	Vahva
9E1A7½	Neutraali	Heikko	Vahva
10E2O7+	Neutraali	Vahva	Heikko
11E2O7-	Heikko	Vahva	Neutraali
12E1O6	Neutraali	Neutraali	Neutraali

Käsittelin esseitä alaluvuissa 5.1–5.3 löyhästi kolmena erillisenä neljän esseen ryhmänä sen mukaan, oliko annettu arvosana 9:llä, 8:lla vai 7:llä/6:lla alkavaksi arvioitu. Oheinen kolmiportainen taulukko näyttää esseiden KTS-faktorien priorisointisuhdanteiden jakautumat sarakkeittain osa-aluekohtaisesti sekä yksilöllisesti kunkin esseen sisällä.

”Vahva” indikoi esimerkkitapauksista osoitettavissa olevaa tietyn osa-alueen hyvää hallintaa, ilmeistä ongelmattomuutta ja sisäistä variaatiota. Olen luokitellut osa-alueen vahvaksi myös muutamissa tapauksissa, joissa suoritus ei ehkä ole täysin optimaalinen

tai virheetön, mutta kokonaisuuden perusteella on ilmeistä, että kirjoittaja hallitsee kyseisen elementin muodostuksen ja käytön peruseriaatteen; esimerkiksi informantin 2E2A9+ kuudessa possessiivisuffiksiesimerkissä suffiksi puuttui yhdestä infiniitisestä verbimuodosta (*heidän järjestämiin*), ja informantin 6E2A8+ kaikkiaan 24:stä possessiivisuffiksia edellyttävästä lekseemistä vain kahdessa tapauksessa suffiksi puuttui (*heidänkin edestä; hänen ilmaistessa*). Tämä toisaalta luo arviointianalyttisen dilemman: voidaanko suoritus katsoa tarkaksi, jos siinä on yksikin virhe? Tutkija joutuu pakosta tekemään päätelmiä kokonaisuuteen nojautuen; koska informantilta itseltään ei ole mahdollista kysyä, ollaan pelkän tekstin varassa. Olen possessiivisuffiksiesiintymissä siis katsonut kokonaisuutta: jos omistusliite-esiintymien prosentuaalinen tarkkuus on lähempänä sataa kuin vaikka seitsemää- tai kahdeksaakymmentä, on todennäköisempää, että kyse on kirjoittajan hetkellisestä ajattelemattomuudesta kuin varsinaisesta hallinnan tai muodostamisen ongelmasta tai silkasta tietämättömyydestä.

”Heikko” indikoi tietyllä osa-alueella ilmeneviä selkeitä puutteellisuuksia ja/tai ongelmia. Myös heikkouden suhteen olen joutunut tekemään määritelmällisiä linjavetoja; heikkouden osoittimeksi olen kompleksisuuskategoriassa katsonut esimerkiksi elliptisten rakenteiden välttelämisen tai viittaussuhteiden epämääräisyydet, tarkkuuskategoriassa omistusliitteen puuttumisen aikaansaaman epäkieliopillisen lopputuloksen ja sujuvuuskategoriassa idiomien merkittävän vähyyden tai kokonaan puuttumisen (tällaisia tapauksia on koko aineistossa tosin vain yksi). Kaikkiaan viidellä informantilla jonkin osa-alueen suoritustaso oli luokiteltavissa heikoksi. Informantin 1E2O9½ kaksi idiomia eivät tarjonneet kovin hedelmällisiä analysointimahdollisuuksia, joten päädyin jättämään hänen sujuvuutensa luokittamatta. Toisaalta hänen esseestään löytyi kolme transitiiiviverbilausekkeen inkongruenssitapausta, jotka mainitsin pääasiassa osoittaakseni, että tietyn osa-alueen hallinnan arvioiminen vain yhden kielenpiirteen valossa ei ole ongelmatonta: tekstistä saattaa odottamatta löytyä sellaisia piirteitä, jotka eivät voi olla vaikuttamatta jotenkin kokonaisuuteen, mutta jotka analyysin viitekehyksellisten määritelmärajausten vuoksi on jätettävä ulkopuolelle. Tällaisia ”yllätyksiä” löytyi muistakin teksteistä, esim. informantin 11E2O7-ekspletiivipronominit, joissa häivähtää englannin kielen taustavaikutus. Myös oikeinkirjoituksellisten seikkojen ja kaikkiaan yleiskielen hallinnan saralla ilmeni paljon sellaista pientä hiomattomuutta, joka arvatenkin osaltaan on vaikuttanut myös opettajan kokonaisarviointiin.

Kategoriaan ”neutraali” olen luokitellut niitä välimaastossa häilyviä tapauksia, joissa priorisoinnin tai posteriorisoinnin tendenssiä ei nähdäkseni voi aineiston perusteella selväpiirteisesti osoittaa. Esimerkiksi informantin 5E1O8½ ellipsi- ja possessiivisuffiksiesiintymissä ei pienestä esiintyvyyshäilyvyydestä huolimatta esiintynyt horjuntaa, ja idiomejakin hän käytteli kokonaisuuteen nähden monipuolisesti ja kontekstiin istuvasti, mutta esseen idiomaattisuutta koskevat tyylilliset ratkaisut (*JONNE* yms.) olivat paikoin sen verran kyseenalaisia, että ne pakosta vaikuttavat kokonaisarvioon tekstin sujuvuudesta – keikauttamatta suoritusta kuitenkin heikoksi luokiteltavaksi. Mitä kompleksisuuteen tulee, löytyi mm. informanteilta 8E1O8- ja 9E1A7½ johdonmukaisia elliptisiä rakenteita, mutta myös viittaussuhteellista epämääräisyyttä sekä lisääntyvässä määrin anaforaviittauksia. Vaikka ellipsi olisi anafora kompleksisempi vaihtoehto, on informantti 11E2O7- kahdestatoista informantista ainoa, joka kaikesta päätellen pyrkii nimenomaan karttamaan rakenteiden elliptistämistä.

Tarkasteltaessa kompleksisuusjatkumoa parhaimmasta esseestä huonoimpaan näkee, että kompleksisuus on paremmiksi arvioitujen päässä vahvoilla yhtä poikkeusta (heikko 4E1O9-) lukuun ottamatta ja neutraalistuu informantista 6E2A8+ alaspäin; hänestä lähtien anaforan käyttö alkaa systemaattisesti lisääntyä ja ellipsien kokonaisesiintyvyyttä vähenee, joskin niiden laadussa on nähtävissä variaatiota kautta linjan (paitsi informantilla 11E2O7-). Kompleksisuus on vahvinta yläpäässä ja vahva osa-alue se on neljällä informantilla; neutraaleja on kuusi ja heikkoja kaksi.

Tarkkuus on kokonaisuuden perusteella omistusliitteen osalta tällä informanttiryhmillä varsin hyvin hallittu osa-alue; se on vahva osa-alue kaikkiaan yhdeksällä informantilla, heikko kahdella ja neutraali yhdellä. Vahva osa-alue se on yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kaikilla arvosanojen 9 ja 8 informanteilla ja myös kahdella arvosanan 7/6 informantilla, joista yksi neutraali ja yksi heikko. Hajontaa esiintyy hieman yllättäen sekä arvosanaskaalan ylä- että alapäässä: informanttien 3E1A9 ja 9E1A7½ heikot ovat molemmiin puolin arvosanan 8 informantteja, joilla possessiivisuffiksin hallinnassa ei juuri ilmennyt ongelmia.

Sujuvaa tekstiä idiomaattisuuden perusteella tuotti kuusi informanttia. Neutraaleiksi arvioin neljä informanttia, heikoksi yhden ja vaikeasti arvioitavaksi jäi hieman yllättäen parhaaseen arvosanaan yltänyt essee. Kaikissa arvosanan 9 esseissä informantista 2E2A9+ alaspäin idiomaattisuus oli vahvaa, ja arvosanan 8 informanteilla kahdella

neutraalia ja kahdella vahvaa. Arvosanan 7/6 esseissä ilmeni hajontaa: informantilla 9E1A7½ sujuvuus oli vielä huomattavan vahva osa-alue, mutta informantilta 10E2O7+ idiomeja ei oikeastaan löytynyt ja informanteilta 11E2O7- ja 12E1O6 vain jokunen.

Mitä tulee priorisointijakaumiin esseiden sisällä, on koko ryhmän ainoa kaikkien kolmen osa-alueen osalta vahvaksi katsottava essee toiseksi parhaan arvosanan saaneella informantilla 2E2A9+. Toinen sellainen essee, jossa priorisointisuhdanteiden aste-eroja osa-alueiden välillä ei mielestäni voi selkeästi osoittaa, on informantilla 12E1O6, jonka kaikki osa-alueet katson esseeseen muutenkin melko niukan sisällön vuoksi lähinnä neutraaleiksi: näiden kahden esseeseen välinen suhdanne toisaalta kuvastaa ylipäänsä sitä, että paremmaksi arvioidussa esseessä on sekä määrällisesti enemmän että laadullisesti varioivampia ellipsejä, possessiivisuffikseja ja idiomeja, joskin on huomattava, että kummassakin esseessä esiintyi samantyyppinen puuttuva possessiivisuffiksi -virhe (*heidän järjestämiin ja heidän tavoitteena*).

Sellaisia informantteja, joilla on kaksi vahvaa osa-aluetta ja yksi joko vaikeasti arvioitava, neutraali tai heikko, on kaikkiaan kuusi (1E2O9½, 3E1A9, 4E1O9-, 5E1O8½, 6E2A8+ ja 8E1O8-). On mielenkiintoista, että nämä sijoittuvat lähes peräjälkeen; taulukon mukaan näyttää siltä, että alaspäin mentäessä kompleksisuus alkaa neutraalistua, joskin informantilla 4E1O9- oli kompleksisuus ja informantilla 3E1A9 tarkkuus heikko osa-alue. Sujuvuuden neutraalistuminen ei ole yhtä selkeää, sillä vaikka se on neutraali osa-alue informanteilla 5E1O8½ ja 7E1A8, on se heitä heikommiksi arvioiduilla informanteilla 8E1O8- ja 9E1A7½ taas vahva. Viimeksi mainittua heikommilla sujuvuus heikkenee, yhdellä heikoksi ja kahdella neutraaliksi.

Informantteja, joilla yksi osa-alue on vahva ja kaksi neutraaleja/heikkoja, on kaikkiaan neljä (7E1A8, 9E1A7½, 10E2O7+ ja 11E2O7-). Nämä neljä sijoittuvat niin ikään lähes perätysten ja heikommiksi arvioitujen päätyyn. Tarkkuus on vahva osa-alue kahdella heistä ja sujuvuus yhdellä. Sujuvuus on heikko osa-alue yhdellä ja kompleksisuus yhdellä. Eniten sisäistä hajontaa esiintyy siis heikompien päässä, jos kohta heikoimmin arvioidun informantin esseeseen suhteen priorisoimis–posteriorisoimistendenssien suhdetta ei mielestäni voi kovin selväpiirteisesti osoittaa.

5.5. Yhteenveto ja kokoavaa pohdintaa

Pähkinänkuoressa voidaan näistä kahdestatoista eritasoisesta esseestä analyysin ja priorisointijakaumataulukon perusteella todeta ainakin seuraavaa:

1. Esseiden välillä on eroja kompleksisuudessa, tarkkuudessa ja sujuvuudessa arvosanajatkumolla korkeammista arvosanoista heikompiin liikuttaessa. Eroja ilmenee sekä laadullisina että määrällisinä, joskaan en analyysissäni ole asettanut määrällisille tekijöille erityistä painoarvoa. Olettamukseni siitä, että parempiin arvosanoihin yltäneet esseet olisivat yhtäläisesti sekä kompleksisempia, tarkempia että sujuvampia kuin heikompiin arvosanoihin yltäneet, on taulukon perusteella kyllä havaittavissa ainakin hienoisena tendenssinä.
2. Ellipsirakenteiden kompleksisuusanalyysi osoittaa, että korkeamman arvosanan pään esseissä ellipsejä on enemmän ja ne ovat laadultaan varioivampia. Alaspäin mentäessä anaforan käyttö lisääntyy; ellipsit vähenevät ”pahimmillaan” jopa välttelyyn asti, ja niissä alkaa enenevästi esiintyä viittaussuhteellisia epämääräisyyksiä ja epäkieliopillisuuksia.
3. Possessiivisuffiksien tarkkuusanalyysi osoittaa, että pääasiallisesti kirjoittajat hallitsevat sen käytön ja muodostusperiaatteet hyvin kautta linjan. Epätarkkuuksia esiintyy sekä korkeampaan että heikompaan arvosanaan yltäneillä; aineiston tyypillisin omistusliitevirhe on genetiivimääritteen jälkeisen nomini- tai infinitiivikomponentin suffiksittomuus (**hänen tehdessä* jne.).
4. Idiomaattisuuden sujuvuusanalyysi osoittaa ensinnäkin, että aineiston idiomeissa ilmenee kautta linjan huomattavaa laadullista variaatiota, mikä yhtäältä heijastelee idiomaattisuuden ominaisuudellista ja määritelmällistä häilyvyyttä. Toisekseen, idiomiesiintymissä on merkittävää määrällistä vaihtelua; kolmessa heikoimmaksi arvioidussa esseessä idiomeja on selkeästi vähiten, mutta toisaalta parhaimmaksi arvioidusta esseestäkään ei idiomeja löydy kahta enempää.
5. Liikuttaessa arvosanaskaalalla korkealta alaspäin on esseiden kompleksisuudessa ja sujuvuudessa havaittavissa jokseenkin selkeä muutostendenssi: paremman pään esseet ovat kompleksisempia ja sujuvampia kuin heikomman pään. Tarkkuuden suhteen samanlaista heikkenemistendenssiä ei (ainakaan yhtä selkeästi) näyttäisi olevan, vaan hajonta jakautuu tasaisemmin koko janalle. Mitä tulee priorisointisuhdanteisiin esseekohtaisesti, myös esseiden sisäinen hajonta kasvaa alaspäin mentäessä.

Kuten sanottu, voitaneen tekemieni havaintojen pohjalta todeta, että paremmiksi arvioitujen esseiden sisäinen kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden positiivinen keskinäiskorrelaatio heikompiin nähden näyttäisi olevan olemassa – olettamustani vastaavasti. Erot eivät ole laadultaan aivan niin radikaaleja kuin olin etukäteen ounastellut, minkä vuoksi korostankin, että analyysini pohjalta tätä tendenssiä voidaan toistaiseksi pitää korkeintaan aavistuksenomaisena. Pelkästään kahdentoista esseen perusteella ei oikein voida tehdä tämän pidemmälle meneviä päätelmiä; tähän tarvittaisiin laajempi aineisto ja kattavampi, tarkemmin yksityiskohtiin pureutuva analyysi.

Analyysini metodinen lähtökohta ja johtopäätöksellinen lopputulema kokoamastani aineistosta voitaisiin tiivistää jotakuinkin seuraavasti:

Kielellisen suoriutumisen voidaan katsoa koostuvan eri osa-alueista, jotka liittyvät kielellisen ilmaisun mutkikkouden, oikeellisuuden ja täsmällisyyden asteisiin. Nämä ominaisuudet heijastavat kielellisen ilmaisun monimutkaisuutta, virheettömyyttä ja sulavuutta ilmentäviä tekijöitä, ja niitä voidaan tarkastella ja vertailla toisiinsa eri kielinelementtien kautta, kunhan valinnat seikkaperäisesti perustellaan ja niiden kytkös kattokäsitteen ilmentämiin kielellisen suoriutumisen ulottuvuuksiin osoitetaan. Kun otetaan lähtökohdaksi se, että näiden osa-alueiden välillä saattaa ilmetä taidollista tai hallinnallista epäsymmetriaa riippuen siitä, miten halukkaita tai kykeneviä kielenkäyttäjät ovat tuottamaan esimerkiksi monimutkaisempia kielellisiä rakenteita, voidaan heidän tekstituoitostensa pohjalta suorittaa vertaileva analyysi, jonka päämääränä on selvittää tekstituoitosten sisäiset suhdanteet ja verrata näitä suuremman kirjoittajajoukon kesken.

Tekstiä tuottaessaan suomi toisena kielenä -oppijalla on erilainen lähtötilanne kuin suomea äidinkielenään puhuvalla; suomi toisena kielenä -oppijan kielen kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus liittyvät keskeisemmin kielellisen ilmaisun peruselementeistä suoriutumiseen kuin äidinkielisellä kirjoittajalla. Äidinkielisen kirjoittajan fokus on koulukirjoittamisen kontekstissa lähempänä sitä, miten asiat kirjakielessä ilmaistaan, ja miten ylipäätään tuotetaan koherentti, selkeä, yleiskielinen (asia)tekstikokonaisuus. Tältä pohjalta olen muodostanut kolmijaon, jossa tekstituoituksen kompleksisuutta ilmentää **ilmaisun taloudellisuus** ja **tiiviy**s (ellipsi), tarkkuutta **päätteellinen täsmällisyys**

(possessiivisuffiksi) ja sujuvuutta **äidinkielenomaisuus** (idiomit). Taloudellisuuteen ja tiiviyteen olen yhdistänyt mm. tautofonian ja redundanssin välttämisen. Päänteelliseen täsmällisyyteen olen yhdistänyt omistusliitteiden muodostaman viittaussuhdeverkoston eksaktiuden. Äidinkielenomaisuuteen olen yhdistänyt mm. idiomaattisuuden mahdollistaman produktiivisuuden. Tässä kontekstissa optimaalinen ideaali äidinkielen kirjoittajan tuottamasta tekstistä on sellainen, joka ilmentää taloudellista ja redundanssia välttelemään pyrkivää kieliajattelua, päänteellistä tarkkuutta ja idiomaattisuuden mahdollistamaa ilmaisun produktiivisuutta, kuvallisuutta ja ”suomenkielisyyttä”.

Siinä, missä suomi toisena kielenä -oppija saattaa priorisoida yhtä kolmesta osa-alueesta kahden muun kustannuksella²², näyttäisi suomea äidinkielenään puhuvien abiturienttien esseekirjoitelmista tekemäni analyysin perusteella siltä, että tekstituotoksen sisäisten suhdanteiden ja opettajan niistä antaman kouluarvosanan välillä vallitsee positiivinen korrelaatio; toisin sanoen, paremmiksi arvioidut esseet näyttävät olevan keskimäärin sekä kompleksisempia, tarkempia että sujuvampia kuin heikommiksi arvioidut. Esseiden välinen vertailu paljastaa keskinäisen hajonnan hienoisesti lisääntyvän kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden välillä liikuttaessa arvosana-asteikolla heikompaan suuntaan. Aineiston suppeuden vuoksi tästä ei kuitenkaan ole mahdollista esittää minkäänlaista ehdotonta arviota; korkeintaan voidaan toistaiseksi puhua hienoisen tendenssin todennäköisestä olemassaolosta. Aiheesta tulisi tehdä laajempi tutkimus, jotta saataisiin tarkempi kokonaiskuva.

Lisäksi on mainittava, ettei tämä lopputulema ole millään muotoa aukottomasti todennettavissa siksikään, että kokonaisuutta tarkastellen paremmiksi arvioiduista esseistä löytyi lipsahduksia siinä missä heikommiksi arvioiduista onnistumisista. Minkäänlaiseksi täysin optimaaliseksi ideaalisuoritukseksi ei paremmiksi arvioitujakaan esseitä sikäli voitane luonnehtia, kun tarkastellaan kokonaisuutta. Kun analyysin kohteena ovat äidinkielenään suomea puhuvien täysi-ikäisten henkilöiden kirjoittamat C1–C2-tason²³ tekstit, voidaan mielestäni

²² Huomaa, että koska tutkimusasetelmani ja tapani soveltaa sitä on ensimmäinen laatuaan, en voi (ikävä kyllä) suoraan verrata omia tutkimustuloksiani aiempiin S2-tutkimuksiin.

²³ Ks. Eurooppalainen Viitekehys (2012: 44–72).

aiheellisesti esittää, että kielellisen ilmaisun kompleksisuuden, tarkkuuden tai sujuvuuden vangitseminen johonkin yhteen tiettyyn kielenpiirteeseen on arviointiteknisesti käytännössä mahdotonta. Kielellinen suoriutuminen, kielen rakenne ja ilmaisupotentiaalin variaatio itsessään muodostuvat tähtitieteellisestä määrästä erilaisia päällekkäisiä ja risteäviä osatekijöitä; täten kielellistä suoriutumista kuvaavan kattokäsitteen redusoiminen yhteen tiettyyn kielen elementtiin johtaa tilanteeseen, jossa tehty metodinen linjaratkaisu tai jo saatu tutkimustulos haarautuu aina eksponentiaalisesti uusiin suuntiin. Tämän seurauksena tutkijakin saattaa useaan kertaan päätyä kyseenalaistamaan omia ratkaisujaan, vaikka olisikin jo antanut niille miten vankkumattomat perustelut hyvänsä.

Viimeksi mainitut seikat ovat saaneet minut useaan kertaan ylipäänsä kyseenalaistamaan käyttämäni kompleksisuus, tarkkuus ja sujuvuus -analysointimenetelmän mielekkyyttä äidinkielen kirjoittajaryhmän tekstinsisäisessä ja -välisessä vertailussa. Pallotti (2009: 591) on ensinnäkin huomauttanut, etteivät tutkijat ole ajatelleet riittävän pitkälle sitä, mitä näitä kolmea käsitettä käytettäessä oikeastaan mitataan ja miksi. Mikä on se kielellisen suoriutumisen ultimaattinen ideaali, jota kohti kielenpuhujan tulisi pyrkiä ja jota voitaisiin pitää eräänlaisena ihannesuorituksena?

Mainitsin alaluvussa 1.2 haluavani testata tämän viitekehysten soveltuvuutta edistyneiden äidinkielisten kielenoppijoiden tekstien analysointiin. Nähdäkseni tämä analysointimenetelmä palvelee parhaiten nimenomaan alkeistason oppijankielentutkimuksen tavoitteita; alkeistasolla ilmaisun mutkikkuuteen, oikeellisuuteen ja sulavuuteen liittyvät funktionaaliset tekijät on melko helppo osoittaa, varsinkin jos kyse on arkielämän perustoiminnoista selviytymisestä. Kun tarkastelemme äidinkielisten kirjoittajien tuottamaa pohdiskelevaa esseetekstiä, liikumme kielentämisen prosessien, funktionaalisuuden ja kielellisen kompetenssin suhteen aivan eri tasolla; tällöin kohosteisesti keskeisiä ovat sellaiset seikat kuin ilmaisun selkeys, johdonmukaisuus ja vivahteikkaus, merkityssuhteiden täsmällisyys, yleiskielen normien hyvä hallinta, deklaratiiivisen tiedon²⁴ soveltaminen, tekstituotoksen sisäinen koherenssi ja sidosteisuus, leksikaalinen kompetenssi jne. Tällöin myös käy merkittävästi

²⁴ Ks. deklaratiiivisesta tiedosta tarkemmin Eurooppalainen Viitekehys (2012: 146).

vaikeammaksi operationaalistaa sitä, mitkä kielenpiirteet edellä mainittujen seikkojen ilmentäjinä liittyisivät kompleksisuuteen, mitkä tarkkuuteen ja mitkä sujuvuuteen.

Toinen analysointimenetelmän mielekkyyttä koskeva seikka liittyy niin kutsuttuun kielen vaikeuteen; siihen, mikä koetaan vaikeaksi tai mikä ylipäättään on kielessä vaikeaa. Tämä vaikeusaspekti mielletään nimenomaan kompleksisuuden piirteeksi. Pallotti (2009: 593) mainitsee objektiivisen ja subjektiivisen vaikeuden käsitteet; lisäksi hän mainitsee CAF-analyyseissa usein kompleksisuuden liitettävän kognitiivisesti vaativaan kieleen ja kykyyn tuottaa kehittyneempää kieltä. Miten lopulta määritämme sen, mikä on kielessä objektiivisesti ja mikä subjektiivisesti vaikeaa? Onko suomen kielen objektiivinen vaikeus määriteltävissä esimerkiksi sen kautta, miten mutkikkaiksi syntaktisten rakenteiden on kieliopillisissa rajoissa ylipäänsä mahdollista venyä? Kajander (2013: 47) huomauttaa kielenpiirteen olevan sitä kompleksisempi, mitä useammasta konstituentista se koostuu, mitä useampia keskenään vaihtoehtoisia komponentteja rakenteessa on ja mitä enemmän on mahdollisuuksia niitä yhdistellä. Itse olen tässä tutkimuksessa määritellyt kompleksisuuden toisteisuuden välttämisen ja taloudellisuuden kautta; ellipsin vaikutuksesta ilmipanematon elementti on implisiittisesti rakenteessa läsnä ja siten yksi sen syntaktisista konstituenteista. Tältä pohjalta esitänkin, että ainakin yksi suomen kielen kompleksisuuden ulottuvuuden osa on operationaalistettavissa ja mitattavissa sen kautta, miten paljon rakennetta on mahdollista vaillinaistaa (eli elliptistää) ilman että se menettää lausemaisuuftaan.

Subjektiivisen vaikeuden osalta voidaan kysyä: onko subjektiivista vaikeutta mahdollista tarkastella ja määrittää ulkopuolelta käsin, ilman että kuullaan kielenkäyttäjän itsensä näkemyksiä ja kokemuksia siitä, mikä kielellisessä ilmaisussa on vaikeaa? Kompleksisuus on aina myös subjektiivista, sillä riippuu kielenoppijan taustoista, mikä on juuri hänen kannaltaan kompleksinen rakenne, kuten Kajanderkin (2013: 49) huomauttaa. Kuka tekee lopullisen ratkaisun siitä, miten vaikeaksi koettu kielenpiirre tekstituotoksesta määritetään? Housen ja Bulté (2012: 23) painottavat tutkijan roolia: tutkija tekee lopulta päätöksen siitä, mikä rakenne tai komponentti on monimutkaisempi kuin jokin toinen. Tässä on otettava huomioon sekin, että kokemus vaikeudesta on ajassa elävä, suhteellinen ilmiö; Nieminen (2007: 1–2) huomauttaa, että kompleksisuuden tarkastelussa tärkeä rajapyykki on se, keskitytäänkö kieleen itseensä systeeminä vai kielenkäyttäjän kokemuksiin systeemistä. Kielenkäyttäjän ollessa keskiössä puhutaan suhteellisesta kompleksisuudesta, jolle on ominaista mm. yksilöllinen vaihtelu, runsas

variaatio ja ajallinen muuttuminen; jokin vaikeaksi koettu kielenpiirre ei ikuisesti pysy vaikeana, vaan kokemus muuttaa kielenkäyttäjän suhdetta siihen.

Minun ei tutkijan eli ulkopuolisen tarkkailijan ominaisuudessa ole ollut mahdollista selvittää informanttieni kokemuksia²⁵, joten olen joutunut tekemään linjaratkaisut puhtaasti aineistoon nojautuen. Analyysin kannalta keskeisenä ohjenuorana olen hyödyntänyt esseiden arviointiin pohjautuvaa eritasoisuutta, jonka pohjalta on mahdollista toteuttaa synkroninen, vertaileva analyysi. Kompleksisuuden nimittäjän on siten täytynyt olla sellainen kielenpiirre, joka on operationaalistettavissa kaikkiin aineistoni esseisiin niiden saamista arvosanoista tai muista kielenulkoisista tekijöistä (kuten informanttien kokemuksista) riippumatta.

Edellä mainittu pätee tietysti myös tarkkuuden ja sujuvuuden nimittäjiin. Possessiivisuffiksi on frekventti ja merkityssuhdeverkoston rakentumisen kannalta niin olennainen suffiksaalinen elementti, ettei sen merkitystä yleiskielisen, huolitellun tekstin olennaisena ominaisuutena voida jättää huomiotta. Idiomit puolestaan ovat ellipsiä ja possessiivisuffiksia häilyvämpi elementti. Idiomien soveltaminen CAF-faktorina edellyttää olettamusta siitä, että tarkastelun kohteena olevista teksteistä idiomeja ylipäänsä on löydettävissä. Tässä asiassa metodinen ratkaisuni oli pitkälti aineistolähtöinen ja päädyin siihen tutustuttuani aineistoon huolellisesti; essee on pohdiskeleva ja kirjoittajalle luovia vapauksia mahdollistava tekstilaji, joten idiomaattisuuden sijoittaminen sujuvuuskategorian ilmentäjäksi tuntui luontevimmalta ja informatiivisimmalta ratkaisulta, vaikka idiomien käsitteen tarkkaan määrittelyyn liittyikin useita ongelmia (ks. tarkemmin luku 3.3.3.). Pirkko Muikku-Werner (2011) esittää Tiede-lehdessä julkaistussa suomen kielen idiomeja käsittelevässä lehtiartikkelissaan idiomien edustavan ”ylintä” kielitaitoa. Lisäksi hän mainitsee, että ”kansakunnan luonne ja henki ovat löydettävissä sen sananlaskuista”, joten niitä ”voisi tavallaan pitää kansalle ja ajalle ominaisen elämäkatsomuksen ilmentyminä”. Nenonen (2002: 132) puolestaan mainitsee idiomien olevan taloudellinen tapa kuvata asioita. Vaikka olenkin tässä tutkimuksessa puhunut taloudellisuudesta kompleksisuuden piirteenä, risteävät eri taitotasoalueiden ominaisuudet monella tapaa keskenään.

²⁵ Toki tämä tarkalleen ottaen olisi ollut **mahdollista** toteuttaa, mutta tarkoitukseni ei ollut keskittyä kirjoittajien kokemuksiin vaan vain tekstituotoksiin. Subjektiivisen vaikeuden selvittäminen kokemuksista kartoittamalla olisi kokonaan oman tutkimuksensa aihe.

Tarkkuutta pidetään näistä kolmesta faktorista helpoimmin mitattavana, koska se pitää sisällään virheen käsitteen. Tämäkään ei silti johda ongelmattomaan lopputulokseen. Kuten jo aiemmin toin esille, Kalajan ym. (2011: 39) mukaan virheen käsite vaatii rinnalleen aina normin käsitteen, mutta normikin vaihtelee tehtäväkohtaisesti: samanlaisen kielen vaatiminen oppijalta joka tilanteessa ei olisi järkevää saati mielekästä. Natiivipuhujan ja -kirjoittajan kielellinen suoriutuminen S2-oppijan standardisuorituksen normina vaatii aina sen huomioimista, että natiivipuhujat ovat heterogeeninen katras.

Sujuvuudesta ovat Göös ja Karppinen (2014: 97) huomauttaneet, että sujuvuus ei ole ilmiö, johon pääsee suoraan käsiksi metodein ja mittarein, ja sujuvan tekstin tuottaminen vaatii kielenoppijalta monipuolisia taitoja. Käytännössä tämä teoreettinen viitekehys vaikuttaa jäävän aina jollain tapaa hämäräksi ja hahmottomaksi, eikä vähiten siksi, että viitekehysten soveltaminen ja muovaaminen jättävät tutkijalle itselleen hyvin paljon liikkumavaraa metodisten ratkaisujen suhteen.²⁶ Pallottikin (2009: 590) itse asiassa erikseen mainitsee, että vaikka kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden käsitteitä on käytetty lukuisissa toisen kielen oppimista ja omaksumista koskevissa tutkimuksissa, ne eivät itsessään varsinaisesti muodosta teoriaa tai tutkimusohjelmaa, vaan niitä on lähinnä käytetty eri ulottuvuuksina kuvaamaan kielellistä suoriutumista.

Kolmanteen tutkimuskysymykseni eli siihen, miten KTS-analyysimetodia voisi hedelmällisellä tavalla soveltaa edistyneiden suomi ensimmäisenä kielenä -oppijoiden kielenkehityksen tutkimukseen, en pelkästään tämän analyysin perusteella osaa antaa mitään selkeää vastausta. Kaipaisin ylipäättään tätä analysointimetodia koskevaan keskusteluun selkeämpää konsensusta siitä, mitä katsomme näiden kolmen käsitteen todellisessa kielenkäytössä oikeastaan heijastavan, ja mitkä ovat ne kielen ulottuvuudet, joihin niitä analyttisessä käsittelyssä tulisi operationaalistaa. Tällä hetkellä tällaista konsensusta ei tutkijoiden keskuudessa vallitse, minkä huomaa myös siitä, miten huomattavan erilaisin tavoin näitä käsitteitä eri tutkimuksissa on lähestytty ja sovellettu.

Kielenkehityksen tutkimuksessa 'CAF triad' antaa nähdäkseni varsin kapean, jopa yksiulotteisen kuvan kielitaidon tasosta ja taitotasoalueiden välisistä kytköksistä, kun liikutaan alkeistasolta ylöspäin ja kielellisen ilmaisun variaatio monimutkaistuu. Norris ja Ortega (2009: 559, 565) ovat taulukoineet joukon tutkimuksia, joissa kompleksisuutta on mitattu eri tavoin. Jaottelusta käy ilmi neljä kompleksisuuden ulottuvuutta:

²⁶ Tämän voi toisaalta nähdä myös viitekehysten hyvänä puolena.

kokonaiskompleksisuus, alisteisten sivulauseiden käyttö, lauseen itsensä kompleksisuus sekä muotojen variaatio. Norris ja Ortega peräänkuuluttavatkin artikkelissaan moniulotteisempaa kompleksisuuden mittaamista, sillä kompleksisuuden eri puolet saattavat heidän mukaansa korostua eri tavalla kielitaidon eri tasoilla. Viime vuosikymmenen alkupuolella myös Reiman (2011) ja Martin ym. (2010: 61) ovat ilmaisseet kaipaavansa lingvistiseen kompleksisuuteen moniulotteisempaa lähestymistapaa. Tätä samaa peräänkuuluttaisin myös itse; on (kirjoittaessani tätä vuonna 2020) vielä hämärän peitossa, miten hedelmällinen analysointimetodi CAF voisi olla kasvettuaan jonkinlaiseen ”täyteen potentiaaliinsa”. Tähän on toistaiseksi hyvin vaikeaa ottaa tyhjentävästi kantaa, niin kernaasti kuin sen tekisinkin.

Palaan vielä lopuksi luvussa 2 esittämäni seikkaan siitä, että koulukirjoittamisen tutkimukselta on perinteisesti Suomessa edellytetty sovellettavuutta. Minun ei ollut mahdollista tämän tutkimuksen puitteissa luoda tähän osa-alueeseen syväluotaavaa katsausta, koska ensinnäkin koulukirjoittaminen itsessään on valtavan laaja tutkimuksellinen osa-alue ja CAF-asetelma ei oikein tunnu luontuvan esim. kompetenssien tarkasteluun. On myös vaikeaa pelkästään kirjallista tuotosta tarkastelemalla päätellä, mitä mekanismeja käyttäen oppija on ilmauksen mahdollisesti tuottanut (Kajander 2013: 52).

Mitä tulee koulukirjoittamisen opetukseen ja opetuksen kehittämiseen sekä niitä koskevaan keskusteluun, vaikuttaa tähän(kin) nykyajassa keskeisesti se, että yhteiskunnan alati sähköistyessä kirjoittaminen on murroksessa. Kirjoitetun kielen taidon heikkenemisestä käydään jatkuvasti yhteiskunnallista keskustelua, vaikka toisaalta ihmiset kommunikoivat enemmän kirjoittamalla kuin koskaan koko maailmanhistoriassa. Outi Kallionpää (2017: 45) on väitöksessään todennut, että Suomen koululaitos on reagoinut hitaasti kirjoittamisessa tapahtuneisiin muutoksiin. Kallionpää pohtii (2017: 181), olisiko kouluopetukseen sisällytettävä selkeämmin vuorovaikutteiseen aktiivisuuteen, omaehtoiseen luovuuteen ja monipuoliseen sisällöntuotantoon perustuvien uusien kirjoitustaitojen opetusta. Katsoisin, että CAF-viitekehyksen ja koulukirjoittamisen murroksen välillä olisi (tai tulisi olla) eräänlainen funktionaalisuuden kaksoiskierre; se, mitä kielen sujuvuus on koulukirjoittamisessa ja sen opetuksessa edustanut vaikkapa 1970-luvulla, on tänä päivänä kenties jo muuttanut muotoaan. Tämä on kuitenkin sellainen aihe, jonka pohtimisen ja josta keskustelemisen jätän minun jälkeeni aiheeseen tarttuville tutkijoille.

6. Lopuksi

Olen tarkastellut kahdentoista abiturientin kirjoittamia äidinkielen kurssiesseitä kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden näkökulmasta. Hain esseitä analysoimalla ja toisiinsa vertailemalla vastauksia siihen, millaisia eroja paremmiksi ja heikommiksi arvioituissa esseissä on, millaisia nuo erot ovat ja miten ne teksteissä ilmenevät. Kompleksisuuden käsitettä operationaalistin ellipsin kautta sillä ajatuksella, että kirjoitetussa kielessä kompleksisuus ilmentää taloudellista ja tautofoniaa välttävää kieliäjattelua. Tarkkuuden käsitteen määrittelin possessiivisuffiksin kautta ilmentämään päätteellistä huolellisuutta merkityssuhdeverkoston rakentumisen osana. Sujuvuuden käsitteen ilmentäjäksi asetin idiomaattiset ilmaukset sillä ajatuksella, miten ne ilmentävät kirjoitetun kielen äidinkielenomaisuutta ja nk. suomenkielisyttä.

Analyysillani olen osoittanut, että korkeampaan arvosanaan yltäneet esseet näyttäisivät olevan keskimäärin kompleksisempia ja sujuvampia kuin heikommiksi arvioidut. Tarkkuuden suhteen näin ei näyttäisi yhtä selväpiirteisesti olevan, vaan hajonta on tasaisempaa kummassakin päässä; tämä tosin on vain possessiivisuffiksien analyysin pohjalta tehty päätelmä, ja jokin toinen kielenpiirre (kongruenssi, rektiöt, kirjakielisyys tms.) tarkkuuden osoittimena olisi saattanut näyttää tarkkuuden jossain toisessa valossa. Olen osoittanut myös sen, että esseissä kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden sisäinen keskinäishajonta arvosanajatkumolla alaspäin liikuttaessa näyttää kasvavan; olettamukseni siitä, että arvosanalla olisi jonkinasteinen esseensisäinen kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden keskinäiskorrelaatio, näyttäisi pitävän paikkansa. Tähdennän kuitenkin, että ainoastaan kahdentoista esseen perusteella ei voida tehdä tämän pidemmälle meneviä päätelmiä, ja niinpä tämän havaintoni pohjalta voidaan toistaiseksi puhua korkeintaan heiveröisen tendenssin olemassaolosta. Aihetta täytyisi tutkia lisää laajemmilla aineistoilla selkeämmän kokonaiskuvan saamiseksi.

Tutkimusmatkani on ollut mielenkiintoinen ja opettavainen, eikä vähiten siksi, ettei tällaista analysointitapaa ole kukaan aiemmin suomen kielen tutkimuksessa soveltanut tällaisesta aineistosta. Yllätyin tutkielmaa työstäessäni yhä uudestaan siitä, millaiselle hetteikköiselle, pimeälle ja päättymättömälle suolle tällaisen analysointimetodin soveltaminen tutkijan kuljettaa. Jokaisessa työstövaiheessa oli edessä sama umpikuja eli sen pyörittely, mikä oikeastaan olisi ihanteellisin tapa paikantaa kirjoitetusta kielestä sen kompleksisuutta, tarkkuutta ja sujuvuutta optimaalisimmin kuvaavat elementit. Päädyin

lopullisiin metodisiin ratkaisuihini useiden eri mutkien kautta. Mainittujen kolmen käsitteen määrittely ja operationaalistaminen lingvistiikan tarpeisiin on jo itsessään pulmallista, mutta määrittely vaikeutuu entisestään sitä mukaa, mitä ylemmäs kielitaidon yhteisillä taitotasolla liikutaan – etenkin kun tutkimuskohteena ovat suomea äidinkielenään puhuvat täysi-ikäiset henkilöt, joiden kirjallinen ilmaisu on hyvinkin vivahteikasta. Yhä edelleen olen kahden vaiheilla sen suhteen, olisiko jokin muunlainen kolmijako ehkä toiminut tätä paremmin, tai olisiko esimerkiksi tarkkuutta pitänyt operationaalistaa koskemaan useampia morfologisia suffiksikategorioita.

Tekemieni metodisten ratkaisujen vuoksi minun oli lopulta myös karsittava alun perin laajasta aineistosta n. 80 % tutkimuksen ulkopuolelle ja valikoitava tarkasteltavaksi mahdollisimman eritasoisia esseitä; eritasoisuus ei tässä tapauksessa perustunut omiin näkemyksiini esseiden ”paremmuudesta” tai ”huonommuudesta” vaan esseet arvioineen äidinkielenopettajan antamaan kouluarvosanaan. Jos aloittaisin tutkielman teon nyt alusta, suorittaisin aineistokarsinnan eri tavoin: valitsisin useampia täysin saman arvosanan saaneita esseitä ja kasvattaisin arvosanavälejä siten, että arvosanan 9 ½ saaneita olisi useampia, arvosanan 8 ½ saaneita useampia jne. Tämä saattaisi tuoda eritasoisuuteen pohjautuvaan tarkasteluun selkeämpiä kontrasteja.

Toinen informatiivinen tapa lähestyä ja analysoida aihetta olisi tuottaa diakroninen tutkimus, jossa tietyn informanttiryhmän kielenkehityksessä tapahtuneita kompleksisuuden, tarkkuuden ja sujuvuuden muutoksia tarkasteltaisiin pidemmältä aikaväliltä. Mikäli tällainen tutkimus tehtäisiin lukiolaisista, aineistoa voitaisiin kerätä esimerkiksi informanttien ensimmäisen, toisen ja kolmannen lukiovuoden ajalta. Informatiivista voisi olla myös selvittää, miten lopputuloksiin vaikuttaisi se, että tutkija kertoisi informanteille (ainakin kansantajuisesti), millaisia ilmiöitä hän heidän teksteistään tarkastelee; olisivatko oman tutkimukseni lopputulokset olleet tällaisessa tapauksessa erilaisia? Tällä periaatteella voisi tutkia myös kahden eri informanttiryhmän tekstejä: toisille kerrottaisiin tutkimuksen sisällöstä, toisille jätettäisiin kertomatta.

Kuten johdannossa mainitsin, ei Suomesta vielä juuri löydy tutkimusta myöhemmästä kielenkehityksestä. Toivon havaintojeni antavan joitakin suuntaviivoja ainakin sen pohtimiseen, millä tavoin tätä toistaiseksi hämärän peitossa olevaa tutkimusaluetta kannattaisi tai ei kannattaisi jatkossa lähestyä.

7. Aineslähteet

Abiturienttien esseekirjoitelmat (graduntekijän hallussa) tehtävänannosta 1:

Äidinkielen 6. kurssin kirjoitusharjoitus

Otsikkoaine annetusta aiheesta tai aineistoaine (Ylioppilastutkintolautakunta, äidinkielen esseekoe, kevät 2017)

Abiturienttien esseekirjoitelmat (graduntekijän hallussa) tehtävänannosta 2:

Äidinkielen 6. kurssin kirjoitusharjoitus

Otsikkoaine tai aineistoaine (Janne Saarikiven artikkeli, Image 6.6.2017)

Tutkimusaineisto (kaikkiaan 59 tutkielmaa varten hankittua esseekirjoitelmaa) on tuhattu sopimuksen mukaan pro gradun valmistuttua toukokuussa 2020.

8. Lähteet

Alanen, Riikka – Martin, Maisa 2011: Oppijankieli – kehitystä ja virheitä. Teoksessa *Kieltä tutkimassa – Tutkielman laatijan opas*. Toim. Kalaja, Paula, Alanen, Riikka ja Dufva, Hannele. Finn Lectura. Helsinki.

Berman, Ruth (toim.) 2004: *Language development across childhood and adolescence*. John Benjamins, Amsterdam.

Cohen, Louis – Manion, Lawrence – Morrison, Keith 2007: *Research methods in education: 6. ed.* Routledge, London.

Dahl, Östen 2004: *The Growth and Maintenance of Linguistic Phenomena*. John Benjamin's Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.

Elomäki, Kirsi 2011: *Kirjoitetun kielen rakenteellinen kompleksisuus kolmas- ja neljäsluokkalaisten kirjoitelmissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.

Euroopan neuvosto 2012: *Eurooppalainen viitekehys: Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys*. Käänt. Irma Huttunen ja Hanna Jaakkola. Toim. Jaana Jokiniemi. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Ellis, Rod – Barkhuizen, Gary 2005: *Analysing Learner Language*. Oxford University Press.

Erra, Satu – Svinhufvud, Kimmo 2017: Kirjoittamisen diskurssit lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelman perusteissa ja äidinkielen ylioppilaskokeen määräyksissä. *Virittäjä* 3/2017, s. 316–354.

Göös, Marjaana – Karppinen, Mari 2014: *S2-oppijan mielipidekirjoituksen sujuvuus maallikoiden ja S2-opettajien arvioimana*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos.

Hakulinen, Auli 1996: Kielenkäytön lajit. *Kielestä kiinni*. S. 129–151. Toim. Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino ja Anneli Leiko. Gummerus, Jyväskylä.

Heikkinen, Vesa 2017: *Jonnet ei muista jonnee?* [Verkkoartikkeli.] Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut. [Viitattu 15.4.2020.] Luettavissa osoitteessa:

https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/vesa_heikkinen/jonnet_ei_muista_jonnee.24260.blog

Hiidenmaa, Pirjo 2000: *Lingvistinen tekstintutkimus*. Toim. Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh. Kieli, diskurssi ja yhteisö, s. 161–190. Jyväskylän yliopistopaino.

Hillberg, Sanna 2014: Kielen kompleksisuudesta. *Virittäjä* 3/2014, s. 453–457.

Housen, Alex – Kuiken Folkert – Vedder Ineke 2012: *Dimensions of L2 Performance and Proficiency. Complexity, Accuracy and Fluency in SLA*. John Benjamins, Amsterdam.

Huhta, Ari – Tarnanen, Mirja 2011: Oppijankieli – kehitystä ja virheitä. Teoksessa *Kieltä tutkimassa – Tutkielman laatijan opas*. Toim. Kalaja, Paula, Alanen, Riikka ja Dufva, Hannele. Finn Lectura. Helsinki.

Häkkinen, Kaisa 2002: Idiomi etsii paikkaansa. *Virittäjä* 3/2002, s. 450–457.

Iisa, Katariina – Oittinen, Hannu – Piehl, Aino 2012: *Kielenhuollon käsikirja*. Saarijärven Offset Oy. Suomen Yrityskirjat Oy.

Ikola, Osmo 2005: *Nyky-suomen opas*. 4. painos. Painosalama Oy, Turku.

Ivanic, Roz 2004: Discourses of Writing and Learning to Write. [Verkkoartikkeli.] Julkaisussa *Language and Education*, vol. 18, no. 3, s. 220–245. Luettavissa osoitteessa: <https://core.ac.uk/download/pdf/71299.pdf>

Juvonen, Riitta – Kauppinen, Anneli – Makkonen-Craig, Henna – Lehti-Eklund, Hanna 2011: Mitä lukiolaisten kirjoittamisesta on tutkittu? Teoksessa *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaisemat ja kirjoitustaitojen arviointi*. Toim. Kauppinen, Anneli – Lehti, Eklund, Hanna – Makkonen-Craig, Henna – Juvonen, Riitta. SKS, Helsinki.

Kajander, Mikko 2013: *Suomen eksistentiaalilause toisen kielen oppimisen polulla*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies of Humanities 220. Jyväskylän yliopisto.

Kalliokoski, Jyrki 2006: Tekstilajin taju ja toisella kielellä kirjoittaminen. Teoksessa *Genre – tekstilaji*, s. 240–265. Toim. Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solin. Hakapaino, Helsinki.

Kankaanpää, Salli 2009: Omistusliitteet kuuluvat yleiskieleen. [Verkkoartikkeli.] *Kielikello* 3/2009. [Viitattu 20.3.2020] Luettavissa osoitteessa: <https://www.kielikello.fi/-/omistusliitteet-kuuluvat-yleiskieleen>

Kangasmaa-Minn, Eeva 1986: Possessiivisuffiksin apologia. *Sananjalka* 28. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, s. 7–16.

Kauppinen, Anneli 2011: Lukiolaisten tekstimaiset ja kieliasteet. Kyselytutkimuksen satoa. Teoksessa *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaiset ja kirjoitustaitojen arviointi*. Toim. Kauppinen, Anneli – Lehti, Eklund, Hanna – Makkonen-Craig, Henna – Juvonen, Riitta. SKS, Helsinki.

Kauppinen, Anneli – Makkonen-Craig, Henna 2011: Johtopäätöksiä ja avauksia. Teoksessa *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaiset ja kirjoitustaitojen arviointi*. Toim. Kauppinen, Anneli – Lehti, Eklund, Hanna – Makkonen-Craig, Henna – Juvonen, Riitta. SKS, Helsinki.

Kallionpää, Outi 2017: *Uuden kirjoittamisen opetus. Osallistavaa luovuutta verkossa*. Väitöskirja. Department of Arts and Culture Studies, Jyväskylän yliopisto.

Kielitoimiston sanakirja 2019: Kupla. [Verkkojulkaisu. Viitattu 14.12.2019.] Saatavilla: <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>

Koivisto, Vesa 2013: *Suomen sanojen rakenne*. SKS, Helsinki.

Leppäjoki, Siiri 2018: *Nesessiivirakenteet tekstin sujuvuuden, tarkkuuden ja kompleksisuuden mittareina suomea ulkomailla opiskelevilla*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos.

Lukion opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus 2003. [Verkkodokumentti. Viitattu 1.4.2020] Saatavissa PDF:nä: http://www.oph.fi/download/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf

Lukion opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus 2015. [Verkkodokumentti. Viitattu 1.4.2020] Saatavissa PDF:nä: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/172124_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf

Lukion opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus 2019. [Verkkodokumentti. Viitattu 1.4.2020] Saatavissa PFD:nä:

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf

Makkonen-Craig, Henna 2011: Kirjoittajan kompetenssit ja äidinkielellä kirjoittaminen. Teoksessa *Lukiolaisten äidinkieli. Suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaiset ja kirjoitustaitojen arviointi*. Toim. Kauppinen, Anneli – Lehti, Eklund, Hanna – Makkonen-Craig, Henna – Juvonen, Riitta. SKS, Helsinki.

Martin, Maisa – Mustonen, Sanna – Reiman, Nina – Seilonen, Marja 2010: On Becoming an Independent User. – *Communicative proficiency and linguistic development, intersections between SLA and language testing research*, s. 57–80 Toim. Inge Bartning, Maisa Martin ja Ineke Vedder. Eurosla Monographs Series 1. European Second Language Association. [Verkkoartikkeli. Viitattu 25.11.2019.] Luettavissa osoitteessa: <http://eurosla.org/monographs/EM01/EM01home.php>

Mikkonen, Inka 2010: ”Olen sitä mieltä, että...” *Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä University Printing House.

Muikku-Werner, Pirkko 2009: Moninaisuus idiomeissa. – *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2009*. No. 1, s.77–90. Toim. Kalliokoski, J., Nikko, T. – Pyhäniemi, S. ja Shore, S.

— 2011: Idiomeja ihan sikana. [Tiede-lehden verkkoartikkeli, julkaistu 8.11.2011. Viitattu 8.4.2020.] Luettavissa osoitteessa:

https://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/idiomeja_ihan_sikana

Nenonen, Marja 2002: *Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja, numero 29.

Nieminen, Kaarlo 1927: *Ainekirjoituksen opas ynnä suomen kielen tyyliopin alkeet*. 3. painos. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1935.

Nissilä, Leena – Martin, Maisa – Vaarala, Heidi – Kuukka, Ilona 2006: *Saako olla suomea? Opas suomi toisena kielenä -opetukseen*. Opetushallitus.

Norris, J. M. – Ortega, L. 2009: Towards an organic approach to investigating CAF in instructed SLA: The case of complexity. *Applied Linguistics* 30/4, s. 555–578.

Nurmi, Timo 2012: *Lyhyt suomen kielen peruskielioppi*. [Verkkodokumentti. Viitattu 4.4.2019.] Jyväskylän yliopiston kielikeskus. Saatavissa:

<https://docplayer.fi/17940677-Lyhyt-suomen-kielen-peruskielioppi-timo-nurmi.html>

Opetus- ja kulttuuriministeriö – OECD PISA – Jyväskylän yliopisto – Helsingin yliopisto 2019: *PISA – Ensituloksia*. [Verkojulkaisu. Viitattu 15.4.2020.] Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja. Luettavissa verkossa:

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161922/Pisa18-ensituloksia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Pajunen, Anneli 2012: Kirjoittamistaitojen kehitys 8–12-vuotiailla. *Virittäjä* 1/2012, s. 4–32.

Reiman, Nina 2011: Two faces of complexity: structural measures and diversity of constructions. – *Nordland Nordisk tidsskrift för anderspråkforskning*. 6 (2), s. 9–33.

Saarikivi, Janne 2017: *Englannin kieli ei tarkoita kansainvälisyyttä, vaan ajattelun kaventumista*. [Image-lehden verkkoartikkeli, julkaistu 2017. Viitattu 15.10.2019.]

Luettavissa verkossa: <https://www.apu.fi/artikkelit/englannin-kieli-ei-tarkoita-kansainvalisyutta-vaan-ajattelun-kaventumista-janne>

Salmenoja, Elina 2013: *Rakenteellinen kompleksistuminen yläkouluikäisten kirjoitelmissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteen laitos.

Scheinin, Patrik 2004: Sukupuolten mahdollisuudet koulutukseen. *Koulu – Sukupuoli – Oppimistulokset*, s. 30–41. Toim. Eija Vitikka. Opetushallitus.

Sinclair, John 1991: *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford University Press.

Siitonen, Kirsti – Mizuno, Manami 2010: Suomen monitahoinen possessiivisuffiksi ja suomenoppija. Aikakauskirjassa *Lähivertailuja/Lähivördlusi* No 19. Eesti Rakenduslingvistika Ühung, Tallinna.

Suunnaksi suomen kieli. Toim. Kirsti Siitonen. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 80, s. 11–36. Turku 2009.

Tarvainen, Essi 2016: *Pitkittäistutkimus kymmenen S1- ja S2-pojan kirjoitustaidon sujuvuuden, tarkkuuden ja kompleksisuuden kehittymisestä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos.

Turunen, Rigina 2006: Kompleksinen perusteos kielellisestä kompleksisuudesta. *Virittäjä* 4/2006, s. 645–648.

Valtonen, Päivi 2012: *Abiturientti uutistoimittajana Tekstilajin taju ja uutisen tuottaminen äidinkielen tekstitaidon kokeessa*. Väitöskirja. Turun yliopisto. Luettavissa verkossa: <https://www.utupub.fi/handle/10024/85117>

Waris, Pauliina 2008: *Sujuvuus, tarkkuus ja kompleksisuus seitsemäntoista ulkomaalaisen suomenoppijan kirjoitelmissa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos.

— 2009: Luovaa sujuvaa suomea. Sujuvuus, tarkkuus ja kompleksisuus seitsemäntoista ulkomaalaisen suomenoppijan kirjoitelmissa. Teoksessa *Suunnaksi suomen kieli*. Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 80. Toim. Anu Rekimies ja Kirsti Siitonen. Uniprint, Turku.

Vilkuna, Maria 2006: *Kieliopin monet merkitykset ja Iso suomen kielioppi*. Teoksessa *Kielioppi koulussa*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja. Painorauma Oy. Helsinki, 2006.

VISK = Iso suomen kielioppi. [Verkkoversio. Viitattu 2018–2020.] Toim. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>

Kiitokset

Pro graduni edistymistä ja valmistumista ovat edesauttaneet useat henkilöt, joita haluan lopuksi aivan erikseen kiittää:

Ohjaajalleni Päivi Laineelle erityiskiitokset raudanlujasta ammattitaidosta, kärsivällisyydestä, lähteistämisyavusta sekä monista hyvistä, terävistä huomioista.

Etelä-Suomessa sijaitsevassa lukiossa työskentelevälle äidinkielen ja kirjallisuuden opettajalle suuret kiitokset avusta aineistonhankinnassa.

Jokaiselle ihanalle abiturientille, joka antoi minulle luvan esseensä tutkimuskäyttöön, JÄTTIMÄISET kiitokset. Ilman aineistoa ei ole tutkimustakaan, joten apunne oli minulle täysin korvaamatonta. Minua jää ikuisesti harmittamaan, etten pystynyt käyttämään tutkielmassani teidän kaikkien tekstejä. Ne teistä, jotka menivät yliopistoon, ovatkin ehkä jo huomanneet, että tutkimuksenteossa vallitsevat tietyt viidakon lait. Kill your darlings.

Professori Marja-Liisa Helasvuolle kiitokset avustamisesta ja neuvoista tutkimuksenteon alkumetreillä.

Professori Annekatrin Kaivapalulle kiitokset vinkistä tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen valintaan.

Kollegalleni Lotta Laitiselle kiitokset ”vahtikoirana” toimimisesta niinä päivinä, kun graduilusta ja muusta opiskelusta ei tahtonut tulla mitään.

Yleisesti kaikille ystäväilleni, tovereilleni ja tuttavilleni suuret kiitokset, että jaksoitte kestää graduiluuni liittyviä erinäisiä kärsimättömyyden ja epätoivon puuskia. Olette korvaamattomia!